

ชื่อวิทยานิพนธ์: บทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ
ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
ชื่อนักศึกษา: พระอุดมธรรมคณิ
รหัสประจำตัวนักศึกษา: 4619050018
สาขาวิชา: การบริหารการศึกษา
คณะกรรมการที่ปรึกษา: รศ.ดร.ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์
ดร.วิชัย สังข์รัตน์ .
ปีการศึกษา: 2553
คำสำคัญ: การเผยแพร่พระพุทธศาสนา, พระสังฆาธิการ, สามจังหวัดชายแดนใต้

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ การให้การศึกษแก่ประชาชน การพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น เปรียบเทียบบทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งเป็น เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเพื่อรวบรวมข้อเสนอแนะในบทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งประกอบไปด้วย เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด และรองเจ้าคณะจังหวัด ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 249 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ตามแบบ (Likert) มีความเชื่อมั่นทั้งฉบับ .89 และแบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนะของพระสังฆาธิการในบทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนา การวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า

1. บทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยภาพรวม และรายด้าน อยู่ในระดับมาก
2. การเปรียบเทียบบทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีตำแหน่งต่างกัน มีบทบาทในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแตกต่างกัน โดยพระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งเจ้าอาวาสมีบทบาทในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก ส่วนพระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งเจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอ มีบทบาทในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาอยู่ในระดับปานกลาง

3. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้สรุปได้ดังนี้

3.1 ด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ การเป็นขวัญ และกำลังใจให้ประชาชนในการต่อสู้กับปัญหาในสามจังหวัดชายแดนใต้มีความสำคัญมากที่สุด รองลงมา คือการจัดให้มีการจัดกิจกรรมสนทนาทางธรรมตามสถานศึกษาทุกระดับ ส่งเสริมการเผยแผ่ศาสนา ส่งเสริมให้ประชาชน และหน่วยงานราชการเข้ามาสนับสนุนในกิจกรรมของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

3.2 ด้านการให้การศึกษาแก่ประชาชน ควรมีการแสดงพระธรรมเทศนาเป็นประจำในวันธรรมสวนะ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และเทศกาลต่างๆ อย่างต่อเนื่องมากที่สุด รองลงมา คือ ควรมีการเผยแผ่หลักธรรมและเน้นการปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้เกิดประโยชน์ สนับสนุนแหล่งเรียนรู้ให้กับชุมชน ประชาชนและหน่วยงานของรัฐ

3.3 ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น ควรให้การสนับสนุนชุมชน และร่วมมือกับชุมชนในการสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กรต่างๆ เพื่อให้เกิดความสันติสุข และความสุขในการดำรงชีวิต

Master's Project Title: Roles in Buddhism Propagation of Patriarchs in Three Southern Border Province

Student's Name: Praudomtammakanee

Student's ID No.: 4619050018

Major Field: Educational Administration

Master's Project Advisor: Ass. Prof. Dr. Chumsak Inrak
Dr. Wichai Sangarat

Academic Year: 2010

Key Word: Buddhism propagation, patriarchs, three southern border provinces

ABSTRACT

This research was aimed to study roles in Buddhism propagation of patriarchs in three southern border provinces by various aspects such as spiritual leader, people education and community/local area development including to compare the roles in Buddhism propagation of patriarchs who had positions of abbot, lord abbot of Tambon and lord abbot of Amphur, and to collect their advisory in the roles of Buddhism propagation of patriarchs in three southern border provinces. Population used in this study were assistant abbot, abbot, assistant lord abbot of Tambon, lord abbot of Tambon, assistant lord abbot of Amphur, lord abbot of Amphur, assistant lord abbot of province and lord abbot of province. There were all 249 persons. Research tool were 5 level rating scale questionnaire following Likert which had a confidence level at .89 and open questionnaire asking about the advisory of the patriarchs on Buddhism propagation. data analysis was conducted by percentage, average and standard deviation. The research results were as follows:

1. The attitude level of the patriarchs who were abbots when considering by items and aspects, overall was in a high level.
2. The attitude level of the patriarchs who were lord abbots of Tambon and Amphur when considering by items and aspects, overall was in a medium level.

3. The opinion and advisory on the roles of Buddhism propagation of the patriarchs in three southern border provinces could be summarized as following;

3.1 According to the spiritual leader aspect, moral support and encourage for people in order to struggle any problems inside three southern border provinces was the most importance, followed by providing some doctrine talking activities in all educational institutions, promotion of Buddhism propagation including supporting the Buddhism propagation activities by people and government sectors.

3.2 According to the people education aspect, it should always have Buddhist sermon presentation on Buddhist Sabbath, Buddhist holy day and various festivals, continuously. Subsequently, there should have Dharma propagation and concentrate on Dharma practice in order to obtain an advantage, promote education resource for community, people and government sectors.

3.3 According to the community/local area development aspect, it should provide the promotion and participation with community to establish cooperation between some organizations in order to obtain peace and happiness of living.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี โดยได้รับความอนุเคราะห์จากผู้มีพระคุณหลายท่าน โดยเฉพาะรองศาสตราจารย์ ดร. ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ และ ดร. วิชัย สังขรัตน์ ซึ่งได้เสียสละเวลาให้คำปรึกษาและแนะนำเพื่อปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอย่างสูง

ขอขอบคุณ ผู้ให้ความช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดทำงานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงด้วยดี

ประโยชน์ที่พึงได้รับจากงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้ทุกท่านที่มีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จของการวิจัยครั้งนี้

พระอุดมธรรมคณี
5 กุมภาพันธ์ 2554

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	(3)
Abstract.....	(5)
กิตติกรรมประกาศ.....	(7)
สารบัญ.....	(8)
รายการตาราง.....	(10)
รายการภาพประกอบ.....	(12)
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ปัญหาและความเป็นมาของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ความสำคัญของการวิจัย.....	4
ขอบเขตของการวิจัย	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
ทฤษฎีบทบาท.....	7
พระสังฆาธิการ.....	11
การเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	18
วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	19
บทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	26
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	44
3 วิธีการวิจัย.....	48
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	48
เครื่องมือในการวิจัย.....	48
วิธีสร้างเครื่องมือ.....	49
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	50
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	50
สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	52
	(8)

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4 ผลการวิจัย.....	54
สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	54
การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	54
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	55
5 การสรุป การอภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	73
สรุปผลการวิจัย.....	74
อภิปรายผล.....	76
ข้อเสนอแนะ.....	81
บรรณานุกรม.....	82
ภาคผนวก.....	85
ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ หนังสือขอเชิญผู้เชี่ยวชาญ.....	86
ข คุณภาพของเครื่องมือ	89
ค แบบสอบถามเพื่อการวิจัย.....	92
ประวัตินักศึกษา.....	100

รายการตาราง

		หน้า
ตาราง		
1	จำนวนประชากร จำแนกตามตำแหน่ง.....	48
2	วัตถุประสงค์ของการวิจัยและลักษณะของข้อมูล.....	51
3	คำร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามวุฒิการศึกษา สมณศักดิ์/วุฒิทางธรรม และตำแหน่งพระสังฆาธิการ.....	55
4	ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการศึกษาบทบาทการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	56
5	ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการศึกษาบทบาทการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	60
6	ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการศึกษาบทบาทการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยรวมรายด้านแยกตามกลุ่มตัวอย่าง.....	61
7	ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการศึกษาบทบาทการ เผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัด ชายแดนภาคใต้ จำแนกตามสถานภาพตามตำแหน่ง ประกอบด้วย กลุ่มเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และ กลุ่มเจ้าอาวาส วิเคราะห์เป็นรายข้อ.....	62
8	ผลการรวบรวม ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ บทบาท การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัด ชายแดนภาคใต้ ด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์.....	68
9	ผลการรวบรวม ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาท การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัด ชายแดนภาคใต้ ด้านการให้การศึกษแก่ประชาชน.....	70

รายการตาราง (ต่อ)

	หน้า
ตาราง	
10 ผลการรวบรวม ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาท การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัด ชายแดนภาคใต้ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น.....	71
11 ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อความถามกับบทบาทการเผยแพร่ พระพุทธศาสนา.....	90
12 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม ในการศึกษาบทบาทการเผยแพร่ พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	91

รายการภาพประกอบ

	หน้า
ภาพประกอบ	
1 ภาพจำลองกระบวนการทางสังคม.....	9

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหาและความเป็นมาของปัญหา

การเผยแพร่พระพุทธศาสนามีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เริ่มตั้งแต่การปฐมเทศนาแก่ปัญจวคีย์ หลังจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ ซึ่งถือว่าเป็นครั้งแรกของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ดำเนินเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นในประเทศอินเดีย โดยการออกเทศนา สั่งสอนไปในแคว้นต่าง ๆ ทั่วประเทศอินเดียในขณะที่มีศาสนาอื่น ๆ เจริญรุ่งเรืองอยู่ก่อนแล้ว แต่ศาสนาพุทธภายใต้การนำของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสามารถยึดครองพื้นที่ส่วนใหญ่ในประเทศอินเดียแทนศาสนาพราหมณ์ และศาสนาอื่น ๆ ได้ ศาสนาพุทธในประเทศอินเดียมีความเจริญรุ่งเรืองมากที่สุดในยุคของพระเจ้าอโศกมหาราช โดยที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระภิกษุสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถออกไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยก็ได้รับอิทธิพลของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านจีน และเขมร

ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวในโลกที่มีประชาชนนับถือศาสนาพุทธมากที่สุดของจำนวนประชากรคิดเป็นร้อยละมากกว่า 90 เปอร์เซ็นต์ และเป็นแหล่งที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมากที่สุดของโลกเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายและเป็นที่ยอมรับของชาวต่างชาติ ที่นับถือศาสนาพุทธ และปฏิบัติธรรมในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก (พิน ดอกบัว. 2538: 246) ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาแต่โบราณกาล พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามะกะ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา มีศิลปวัฒนธรรมและขนบประเพณีอันดีงามประจำชาติไทยที่บรรพบุรุษได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลาอันยาวนานจนกระทั่งทุกวันนี้ ปัจจุบันสถาบันอันเป็นที่เคารพยึดถืออย่างยิ่งของคนไทย คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ นับว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนคนไทยทุกคนไว้ได้อย่างเหนียวแน่นและมั่นคง พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันหลัก มีบทบาทในการอบรมสั่งสอนศีลธรรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม พัฒนาจิตใจ สร้างทัศนคติ และค่านิยมที่ดีต่อวัฒนธรรมไทยให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนพลเมืองด้วยดีตลอดมา (กรมการศาสนา กองศาสนาศึกษา. 2542: ก)

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเข้ามาก่อนสมัยสุโขทัยเป็นราชอาณาจักร ซึ่งมีหลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดพบมากมาย สำหรับในเมืองสุโขทัยนั้นมีการจารึกไว้เป็นหลักฐานว่าสุโขทัยรับเอาศาสนาพุทธลัทธิลังกาวงศ์ไปจากเมืองนครศรีธรรมราช และแผ่ขยายมาจนถึงแหลมมาลายูซึ่งเป็นพื้นที่ตั้งโดยเฉาะดินแดนในสามจังหวัดชายภาคใต้ ที่ได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธมาตั้งแต่สมัยศรีวิชัยและเจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับ จนกระทั่งศาสนาอิสลามเข้า

มามีอิทธิพลในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และพระพุทธรูปศาสนาก็ได้รับผลกระทบจากการเผยแพร่ของศาสนาอิสลามมาจนถึงทุกวันนี้

พระพุทธรูปใช้เวลาในการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองโดยใช้วิธีการสอนอย่างหลากหลายและมีสื่อประกอบการเผยแพร่ศาสนาโดยใช้สิ่งที่ใกล้ตัว และสอนในสิ่งที่ใกล้ตัวนำไปในชีวิตได้อย่างเหมาะสม เช่น การสอนเรื่อง ไตรลักษณ์ ซึ่งประกอบด้วย อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือเรื่องอริยสัจสี่ ประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค การเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาได้สามารถดำเนินการหลายรูปแบบ เช่น การปฏิบัติตนให้น่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจ หลักการเผยแพร่ไว้ดังนี้ “ห้ามมิให้เขาทำความชั่วให้ประพฤติกความดี สงเคราะห์เขาด้วยน้ำใจอันงาม ให้ได้สิ่งที่ไม่เคยฟัง อธิบายสิ่งที่เขาฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง บอกทางสวรรค์ให้” (พระโสภณคณาภรณ์. 2529: 74)

ในสมัยพุทธกาลก็มีเหตุการณ์ที่มีการขัดขวางการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาจากลัทธิอื่น ๆ อันเป็นเหตุให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงหาวิธีการต่าง ๆ ที่จะเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาให้กว้างใหญ่ไพศาลออกไป เช่น หลังการตรัสรู้ได้มีมารมาทูลขอให้พระองค์ปรินิพพาน พระองค์จึงบอกแก่มารเหล่านั้นว่า ถ้าสาวกของพระองค์ยังไม่แกร่งกล้าเฉียบแหลมในการเป็นผู้นำ และถ้าไม่สามารถใช้เหตุและผลในการลบล้างความคิดของพวกที่มาจบบ้างพระพุทธรูปศาสนาได้นั้น พระองค์จะไม่เสด็จปรินิพพาน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีเหตุผลในการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนา ใช้สติปัญญาในการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนา ซึ่งเป็นพื้นที่ของศาสนาพราหมณ์ ดังนี้เช่น “พระพุทธรูปเจ้าออกเทศน์สั่งสอนเพื่อยึดพื้นที่ ถือว่าพระพุทธรูปเจ้าของเราทรงทำงานในเชิงรุกอย่างมาก” (พระธรรมโกศาจารย์. 2548: 2) นับเป็นสิ่งที่พระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ต้องนำมายึดถือและเร่งหาวิธีการต่าง ๆ ที่จะเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาให้ดำรงคงอยู่ได้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งอาจจะต้องแลกมาด้วยชีวิตของพระสงฆ์ เร่งสร้างขวัญและกำลังใจแก่พุทธศาสนิกชนซึ่งเป็นพลเมืองส่วนน้อยให้มีความมั่นใจในการสร้างสรรค์และจรรโลงซึ่งพระพุทธรูปศาสนา โดยการศึกษาพระไตรปิฎกให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ เพื่อนำความรู้ที่ได้รับจากการศึกษา เผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาจนมีความเข้มแข็ง โดยการบริหารจัดการทำนุบำรุงพระพุทธรูปศาสนา สร้างและบำรุงรักษาสาธารณูปการ

การเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นหน้าที่สำคัญของพระสังฆาธิการจึงมีหน้าที่สำคัญในการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนา และให้คำปรึกษาแก่พระสงฆ์ในการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนา ทั้งด้านการให้การศึกษาแก่พระภิกษุ หรือพระสังฆาธิการให้มีความรู้ความเข้าใจในแก่นแท้ของพระพุทธรูปศาสนาโดยเพิ่มความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นทุกด้าน ทั้งด้านการศึกษา การเผยแพร่ และพระพุทธรูปศาสนา และการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นแก่พระพุทธรูปศาสนา โดยต้องทำการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาในเชิงรุก ซึ่งต้องใช้ความสามารถและความพยายามที่จะต้องฝ่าอันตรายซึ่งการเกิดการเผยแพร่ของศาสนาอื่นที่ใช้วิธีการที่รุนแรงจากปัจจัยที่ปรากฏอยู่ ดังนี้

1. อันตรายที่เกิดจากภายนอก ที่ทำให้พระพุทธรูปต้องประสบกับความระส่ำระสาย จากการที่พุทธศาสนิกชนไม่สามารถปฏิบัติศาสนกิจ หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอันเนื่องมาจากภัยอันตรายจากเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเกิดจากน้ำมือผู้ไม่หวังดี ที่ทำร้ายราษฎรชาวไทยพุทธ ซึ่งต้องมีการปรับเปลี่ยนเวลาการทำศาสนกิจ หรือบางครั้งก็ไม่สามารถปฏิบัติศาสนกิจ

กรณีที่พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่สืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่สามารถปฏิบัติศาสนกิจในการบิณฑบาต โดยการเปลี่ยนเวลาออกบิณฑบาตจนทำให้ชาวไทยพุทธไม่กล้าใส่บาตรในเวลาเช้ามืดเพราะเกรงกลัวอันตรายที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเอง หรือในขณะที่พระออกบิณฑบาตนั้นก็ต้องให้ทหารคอยคุ้มกันนับเป็นที่ที่น่าเวทนายอย่างยิ่ง เพราะในขณะที่ว่าเมืองไทยเป็นพุทธศาสนา แต่พระที่ออกบิณฑบาต ต้องรับการอารักขาจากทหาร และบางครั้งที่พระสงฆ์เหล่านั้นต้องได้รับอันตรายที่เกิดจากระเบิดจากภัยความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

2. ภัยจากการลอบเผาและวางเพลิงวัดและศาสนาสถานที่สำคัญในวัด ซึ่งเกิดขึ้นทั้งในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส “แผ่นดินไทย เป็นมรดกชิ้นสุดท้ายที่มีอยู่ เพราะฉะนั้นคนในชาติควรจะหวงแหนเยี่ยงบรรพบุรุษ เพราะเราไม่มีแผ่นดินที่จะเลือกอีกแล้ว ถ้าชาติอยู่ไม่ได้ศาสนาก็อยู่ไม่ได้” (พระโสภณคณาภรณ์. 2529: ปกหลัง)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พระสังฆาธิการต้องใช้วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเชิงรุก ซึ่งต้องใช้วิธีการที่หลากหลาย ใช้สื่อต่าง ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เผยแผ่ศาสนาในเชิงรุกโดยการเคาะประตูบ้านเยี่ยมเยียนและให้กำลังใจ อย่างพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหลังจากตรัสรู้แล้ว พระองค์ได้เดินทางออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยให้ความรู้ สอนในสิ่งที่ชาวบ้านอยากรู้ สงเคราะห์ชาวบ้านในด้านต่าง ๆ ให้ความร่วมมือกับประชาชนในท้องถิ่นในการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่บนผืนแผ่นดินในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อไป

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นภายในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พระสังฆาธิการถือว่า มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ได้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนี้ 1) บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ 2) บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านการให้การศึกษแก่ประชาชน 3) บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น เพื่อเปรียบเทียบทัศนคติของพระสังฆาธิการที่มีต่อบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสังฆาธิการที่มีต่อบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ว่าแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร เพื่อนำผลการวิจัยครั้งนี้มาปรับปรุงและพัฒนาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลสอดคล้องกับสถานการณ์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดำเนินผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ด้านการศึกษาแก่ประชาชน ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น
2. เพื่อเปรียบเทียบบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำแนกตามตำแหน่ง
3. เพื่อรวบรวมข้อเสนอแนะ ในบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ความสำคัญของการวิจัย

ผลที่ได้รับจากการวิจัยในครั้งนี้

1. ทำให้ทราบถึงบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ ตลอดจนความคิดเห็นของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อเป็นแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ภายในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
2. ทำให้ทราบข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มีคุณภาพเหมาะสมกับสถานการณ์ต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าถึงบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส โดยมีขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ในด้านบทบาทการเผยแผ่ด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ บทบาทการเผยแผ่ด้านการศึกษาแก่ประชาชน บทบาทการเผยแผ่ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น (กองแผนงาน. 2537: 25)
2. ขอบเขตด้านประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ซึ่งประกอบไปด้วย เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด และรองเจ้าคณะจังหวัด ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 249 รูป (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2549: 1)

3. ขอบเขตด้านตัวแปร คือ บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ประกอบด้วย ตัวแปรอิสระ คือ ตำแหน่ง และตัวแปรตาม คือ บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การสืบทอดพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองแผ่ขยายออกไป โดยการสร้างความศรัทธาเลื่อมใสและสร้างปัญญาให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชนจนสามารถนำธรรมไปใช้ในชีวิตจริง ซึ่งถือเป็นหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ ในที่นี้เฉพาะพระที่ทำหน้าที่ในระดับพระสังฆาธิการของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

2. บทบาท (Role) หมายถึง การปฏิบัติและแสดงพฤติกรรมที่คาดหวังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับผู้ที่อยู่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยแบ่งบทบาทเป็น 3 ด้าน คือ ด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านการศึกษาแก่ประชาชน และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น

3. บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ หมายถึง การให้ความรู้ในเรื่องศีลธรรมแห่งชีวิต การเวียน วาย ดาย เกิด สร้างความสงบทางด้านจิตใจให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนโดยการทำวัดให้เป็นศูนย์กลางการสร้างสมาธิ หรือการอบรมให้ความรู้ด้านการทำสมาธิวิปัสสนา สร้างกัลยาณมิตรระหว่างประชาชนกับสงฆ์ เช่น เป็นผู้นำในการปฏิบัติธรรมและวิปัสสนากรรมฐานในโอกาสต่างๆ ภายในวัด มีการจัดกิจกรรมทางศาสนาเป็นประจำวันสำคัญทางศาสนา วันสำคัญของชาติ เป็นต้น

4. บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านการศึกษาแก่ประชาชน การให้การศึกษาคืออาจเปิดเป็นโรงเรียนสอนศาสนาขึ้นในวัด หรือการให้ความรู้ด้านภาษาบาลี สันสกฤต หรือการสนทนาธรรมกับประชาชน ให้ความรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม เห็นคุณค่าและความสำคัญของศาสนาต่อการดำรงชีวิต เช่น เปิดสอนพระพุทธศาสนาในวัดแก่ผู้ที่สนใจ การมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นต้น

5. บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น หมายถึง การผลักดันชุมชนให้เกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ โดยพระสังฆาธิการคอยทำหน้าที่ให้คำปรึกษามีส่วนช่วยในการร่วมแก้ปัญหา และสนับสนุนให้วัดเป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น เช่น การมีส่วนร่วมในโครงการต่างๆ เพื่อได้สันติสุข การส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่น ร่วมกับพุทธศาสนิกชน เป็นต้น

6. พระสังฆาธิการ หมายถึง พระสงฆ์ที่ได้รับการแต่งตั้งให้มีอำนาจในการปกครองพระสงฆ์ระดับเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เลขานุการเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ

รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

7. วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง วิธีการที่นำมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ประชาชน เช่น การให้การศึกษาระดับประถมศึกษา การเทศน์อบรมสั่งสอน พบปะเยี่ยมเยียนพุทธศาสนิกชนเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ

8. สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หมายถึง จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศมาเลเซีย ซึ่งได้แก่ จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้นผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีบทบาท
2. พระสังฆาธิการ
3. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
4. วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
5. บทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีบทบาท (Role Theory)

ทฤษฎีบทบาท เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม จึงสามารถนำทฤษฎีบทบาท มาอธิบายบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ศาสนาพุทธเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของพุทธศาสนิกชน เพื่อให้พุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ต้องมีผู้สืบทอดพุทธศาสนาที่มีความรู้ความสามารถและผู้ที่มียุทธศาสตร์ที่สำคัญในการสืบทอดพุทธศาสนา คือ พระภิกษุสงฆ์ เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ ผู้ที่มีความรู้ความสามารถปกครองพระภิกษุรูปอื่นได้จึงมีการแต่งตั้งพระสังฆาธิการที่มีหน้าที่ปกครองดูแลและกำกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองต่อไป เพื่อให้ทราบถึงความสำคัญของบทบาทของ พระสังฆาธิการตามบทบาทหน้าที่ที่แต่ละบุคคลได้รับ และถูกกำหนด โดยระเบียบของทางราชการ ซึ่งจำเป็นต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทดังกล่าวเป็นเบื้องต้น นิยามของคำว่า บทบาท มีผู้กำหนดไว้หลายท่านดังนี้

งามพิศ สัตย์สงวน (2545: 73 -74) ได้ให้ความหมายของบทบาทว่าเป็นพฤติกรรมคาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่าง ๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร (Role Expectation) เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคมเพื่อทำให้ผู้สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้รวมทั้งสามารถคาดหวังพฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้

ลักษณะทั่วไปของบทบาท

บทบาทเป็นการกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของผู้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ คือ หน้าที่ที่เขาต้องทำขณะดำรงตำแหน่งนั้น ๆ อยู่ ส่วนสิทธิ หมายถึง สิ่งที่เขาพึงได้จากการดำรงตำแหน่งและบางครั้งเขาอาจจะมีบทบาทอื่นที่ต้องปฏิบัติอีก และบางครั้งบทบาทอาจมีการขัดแย้งกันได้ หรือบางครั้งบทบาทอาจจะมีลักษณะเครียด ซึ่งอาจมีผลมาจากสิ่งแวดล้อม

ในบางครั้งบทบาทอาจมีการขัดแย้งกันได้ (Role Conflicts) เพราะแต่ละคนอาจมีหลายบทบาท จึงอาจทำให้บทบาทบางบทบาทเกิดการขัดแย้งกัน หรือในบางครั้งก็มีลักษณะ "เครียด" (Stress) เพราะในสังคมมีการคาดหวังในบทบาทมากเกินไป เช่น พระภิกษุในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ต้องทำหน้าที่ให้กำลังใจแก่ประชาชนที่ชาวพุทธสร้างขวัญและกำลังใจในการเผชิญปัญหาที่เกิดขึ้น และพระภิกษุเองก็ต้องอยู่อย่างระมัดระวังและเกรงต่อภัยที่จะมาคุกคาม ซึ่งต้องมีทหารให้ความคุ้มกันระหว่างเดินทาง

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (ม.ป.ป: 6-7) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง หน้าที่ (Function) ที่บุคคลได้แสดงออกตามสถานภาพของตน บทบาทแยกได้เป็นบทบาทคาดหวังจากสังคมและบทบาทที่แสดงจริง

ธงชัย สันติวงษ์ และชัยยศ สันติวงษ์ (2540: 91) กล่าวว่า บทบาทเป็นสิ่งเชื่อมโยงระหว่างตัวบุคคลกับองค์การ แสดงถึงพฤติกรรมของคนในองค์การที่คาดว่าจะแสดงออก บทบาทเกิดจากผลของการเกี่ยวข้องกันขององค์การที่เป็นทางการ เทคนิควิทยาการ องค์การที่ไม่เป็นทางการ และความคาดหวังของบุคคลในงานที่ทำ

เทพนม เมืองแมน และสวิง สุวรรณ (2540: 7) กล่าวว่า บทบาทเป็นรูปแบบของพฤติกรรมมาตรฐานที่คาดหวังว่าบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งเฉพาะตำแหน่งหนึ่ง โดยไม่คำนึงถึงความปรารถนาและข้อห้ามส่วนบุคคลนั้นจะต้องประพฤติปฏิบัติในบทบาทนั้นๆ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540: 271) ได้ให้ความหมายไว้ว่าบทบาท หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกตามตำแหน่งหรือหน้าที่ซึ่งเป็นไปตามความหมายของสังคม

พัทยา สายหู (2537: 29) ได้กล่าวว่า บทบาทหน้าที่คือสิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นบุคคลและเปรียบเทียบได้เสมือนบทของตัวละครที่กำหนดให้ผู้แสดงในแต่ละเรื่องนั้นๆ เป็นอะไร มีบทบาทที่จะต้องแสดงอย่างไร ถ้าแสดงผิดบทหรือไม่สมบทก็อาจถูกเปลี่ยนตัวไม่ให้เห็นไปเลย ดังนั้น บทบาทก็คือการกระทำต่างๆ ที่ "บท" กำหนดไว้ให้ผู้แสดงต้องทำตราบใดที่ยังอยู่ใน "บท" นั้น

เดจโนซก้า (ยุพเยาว์ วารีกุล. 2546: 10; อ้างอิงจาก Dejnozka. 1983: 141) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า บทบาทเป็นพฤติกรรมที่ถูกคาดหวังของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งในองค์การ เช่น อาจารย์ใหญ่ บทบาทกับตำแหน่งมีความหมายแตกต่างกัน แต่สัมพันธ์กันบุคคลอาจมีตำแหน่งเป็นอาจารย์ใหญ่เพราะขาดประสบการณ์ ขาดความรู้ความสามารถ จึงไม่สามารถแสดงบทบาทที่เหมาะสมในตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ได้

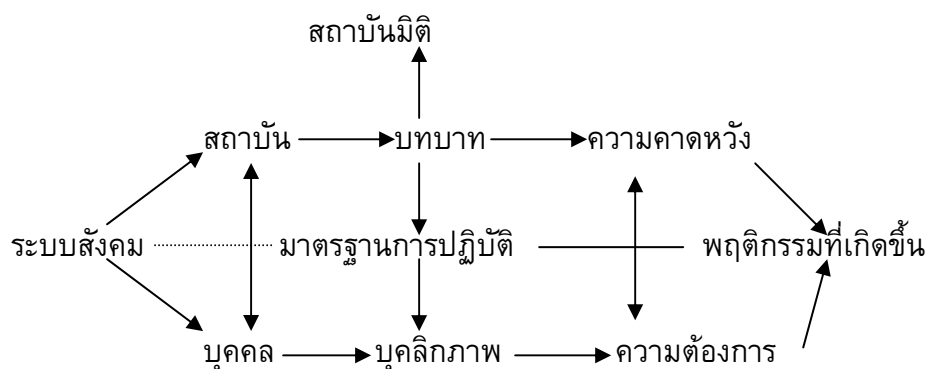
เลวิงสัน (ยุพเยาว์ วารีกุล. 2546: 10; อ้างอิงจาก Levingson. 1964: 284 - 285) ได้สรุปความหมายของบทบาทไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. บทบาท หมายถึง ปทัสถาน ความคาดหวัง ข้อห้าม ความรับผิดชอบและอื่นๆ ที่มีลักษณะและทำนองเดียวกันซึ่งผูกพันอยู่กับตำแหน่งทางสังคมที่กำหนดให้ บทบาทตามความหมายนี้คำนึงถึงตัวบุคคลน้อยที่สุด แต่มุ่งไปถึงการบ่งชี้หน้าที่อันควรกระทำ
2. บทบาท หมายถึง ความเป็นไปของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งที่คิดและกระทำเมื่อดำรงตำแหน่งนั้น
3. บทบาท หมายถึง การกระทำของบุคคลแต่ละคนที่สัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ แนวทางที่บุคคลพึงกระทำเมื่อดำรงตำแหน่งนั้นๆ

จากนิยาม ความหมายของบทบาทดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง แบบแผนของพฤติกรรมหรือการกระทำที่บุคคลแสดงออก ภายใต้ข้อกำหนดของสังคม และเป็นไปตามสถานภาพ สิทธิ หน้าที่ ที่บุคคลนั้นครองอยู่

ทั้งนี้มีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับบทบาท คือ ทฤษฎีกระบวนการทางสังคม (Social Process Theory)

ทฤษฎีกระบวนการทางสังคมของเกทเซลส์และกูบา (ยุพเยาว์ วารีกุล. 2546: 12; อ้างอิงจาก Getzels and Guba. 1957; Getzels, et al. 1968: 56) ได้อธิบายให้เห็นว่า พฤติกรรมในสังคมขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ของบทบาท (Role) ซึ่งถูกกำหนดโดยความคาดหวังกับบุคลิกภาพ (Personality) ซึ่งเป็นโครงสร้างของความต้องการภายใต้ของบุคคลที่ถูกกำหนดโดยวิธีสนองความต้องการของบุคคล ซึ่งแสดงได้ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 ภาพจำลองกระบวนการทางสังคมบุคคลมิติ

ที่มา: สุวิทย์ บุญช่วย. 2525: 38

จากภาพอธิบายได้ว่าพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเป็นผลของปฏิสัมพันธ์ ระหว่างมิติสถาบัน และมิติบุคคล

มิติสถาบันประกอบด้วยสถาบันซึ่งมีลักษณะและประเภทของสถาบัน แต่ละสถาบัน จะมีบทบาทในสังคมและมีความคาดหวังของสถาบันนั้นๆ

มิติบุคคล ประกอบไปด้วยบุคคลซึ่งแต่ละบุคคลจะมีบุคลิกภาพที่แตกต่างกันและมีความต้องการต่าง ๆ ในบทบาทหน้าที่การทำงานที่ตนอยู่

จากประเด็นทั้งสองนี้ล้วนมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมที่เกิดขึ้นของมนุษย์ทั้งสิ้น

บทบาทและความคาดหวังเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการดำเนินกิจการขององค์การตามแนวคิดของเกทเชลล์และกูบานั้น บทบาทมีความสำคัญมากที่สุด และบทบาทก็อาจอธิบายได้โดยความคาดหวัง ลักษณะบางประการที่อธิบายธรรมชาติของบทบาทมีดังนี้ (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์. 2540: 95-96; อ้างอิงจาก Hoy and Miskel. 1991: 33)

1. บทบาทแสดงถึงตำแหน่งและสถานะ (Status) ภายในองค์การในสถานศึกษา ประกอบด้วย ตำแหน่งต่างๆ เช่น อาจารย์ใหญ่ ครูอาจารย์ นักเรียน และคณงานภารโรง เป็นต้น

2. บทบาทถูกกำหนดโดยความคาดหวังและหน้าที่ของตำแหน่งนั้น ๆ ความคาดหวังเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่เหมาะสมของแต่ละตำแหน่ง เมื่อบุคคลได้แสดงพฤติกรรมตามหน้าที่ของตำแหน่งนั้น ๆ เขาก็ได้แสดงบทบาทของเขา บทบาทเป็นเสมือนพิมพ์เขียว (Blueprint) ในการปฏิบัติงานของผู้บริหาร

3. บทบาทเป็นตัวแปร คือ สามารถแปรเปลี่ยนไปทั้งนี้เพราะว่าความคาดหวังบางอย่างจำเป็นต้องกระทำตาม แต่ความคาดหวังอีกบางอย่างอาจมีความยืดหยุ่นในการปฏิบัติก็ได้ ความคาดหวังที่มีต่อบทบาทอาจเฉพาะเจาะจง เช่น จะต้องทำอย่างนั้น หรืออย่างนี้ แต่ความคาดหวังบางอย่างที่มีต่อบทบาทอาจไม่เฉพาะเจาะจงหรือมีช่วงของการปฏิบัติ เช่น อาจทำอย่างนี้หรือทำอย่างนั้นก็ได้อาจทำมากน้อยก็ได้

4. บทบาททั้งหลายในองค์การนั้นมีความคาบเกี่ยวกันและส่งเสริมซึ่งกันและกัน เช่น เป็นการยากที่จะอธิบายเฉพาะบทบาทของครูหรือเฉพาะบทบาทของนักเรียน โดยไม่ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน

จากทฤษฎีบทบาทดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า “บทบาท คือ พฤติกรรมของบุคคลที่ถูกกำหนดด้วยตำแหน่งหน้าที่ความรับผิดชอบของบุคคลที่เข้ามาดำรงตำแหน่งในขณะนั้น ซึ่งต้องมีการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกในสังคม หรือระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกัน ผู้วิจัยในฐานะดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ จึงต้องการศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ ที่อันแสดงออกถึงความสามารถในความเป็นผู้นำในด้านต่าง ๆ เพื่อทำหน้าที่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยให้ดำรงอยู่ต่อไป”

พระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการ คือ พระภิกษุ ผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งมีตำแหน่งทางสงฆ์ตั้งแต่ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสในการแต่งตั้งพระสังฆาธิการนั้น พระภิกษุที่ควรแก่การได้รับการแต่งตั้งควรมีคุณสมบัติ เช่น มีพรรณาสมควรแก่ตำแหน่ง มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง มีความประพฤติเรียบร้อย ตามพระธรรมวินัย เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์ ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพ ไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อนและไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน

พระสังฆาธิการ แปลตามรูปศัพท์ว่า “พระผู้ทำงานโดยสิทธิ์ขาดในทางคณะสงฆ์” โดยความหมาย ตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งและถอดถอนพระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ 5 ระดับ ดังนี้ คือ

1. เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
2. เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
3. เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
4. เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
5. เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

การพ้นจากตำแหน่งหน้าที่พระสังฆาธิการเนื่องมาจากสาเหตุปัจจุบัน คือ เมื่อถึงมรณภาพ การพ้นจากความเป็นพระภิกษุไม่ว่ากรณีใด การลาออกจากตำแหน่งพระสังฆาธิการ การย้ายออกไปนอกเขตที่พระสังฆาธิการพำนักอยู่ได้รับการยกย่องเป็นกิตติมศักดิ์ เข้ารับตำแหน่งหน้าที่เจ้าคณะหรือรองเจ้าคณะอื่น มีคำสั่งให้ออกจากตำแหน่งหน้าที่ ถูกปลดออกจากตำแหน่งหน้าที่ถูกถอดถอนออกจากตำแหน่งหน้าที่

พระสังฆาธิการควรมีจริยา ดังนี้

1. พระสังฆาธิการต้องเอื้อเฟื้อต่อกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช สวรรและปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด

2. พระสังฆาธิการต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ซึ่งสั่งโดยชอบด้วยอำนาจหน้าที่ ถ้าไม่เห็นพ้องด้วยคำสั่งให้เสนอความเห็นคัดทาน เป็นลายลักษณ์อักษร ภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำสั่ง และเมื่อได้คัดทานดังกล่าวมาแล้วนั้น แต่ผู้สั่งมิได้ถอนหรือแก้คำสั่งนั้น ถ้าคำสั่งนั้นไม่ผิดพระวินัยต้องปฏิบัติตามแล้วรายงานจนถึงผู้สั่ง ในกรณีที่มีการคัดทานคำสั่งกล่าวในวรรคแรก ให้ผู้ส่งรายงาน เรื่องทั้งหมดไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตน เพื่อพิจารณา

สั่งการในการปฏิบัติหน้าที่ ห้ามมิให้ทำการข้ามผู้บังคับบัญชาเหนือตน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตพิเศษเป็นครั้งคราว

3. พระสังฆาธิการต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง มิให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา และห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุอันสมควร

4. พระสังฆาธิการต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบ และห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร

5. พระสังฆาธิการต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตนและผู้อยู่ในปกครอง

6. พระสังฆาธิการต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีในหมู่คณะ และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบ

7. พระสังฆาธิการต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์ และการพระศาสนา

8. พระสังฆาธิการต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผย

พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุที่มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนาดีพอสมควรที่จะดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีความเสียสละในการเดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนากับประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อสร้างความเลื่อมใสต่อพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้นไปงานพระธรรมทูตได้พัฒนาไปทั่วประเทศ และในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วโลก งานพระธรรมทูตจึงเป็นภารกิจที่สำคัญของคณะสงฆ์และการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการต่าง ๆ เพื่อให้การอำนวยความสะดวกในการเดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ โดยมีภารกิจหลักอยู่ 4 เรื่อง ดังนี้

1. เสริมสร้างศรัทธาของประชาชนให้ยึดมั่นในพระพุทธศาสนา
2. สร้างประชาชนให้มีศีลธรรมประจำตน
3. ให้ประชาชนมีความรักในชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
4. สร้างความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างประชาชนที่นับถือศาสนาที่แตกต่างกัน

ลักษณะการดำเนินงานของพระสังฆาธิการ มี 5 ประการ คือ

1. ศึกษาความเป็นอยู่ของประชาชนเพื่อให้ทราบว่าจะต้องไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาประชาชนในท้องถิ่นมีความเป็นอยู่อย่างไร ควรใช้วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนและท้องถิ่น

2. ศึกษาความต้องการของชุมชนที่ต้องไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่า ชุมชนมีความต้องการให้พระสังฆาธิการ เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสมกับความต้องการของประชาชน

3. เยี่ยมเยือนพุทธศาสนิกชนในยามที่ทุกข์ยากมีความเดือดร้อน เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจแก่พุทธศาสนิกชนที่มีความเดือดร้อนอย่างเช่น ยามที่พุทธศาสนิกชนประสบกับสถานการณ์ความไม่สงบ พระสังฆาธิการ ก็พยายามที่จะเดินทางไปให้กำลังใจแก่ประชาชน แม้ต้องแลกด้วยชีวิตของพระสังฆาธิการเอง

4. แนะนำวิธีการครองตนให้แก่ประชาชนโดยธรรมวิธี

5. ปรับปรุงการสร้างศรัทธาและการนับถือพระพุทธศาสนาในทางที่ถูกที่ควร

หน้าที่ของพระสังฆาธิการ มี 3 ประการ

1. มีหน้าที่อบรมให้ความรู้แก่ประชาชน สร้างความรักศรัทธาในชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
2. มีหน้าที่เสริมสร้างศีลธรรมแก่ประชาชนเพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพของประชาชนในด้านต่าง ๆ ต่อไป
3. มีหน้าที่สร้างความศรัทธาเลื่อมใส และความเข้าใจในแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาต่อพุทธศาสนิกชน

อาจกล่าวโดยสรุปว่า บทบาทของพระสังฆาธิการ คือ การปฏิบัติของผู้ปกครองพระสงฆ์ รวมทั้งพระธรรมทูต ซึ่งมีหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ตลอดไป โดยการศึกษาพระธรรมวินัยให้ถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา แล้วจึงทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังพุทธเจ้าเคยประกาศพระพุทธศาสนา ให้เจริญรุ่งเรืองต่อไปซึ่งถือเป็นภารกิจที่สำคัญของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นภายหลังการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเริ่มตั้งแต่การไปโปรดปัญจวัคคีย์ สามารถบรรลุเป็นพระอรหันต์ทั้งห้ารูปแล้ว การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล พระสารีบุตรเถระกับพระโมคคัลลานเถระได้สร้างผลงานไว้มากมาย โดยพระสารีบุตรทำหน้าที่เผยแผ่ในด้านทิศเหนือ และพระโมคคัลลานเถระรับผิดชอบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านทิศใต้ จนพระทั้งสองได้รับการยกย่องพิเศษจกจิรังคสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเสพ จงคบสารีบุตรและโมคคัลลานเถระ เธอทั้งสองเป็นผู้ฉลาด เป็นผู้อนุเคราะห์ เพื่อพรหมจารีสารีบุตรเป็นเหมือนมารดาโมคคัลลานะเป็นเหมือนพี่เลี้ยง ดูกรภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรยอมแนะนำในโศดาปัตติผล โมคคัลลานะยอมแนะนำในมรรคผลเบื้องสูงขึ้นไป” และต่อมาได้มีพระอรหันต์เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ก็ยังคงจาริกออกไปประกาศศาสนาให้แผ่ขยายออกไปดังปรากฏหลักฐานในปรากฏอยู่ในพระบาลีมหาวรรคแปลเป็นภาษาไทยความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราเป็นผู้พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์ แม้พวกเธอทั้งหลายก็เช่นกัน ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงแสดงธรรมในเบื้องต้น (ศีล), ในเบื้องกลาง (สมาธิ), ในเบื้องสูงที่สุด (ปัญญา) จงประกาศพรหมจรรย์ให้เป็นไปพร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ทั้งสิ้นเชิง สัตว์ทั้งหลายที่เป็นพวกมีรูปในดวงตาเล็กน้อยก็มีอยู่ สัตว์พวกนี้ยอมเสื่อมจากคุณที่ควรได้เพราะไม่ได้ฟังธรรม สัตว์ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมีเป็นแน่ ภิกษุทั้งหลาย แม้เราเอง ก็จะไปสู่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม” (พจนานุกรม วิพฺวโยคะรัตนังสี. 2529: 52)

พระโศภณคณาภรณ์ (2529: 73 – 76) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยก่อนนั้น เนื่องจากสังคมอารยันมีความสนใจในธรรมมาก เมื่อพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์เกิดขึ้นจึงมีคนสนใจ สอบถามฟังธรรมและสนทนาธรรม งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาทำกันได้ทุกรูปแบบ เช่น การปฏิบัติตน นำเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจ การแสดงธรรมโดยพระพุทธเจ้า ทรงประทานหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ ให้แต่ละรูปทำงานด้วยความเสียสละมีเมตตากรุณา เป็นหลักใจ ทรงกำหนดเป็นหน้าที่ของพระภิกษุให้ปฏิบัติต่อชาวบ้านไว้ว่า “ห้ามมิให้เขาทำชั่ว ให้ประพฤดีความดี สงเคราะห์เขาด้วยน้ำใจอันงาม ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง อธิบายสิ่งที่เขาฟัง แล้ว เขาเข้าใจแจ่มแจ้ง บอกทางสวรรค์ให้”

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย ในสมัยยุคแรกเป็นนิกายหินยานเผยแผ่ อยู่บริเวณจังหวัดนครปฐม โดยมีหลักฐาน คือ พระปฐมเจดีย์ ต่อมาภคัตรีกรุงศรีวิชัยแห่งเกาะ สุมาตรา นำศาสนาพุทธนิกายมหายานเข้ามาเผยแผ่ที่นครศรีธรรมราชและเมืองไชยา มีหลักฐาน คือ พระบรมธาตุที่นครศรีธรรมราช และพระธาตุที่อำเภอไชยา ต่อมาพระเจ้าอโนรุธแห่งประเทศพม่า นำศาสนาพุทธนิกายมหายานเข้ามาเผยแผ่ทางล้านนาไทยและทางภาคใต้อีกครั้งซึ่งเป็นนิกายหินยาน จากเกาะลังกา พระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัยมีการเผยแผ่อย่างรวดเร็วและมีความเจริญรุ่งเรือง มากที่สุดในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เช่น ได้สร้างพระพุทธรูป วัดและการคัดลอกคัมภีร์ คำสอนต่าง ๆ ในสมัยอยุธยา พุทธศาสนาได้มีความเจริญรุ่งเรืองมากที่สุดในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ และมีการกำหนดให้ชาวไทยทุกคนได้บวชเรียนจนถึงปัจจุบัน

พระเจ้าอโศกมหาราช พระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของประเทศอินเดีย ได้มีบทบาทสำคัญ อย่างยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากอินเดียไปสู่ดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลก ดังนี้ (จรัส พยัคฆราชศักดิ์ และกวี อิศริวรรณ. 2546: 3)

สายที่ 1 มีพระมัชฌันติกเถระเป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ แคว้น กัษมีระ คือ รัฐแคชเมียร์ ประเทศอินเดียปัจจุบัน และแคว้นคันธาระ ในปัจจุบัน คือ รัฐปัญจาบ ทั้งของประเทศอินเดียและประเทศปากีสถาน

สายที่ 2 พระมหาเทวเถระ เป็นหัวหน้าคณะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแคว้นมทิส มณฑลปัจจุบัน ได้แก่ รัฐไมเซอร์และดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโคธาวารี ซึ่งอยู่ในตอนใต้ประเทศอินเดีย

สายที่ 3 พระรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ วทวาสิ ประเทศ ในปัจจุบัน ได้แก่ ดินแดนทางตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศอินเดีย

สายที่ 4 พระธรรมรักขิตเถระ หรือพระโยนกธรรมรักขิตเถระ (ซึ่งเข้าใจกันว่าเป็น ผู้รังคนแรกในชาติกรีกที่ได้เข้าบวชในพระพุทธศาสนา) เป็นหัวหน้าคณะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ อปรันตกชนบท ปัจจุบันสันนิษฐานว่า คือ ดินแดนแถบชายทะเล เมืองบอมเบย์

สายที่ 5 พระมหาธรรมรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ แคว้นมหาราษฏร์ ปัจจุบัน ได้แก่ รัฐมหาราษฏร์ของประเทศอินเดีย

สายที่ 6 พระมหารักษ์ขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในเอเชียกลาง ปัจจุบัน ได้แก่ ดินแดนที่เป็นประเทศอิหร่านและตุรกี

สายที่ 7 พระมัชฌิมเถระ พร้อมด้วยคณะ คือ พระกัสสปโคตรเถระ พระมูลกเทวเถระ พระทุนทภิสสระเถระ และพระเทวเถระ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนแถบภูเขาหิมาลัย สันนิษฐานว่า คือ ประเทศเนปาล

สายที่ 8 พระโสณเถระ และพระอุตตรเถระ เป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งปัจจุบันคือ ประเทศในคาบสมุทรอินโดจีน เช่น พม่า ไทย ลาว เขมร เป็นต้น

สายที่ 9 พระมหินทเถระ (โอรสพระเจ้าอโศกมหาราช) พร้อมด้วยคณะ คือ พระอริฏฐเถระ พระอุทริยเถระ พระสัมพลเถระ และพระหัททสารเถระ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ลังกาทวีป ในรัชสมัยของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ กษัตริย์แห่งลังกาทวีป ปัจจุบัน คือ ประเทศศรีลังกา

สำหรับสายที่ 8 ดินแดนสุวรรณภูมิ ก่อน พ.ศ. 500 โดยพระพุทธศาสนาที่เผยแผ่เข้ามาในช่วงแรกนั้นเป็นพุทธศาสนานิกายเถรวาท หรือหินยาน ต่อมาจึงเป็นนิกายอักษริยวาทหรือมหายาน

ตามหลักฐานของจีนในพุทธศตวรรษที่ 7 - 8 ในสมัยทวารวดีพระพุทธศาสนาได้เข้าสู่ประเทศไทยเป็นนิกายเถรวาท และขยายออกไปถึงนครครหิ (อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี) และแผ่ขยายไปถึงตอนบนของแหลมมลายู ศาสนาพุทธในทวารวดีได้แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง โดยพระนางจามเทวี ได้นิมนต์พระสงฆ์มาเผยแผ่และสร้างวัดสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ไว้ ทั้งสี่มุมเมืองนับเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความเจริญ รุ่งเรืองสืบมา ต่อมาในสมัยพระเจ้ากือนา ทราบข่าวว่าพระจากลังกามาจำพรรษาที่เมืองนครพิน (เกาะตะมะ) เพื่อทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระเจ้ากือนาจึงให้พระอานันทเถระบวชกุลบุตรตามลัทธิลังกาวงศ์

พระพุทธศาสนาสมัยสุโขทัยเป็นพุทธศาสนานิกายมหายานและเถรวาทปะปนกันไป มีความรุ่งเรืองมากพอสมควร ครั้นเมื่อถึงสมัยของพ่อขุนรามคำแหงได้นิมนต์คณะสงฆ์ลังกาวงศ์จากเมืองนครศรีธรรมราช และแผ่ขยายออกไปจนถึงหัวเมืองมลายู ศาสนาพุทธลัทธิลังกาวงศ์ได้เป็นศาสนาประจำรัฐไทยในสมัยนั้น ทำให้มีผลต่อการศึกษา การปกครองคณะสงฆ์และศิลปกรรม จนมาถึงสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท พระองค์มีความสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยได้นิมนต์พระสงฆ์จากลังกามาสุโขทัย พระองค์มีความรู้ความสามารถในการภาษามคธและพระไตรปิฎก พร้อมทั้งได้ผนวชในศาสนาพุทธ มีการบอกพระปริยัติธรรมแก่ภิกษุสามเณรและได้มีการแต่งหนังสือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งใช้ในการอบรมสั่งสอนแก่ประชาชน

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาพระพุทธศาสนาได้มีความเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยของพระบรมไตรโลกนาถ เนื่องจากมีพระสงฆ์จากลานนาและกรุงศรีอยุธยาไปบวชเรียนที่ลังกาเป็นที่เลื่อมใสของพระบรมไตรโลกนาถถึงกับเสด็จออกผนวชพร้อมด้วยพระโอรส พระราชนัดดา และข้าราชการประมาณ 1,000 คน เป็นผู้เผยแผ่ที่สำคัญยิ่งในสมัยอยุธยา นอกจากนี้พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์

มหาชาติคำหลวงขึ้นสำหรับใช้เทศน์ให้ประชาชนได้ฟัง ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ศาสนาคริสต์เข้ามาเผยแผ่ในสมัยอยุธยา ศาสนาพุทธต้องผจญกับอันตรายที่เกิดจากการเผยแผ่ของศาสนาคริสต์ พระสงฆ์ต้องทำหน้าที่อย่างหนักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยการสอนศาสนธรรม และขณะเดียวกันก็ต้องดึงคนไทยที่นับถือศาสนาคริสต์ให้หันกลับมานับถือศาสนาพุทธเช่นเดิมโดยการให้เปรียบเทียบความดีงามของทั้งสองศาสนาแล้วให้พิจารณาเลือกเองว่าจะนับถือศาสนาอะไร พระมหากษัตริย์ของไทยในสมัยนั้นต้องใช้นโยบายการเผยแผ่ขยายของศาสนาคริสต์ที่ใช้วิธีการที่รุนแรง และการหลอกล่อ

ในสมัยพระเจ้าตากสินกษัตริย์ของกรุงธนบุรี มีความรู้แตกฉานในพระพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติเคร่งครัดในศาสนธรรม พร้อมทั้งได้มีการชำระคัดลอกพระไตรปิฎก จากเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อความสมบูรณ์และถูกต้อง พระองค์มีนโยบายว่าถ้าศาสนาพุทธดำรงอยู่ชาติก็ดำรงอยู่ จนถึงกับมีการจารึกไว้ ดังนี้

“อันตัวพ่อ	ชื่อว่า	พระยาดาก
ทนทุกข์ยาก	กู้ชาติ	พระศาสนา
ถวายแผ่นดิน	ให้เป็น	พุทธบูชา
แต่พระศาสนา	สมณะ	พระพุทธโคดม
ให้ยืนยง	คงถาวร	ห้าพันปี
สมณะพราหมณ์ชี	ปฏิบัติ	ให้พอสม
เจริญสมณะ	วิปัสสนา	พอชื่นชม
ถวายบังคม	รอยพระบาท	พระศาสนา
คิดถึงพ่อ	พ่อยู่	คู่กับเจ้า
ชาติของเรา	คงอยู่	คู่พระศาสนา
พุทธศาสนา	อยู่ยง	คู่องค์กษัตรา
พระศาสนา	ฝากไว้	ให้คู่กัน

ครั้นเมื่อถึงสมัยรัตนโกสินทร์เมื่อปี พ.ศ. 2332 ได้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกและมีการปรับปรุงการศึกษาของพระสงฆ์ให้ดีขึ้น ในสมัยพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้มีกฎหมายควบคุมวินัยของพระสงฆ์ขึ้นเพื่อช่วยในการบริหารพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น โดยมีการแต่งตั้งพระอาจารย์ศรีเป็นพระสังฆราช ด้านการเผยแผ่การศึกษาของพระสงฆ์มักใช้เรื่องไตรภูมิพระร่วงเรื่องมหาชาติชาดก การเผยแผ่ของพระเป็นแบบเดิม คือ ชาวบ้านไปฟังธรรมหรืออาราธนาพระไปแสดงธรรมเป็นหลัก ด้านสาธารณูปการ มีการสร้างวัด จนมีคำพูดว่าสร้างวัดให้ลูกวิ่งเล่น นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ปณิธานไว้ว่า “ตั้งใจจะอุปถัมภ์ภพพระพุทธศาสนา ป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนและมนตรี”

ครั้นในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้แต่งตั้งพระสังฆราชขึ้นถึง 3 พระองค์ และส่งพระไปดูกิจการพระศาสนาที่ประเทศลังกา การเผยแผ่ด้านการศึกษาและ

การสาธารณสุขปกครองเป็นเช่นเดิม พระพุทธศาสนาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แยกการปกครองสงฆ์ออกเป็น 4 คณะ คือ คณะเหนือ คณะใต้ คณะกลาง และคณะธัญวาสี อีกทั้งได้ยืมพระไตรปิฎกจากลังกามาจำนวน 40 คัมภีร์ เพื่อคัดลอกเป็นภาษาไทย ในขณะที่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวชอยู่มีความสนใจในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง เห็นว่าการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ปฏิบัติที่ผิดไปจากพระไตรปิฎก จึงพยายามศึกษาจนเข้าใจ จนกำเนิดเป็นนิกายธรรมยุตขึ้นซึ่งแตกต่างกับนิกายเดิมอยู่บ้าง เช่น เรื่องการห่มจีวรและการปฏิบัติ พระธรรมวินัยบางข้อได้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยนี้คือการฟังธรรมในวันธรรมสวนะ และอาราธนาพระเทศน์ ด้านการศึกษามีการสอบความรู้ด้านปริยัติธรรม โดยการสอบปากเปล่า ด้านสาธารณสุขปกครองเป็นการสร้างวัด ครั้งเมื่อถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีความรู้แตกฉานทั้งภาษาบาลี สันสกฤต ภาษาอังกฤษ และมีความรู้แตกฉานในพระธรรมวินัย เนื่องจากได้ผนวชอยู่เป็นเวลานาน ด้านการศึกษาทรงสนับสนุนการศึกษาปริยัติธรรมในชั้นสูง พระองค์ทรงนิพนธ์คาถาบาลีบททำวัตรสวดมนต์เข้าเย็น ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น พระองค์ ได้ทำเป็นแบบอย่างในการเผยแผ่ธรรมให้บุคคลอื่นประพฤติตาม เช่น ด้านการเทศน์ การสนทนา การเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้ฟัง สนทนาปราศรัยกันในเรื่องธรรมเองได้ หรือนิมนต์ไปเทศน์ที่บ้าน นอกจากนี้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การสร้างวัด การสังคายนา พระไตรปิฎก การส่งเสริมให้มีการบวชเรียน เพื่อการเข้ามารับราชการ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ ศาสนา โดยรับเอาศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ซึ่งรัชกาลที่ 4 ทรงบวชเรียนศึกษาพระไตรปิฎก จนมีความเชี่ยวชาญในเรื่องพระพุทธศาสนา มีการสังคายนาพระไตรปิฎก และสถาปนานิกายธรรมยุตขึ้น รวมทั้งมีการพิมพ์พระไตรปิฎก และการพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และมีพระราชปณิธานไว้ว่า “พระนครนี้ เป็นถิ่นที่ของคนผู้นับถือพุทธศาสนามาแต่เดิม ไม่ใช่แผ่นดินของศาสนาอื่น คนที่นับถือศาสนาอื่นมาแต่ที่อื่นก็ได้อยู่ในเมืองนี้ได้ จะโทมนัสน้อยใจแก่พระพุทธ แก่พระพุทธศาสนา เพราะบูชาอันนี้ไม่ได้ ด้วยไม่ใช่เมืองของศาสนาตัวเอง ถ้าโทมนัสก็ชื่อว่า โลกเกินไป”

เมื่อถึงสมัยพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ปรับปรุงคณะสงฆ์ด้านการปกครอง เรียกว่า มหาเถรสมาคม ซึ่งประกอบด้วยพระเถระชั้นผู้ใหญ่ในมหานิกายและนิกายธรรมยุต รองลงมา เป็นเจ้าคณะหนกลาง หนเหนือ หนใต้ หนตะวันออกและคณะธรรมยุต จากนั้นแบ่งคณะสงฆ์ ออกเป็นมณฑล จากมณฑลเป็นจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส ตามลำดับ ด้านการศึกษาได้จัดการเรียนการสอนด้วยภาษาบาลี และการแปลสรุปหลักธรรม ซึ่งเรียกว่า นักธรรมและบาลี และได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นสองแห่งคือ มหามกุฏราชวิทยาลัย ตั้งอยู่ในวัดบวรนิเวศมหาวิหาร และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอยู่ภายในวัดมหาธาตุ สำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น มีความเปลี่ยนแปลงจากพระเจ้เทศอบรม ชี้แจงแนะนำสั่งสอน ยังมีการนำ เอกสารหนังสือต่าง ๆ ขึ้นมาแพร่หลาย เช่น การพิมพ์พระไตรปิฎก การพิมพ์อรรถกถา

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างจิตสำนึกของคนไทยให้เกิดความรักในพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงเปลี่ยนแปลงทรงช้างให้มาเป็นธงไตรรงค์ ซึ่งประกอบด้วย 5 แถบ และมีสามสี พระองค์ทรงให้นิยามความหมายของสีบนธงชาติแต่ละสี ดังนี้ สีขาว หมายถึง ศาสนา สีแดง หมายถึง ชาติ และสีน้ำเงิน หมายถึง พระมหากษัตริย์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นใช้รูปแบบการเทศ การบรรยาย การปาฐกถา การโต้วาที อภิปราย และการเขียนตำราในเชิงวิชาการ วิเคราะห์วิจารณ์ และให้การยกย่องบุคคลที่ทำงานด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาว่าเป็นอนุศาสนาจารย์ นอกจากนั้นพระองค์ทรงเปลี่ยนการใช้ ร.ศ. จ.ศ. มาเป็น พ.ศ. ขึ้นในประเทศไทยเป็นประเทศแรก เมื่อสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงพระราชทานทรัพย์สินส่วนพระองค์ พิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีแจกให้กับวัดในประเทศไทย และประเทศต่างๆ ที่นับถือศาสนาพุทธ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยรัชกาลปัจจุบันนั้น ได้แสดงออกในรูปแบบต่างๆ ทั้งมีการเทศประจําภายในวัด นอกสถานที่ทางวิทยุ โทรทัศน์ หรือการจาริกไปสั่งสอนประชาชน เรียกว่า ธรรมทูตบ้าง ธรรมจาริกบ้าง และพระจริยานิเทศซึ่งจบการศึกษาเปรียญชั้นสูงออกไปให้การศึกษาเผยแผ่ และการจัดการศึกษาในรูปของการอยู่ประจำของภิกษุสามเณร เช่น จิตตภาวันวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ภาคทักษิณ จังหวัดนครศรีธรรมราช วิทยาลัยสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลักษณ์ จังหวัดอยุธยา และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังประเทศต่างๆ ของโลก ซึ่งในสมัยนี้เองมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นนักวิชาการออกไปเผยแผ่จากนักวิชาการทางพุทธศาสนา หรือพระสงฆ์หลายรูป เช่น พระพุทธทาสภิกขุ พระธรรมปิฎก

สำหรับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากหลักฐานเมืองโบราณยะรังได้พบหลักฐานต่างๆ มากมายว่าพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่และเจริญรุ่งเรืองในพื้นที่ภาคใต้ เช่น สถูปเจดีย์ พระพิมพ์ต่างๆ ซึ่งทำให้ทราบว่ามีคนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้รับอิทธิพลของศาสนาพุทธมาก่อน และได้รับศาสนาอื่นๆ ตามมาภายหลังเพื่อเป็นการดำรงรักษาไว้พระพุทธศาสนาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงได้เริ่มสร้างวิทยาลัยสงฆ์ขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่ เป็นวิชาชีพของพระสงฆ์ เป็นวิธีการขยายผลแห่งหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ให้อำนวยประโยชน์แก่ชาวโลกกว้างขวางขึ้น และดำรงพระพุทธศาสนาไว้ให้มั่นคง ถ้าพระสงฆ์ไม่ช่วยเผยแผ่ ย่อมทำให้พระธรรมวินัยเสื่อมสูญนั้น หมายถึง พระพุทธศาสนาสูญสิ้นไป หรือเผยแผ่ผิด ๆ ย่อมทำให้พุทธศาสนาถูกทำวิปริตเข้าใจผิด หรือบางที่เอาศาสนาความเชื่อลัทธิอื่นมาเผยแผ่แทนก่อความมึนงง สงผลร้ายแก่ชาวโลกเพิ่มกว่าเก่าเข้าไปอีก พระพุทธองค์จึงตรัสกำชับให้ระมัดระวังว่า การที่ภิกษุไม่เรียน ไม่ท่องไม่จำ ไม่ปฏิบัติ ไม่สอนธรรมโดยเคารพ เป็นการทำความเลอะเลือน เสื่อมสูญสลายแห่งพระสัจธรรม จึงจำเป็นต้องระมัดระวังและช่วยกันศึกษา เล่าเรียนท่องจำ ทบทวน ปฏิบัติ ฝึกหัด ทดลอง และเอามาสั่งสอนเผยแผ่โดยเคารพ

พระสงฆ์จะเผยแผ่ ต้องเตรียมหาทุนรอนให้เพียงพอก่อน คือ ต้องเล่าเรียน ปฏิบัติ สังเกต ทดลอง พิสูจน์ ทำความเข้าใจให้ได้ข้อสรุปที่ถูกต้องเข้าใจกระจ่างชัดไม่ผิดพลาดก่อนจึงนำไปเผยแผ่ ถ้าโง่งจะเอาอะไรไปเผยแผ่ มีแต่จะขายชีเท่อ

รูปแบบการเผยแผ่ อาจแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ

1. การพูด เป็นรูปการที่ง่ายที่สุด แต่ก็ยากที่สุด ถ้าพูดไม่เป็น เขาไม่ฟัง
2. การใช้สื่อ เป็นอุปกรณ์ช่วยที่ดี ผู้ที่พูดไม่เป็น ยังใช้สื่อพูดแทนได้ แต่ต้องลงทุนแพง ทำเป็นใช้เป็น
3. การปฏิบัติให้ดู เป็นรูปแบบที่เผยแผ่ได้ดีที่สุด แต่เราไม่ค่อยสนใจ ส่วนใหญ่มักมองข้าม

การพูด ต้องฝึกพูดได้หลาย ๆ แบบ คือ

เทศนา	- ตั้งกระทู้บรรยายด้วยเทศนาโวหาร ตามลักษณะงาน
อภิปราย	- แสดงความคิดเห็นโดยอิสระตามหัวข้อกำหนด
บรรยาย	- อธิบายตามหัวข้อกำหนดมุ่งให้ได้เนื้อหาวิชาการ
ปาฐกถา	- แสดงความคิดเห็นโดยอิสระตามหัวข้อกำหนด
ปราศรัย	- พูดจา ผูกสนธิ แสดงข้อคิดที่ชวนให้นิยมชมชอบ
สัมมนาวิทยกถา	- คือ ปราศรัยแบบพระสงฆ์ เรียกว่าสัมมนาวิทยกถา พูดให้ร่าเริงยินดี นิยมชมชอบ
อนุโมทนา	- ตอบขอบคุณ ขอบใจ
สุนทรพจน์	- กล่าวแสดงความคิดเห็นอันคมคาย ลึกซึ้ง
โต้วาที	- เสนอความคิดและคัดค้านฝ่ายตรงข้าม ด้วยลีลาเร้าใจในประเด็นที่ตั้งขึ้น
ปฐณาวิสัยชนา	- เทศนาถามตอบด้วยโวหารนักเทศน์
อุปนิสินนกถา	- ภาษาเยี่ยมเยียนทักทายใต้ถามทุกซ่ซุข ปลอดภัย ผูกไมตรี

นอกจากนี้ยังมีอีกหลายลักษณะ กรุณาค้นคว้าหา และฝึกหัดทำให้ถูกลักษณะนั้น ๆ

ต้องฝึกพูดให้ได้หลายภาษา เพื่อเอาไปใช้สื่อความหมายให้ผู้ฟังรับได้ คือ ภาษาราชการ ภาษาชนเผ่าน้อย ภาษาชนบท ภาษาวัยรุ่น ภาษาเด็กอนุบาล ภาษาผู้จำศีล ภาษาช่างปูน ช่างเขียน ช่างยนต์ ช่างคอมพิวเตอร์ ช่างถ่ายรูป ภาษาแพทย์ ภาษาตำรวจ ภาษาทหาร ภาษานักโทษ ภาษานักการเมือง ภาษานักวิชาการ ภาษานักบริหาร ภาษาพระสงฆ์ ภาษาตลาด ภาษาคุยข้างถนน ภาษาต่างประเทศ ภาษาไฟไหม้ ลมพัด น้ำไหล กบเขี่ยดร้อง แต่ละภาษาให้สื่อความหมายชัดเจน คมคาย ไม่วกวนมีหลักฐานอ้างอิงเหตุผลเจียบขาดพอดีกับระดับคนฟัง

พูดให้เขาชอบ พูดให้เขาเชื่อ พูดให้เขาช่วย อย่าพูดให้เขาชัง

การใช้สื่อ พระนักเผยแผ่ ควรจะรู้จักเทคโนโลยีการใช้สื่อเผยแผ่ต่าง ๆ ทั้งลักษณะการผลิต การจัดหา การใช้งาน การบำรุงรักษา และพัฒนารูปแบบให้ทันสมัย ซึ่งจะทำให้หลายชนิด คือ

1. หนังสือตำรา บทความ แผ่นปลิว ควรจะเป็นนักเขียนบทความ แต่งตำราได้ รู้จักขบวนการผลิต พิมพ์ อาร์ตเวิร์ค การตรวจพิสูจน์ การคิดค้นพิมพ์ออกมาใช้งาน การจัดทำห้องสมุดที่อ่านหนังสือ การดูแลรักษาใช้สอยให้เกิดประโยชน์สูงสุดนักเผยแผ่ควรทำตามโอกาสที่อำนวยให้บางวัดสามารถออกวารสาร หนังสือพิมพ์ประจำได้ก็นับว่าเยี่ยม

2. เครื่องเสียง ควรเป็นนักบรรยาย อัดเทปบทความ ทำห้องอัดเสียง ทำเทปรายการเผยแผ่ จำหน่ายแจก ออกรายการทางสถานีได้

3. หอกระจายข่าว อันนี้มีประโยชน์มาก เมื่อต้องการแก้ปัญหาอะไร ก็เอาบทความเปิดออกเสียงตามสาย บรรยายย่ำซ้ำทุกวันจนชาวบ้านรู้เรื่อง ยังไม่รู้เรื่องก็เปิดซ้ำทุกวันจะแก้ปัญหาก็ได้ในที่สุด

4. เครื่องเทปวีดีโอ ควรมีเครื่องรับ เครื่องอัดวีดีโอรายการธรรมออกโทรทัศน์อัดบันทึกก็อปปี มีช่างถ่ายทำวีดีโอไปช่วยถ่ายทำออกจำหน่าย แจก เผยแพร่ได้

5. นิทรรศการรูปถ่าย ควรเป็นนักสะสมถ่ายภาพกิจกรรม สื่อเผยแพร่ธรรม จัดบอร์ดป้ายนิทรรศการออกแสดงในงานต่าง ๆ ได้

6. เขียนภาพการ์ตูน เขียนโปสเตอร์ คัทเอ้าท์ แผ่นป้ายโฆษณา ภาษิต คติธรรม คำขวัญ คำคม หลักธรรมต่าง ๆ ใช้เองได้

7. ปั้นภาพปริศนาธรรม เขียนจิตรกรรมฝาผนัง อธิบายธรรมด้วยภาพได้ยิ่งดี

8. พิพิธภัณฑ์ เผยแผ่ด้วยวัตถุ สิ่งของ เช่น นิทรรศการ บริหาร 8 ก็เอาบริหาร 8 มาตั้งแสดงในมุมมองที่เหมาะสม อธิบายธรรมประกอบ แม้การช่วยจัดห้องจริยะให้โรงเรียนต่าง ๆ วัดควรเข้าไปดูแลจัดทำให้ดี ๆ จะได้ประโยชน์มาก

9. ห้องสมุด เดี่ยวนี้ก็นิยมจัดทำห้องสมุดวัด ที่อ่านหนังสือประจำบ้าน พระสงฆ์เราควรทำเป็นอย่างยิ่ง

10. ภาพยนตร์ ไม่แนะนำให้ใช้เพราะลงทุนสูงมาก ล้าสมัย เจ็งมามากแล้ว แต่ถ้ามีอยู่ ก็เอามาใช้

11. โปรเจ็คเตอร์ สไลด์ ควรถ่ายสไลด์เป็น มีเครื่องฉาย มีจอฉาย ออกฉายได้ง่ายกว่าภาพยนตร์ แต่ต้องพากย์เป็นด้วย ถึงจะทันใจคนดู

12. โอเวอร์เฮด แผ่นใส ฉายข้ามศีรษะ เครื่องนี้ใช้ง่าย เขียนภาพทำภาพ หรือบทความประกอบได้ประหยัดดีด้วย ควรรู้จักผลิตแผ่นใส รู้จักฉาย รู้จักบรรยาย พากย์ประกอบต้องฝึกใช้ให้เป็น

13. การจัดระบบนิทรรศการแสงเสียง (Light and Sound) แสดงเหตุการณ์ เช่น ภาพยนตร์ “ยุทธการแม่น้ำแคว” แต่อันนี้คงขาดทุนปีนี้มากกว่าได้เผยแพร่ธรรม ถ้าช่วยกันคิดค้นคว้าวางแผนดี ๆ คงได้ผลมากเหมือนกัน

14. ดนตรีธรรม เทป เพลงธรรม เช่น ค่าน้ำนม ออกเผยแพร่ หรือแต่งเพลงไว้ร้องประกอบเข้าในวงปี่พาทย์ คงพอทำได้ แต่ไม่ควรตั้งวงสตริง วงร็อก วงป๊อบ วงเรค เพราะเป็นการทำลายวัฒนธรรมไทย

15. หนังสือกระดาษ อย่างอาจารย์นักบรรยายบางท่านทำประกอบคำบรรยายก็นับว่าเป็นสื่อเผยแพร่ได้ดีทีเดียว

16. สติกเกอร์คำขวัญคติธรรม จำหน่าย แจกจ่ายจะดีกว่าผ้ายันต์ที่แจกติดรถเป็นไหนด ๆ

17. ปฏิทินแขวน ตั้งโต๊ะ ใต้อารี การ์ดอวยพร ทำจำหน่ายก็ดี

18. สินค้าเผยแพร่ธรรม เช่น ข้าวสารสงเคราะห์ชาวบ้านราคาถูก ประทับตราวัดที่ตั้ง ๆ คงจะดีพอ ๆ กัน กับข้าวประชากรไทย หรือทำสมุดนักเรียนราคาถูก รูปวัด รูปพระดีกว่ารูปดารานักร้องเป็นไหนด ๆ แม้กระทั่งหีบศพ สงเคราะห์ศพไร้ญาติ ราคาทุน ก็น่าจะจำหน่ายสงเคราะห์ได้ สื่อต่าง ๆ นี้ อาจคิดค้นได้อีกเยอะมากมายหลากหลายแล้วแต่ท่านจะมีปฏิภาณสร้างสรรค์ขึ้นมา

19. และที่สำคัญอย่างที่จะลืมไม่ได้ก็คือ เอาสิ่งต่าง ๆ ที่เห็นอยู่ต่อหน้ามาเป็นอุปกรณ์ เช่น พระพุทธเจ้าทรงเอาศพนางสิริมาเป็นอุปกรณ์ พวกเราก็อาจจะเอาปลาดิบ เปิดชี้เมาข้างธรรมาสน์ ชี้หมาบนถนน ขยะที่เขากวาดไว้ในกองขยะเอาไว้ในกองขยะเอาได้ทั้งนั้น

การเผยแพร่ ด้วยวัตถุอุปกรณ์ สื่อจูงใจ และนิทรรศการต่าง ๆ ดังยกตัวอย่างให้เห็นแล้วนั้น ควรถือหลักเกณฑ์การผลิตการใช้อย่างกว้าง ๆ ก็คือ

1. ผลิตสื่อให้ปราณีต สวยงาม มีศิลปะ ได้มาตรฐาน ตื่นตาตื่นใจ น่าชมน่ามอง พอให้ออกงานวัดงานวาได้ อย่าทำให้ขมข่อ ขี้ริ้ว ขี้เหร่ ถ้าขี้ริ้ว จะเสียคะแนนตั้งแต่ยังไม่ได้เริ่มแสดง

2. ได้นเนื้อหา เหมาะสมแก่งาน สถานที่และผู้รับผู้ชม ไม่เอาเรื่องไร้สาระไปแสดง

3. มีการอธิบาย ประกอบชัดเจน หรือหากเป็นการฉายภาพยนตร์ต้องหัดพากย์เป็นมุ่งเน้นให้คนเห็นธรรมปฏิบัติถูก ประทับใจ ติดहुติดตา คือปากอยากเอาไปเผยแพร่ต่อ

การเผยแพร่โดยการปฏิบัติให้ดูอย่างสร้างภาพพจน์ที่ดี ทั้งในทางส่วนตัวและนำผู้ได้ปกครองปฏิบัติให้นำศรัทธา คือ ตัวเราแสดงให้เห็นว่าเราปฏิบัติได้จริงในเรื่อง อโลภะ อโทสะ อโมหะ อบายมุข สัจจะ การส่ำรวม ศรัทธา ขันติ วิริยะ ให้เห็นว่าเราปฏิบัติได้จริง ได้ผลจริง ซึ่งข้อนี้สำคัญยิ่งกว่าการพูด การเทศน์หลายร้อยเท่า เช่น พระสารีบุตรเห็นพระอัสสชิแล้วเลื่อมใสพรหมทัตมาถนพเลื่อมใสพระภิกษุที่ส่ำรวมจนทะเลาะกับสุปิยปริพาชกก็อีกตัวอย่างหนึ่ง แม้ยุคปัจจุบัน คนก็ตื่นพระนักปฏิบัติ แห่กันไปตามเสียงเชียร์ เราเป็นพระนักเผยแพร่ ต้องหันมาเน้น

การปฏิบัติธรรมให้มาก ๆ จึงจะตั้งศรัทธาได้สำเร็จ เป็นแก่นักพัฒนาวัดนี้เขามองเห็นก็เฉย ๆ เป็นนักปริยัตินั่งเรียนนี้ก็เห็นแล้วเฉย แต่ถ้าว่าเป็นนักปฏิบัตินี้ ลูกศิษย์ติดกันเป็นพรวนเขี้ยว เราเทศน์มาก็ปี เตียวนี้มีลูกศิษย์ติดตามสักกี่คน และในทางส่วนรวมเราก็ต้องพาพระสงฆ์ทั่วไป ให้รู้จักระมัดระวัง ปฏิบัติตัวสร้างภาพพจน์ข้อวัตรปฏิบัติให้ควรแก่การเลื่อมใสศรัทธาด้วย ข้อนี้แหละสำคัญที่สุดในกระบวนการเผยแผ่ การหาข้อมูลควหาข้อมูลในลักษณะต่อไปนี้

1. หาข้อมูลวางแผนอุบาย ถ้าเขานิมนต์ไปตามงานบุญ งานชุมนุม
2. หาข้อมูลล่วงหน้าจากผู้มานิมนต์ จะให้เทศน์ทำนองไหน มีปัญหาอะไรจะให้พูด

เรื่องต่างๆที่เขากำหนด เช่น

- 2.1 ถ้าเขาว่าเรื่องอะไรก็ได้ เราก้เข้าเรื่องอริยสัจ มุ่งเข้าหามรรคมีองค์ 8 เลย
- 2.2 ถ้าเขาบังคับเรื่อง ต้องค้น ต้องเตรียมตัวให้พร้อมที่จะว่าเรื่องนั้นให้ แจ่มแจ้ง

แจ้ว ประทับใจ

2.3 ถ้าเขาบอกปัญหา ต้องวางแผนเทศน์ว่าเอารูปแบบไหน จึงจะเหมาะสมกับการแก้ปัญหา นั้น ๆ แผนต้องแยบยล อย่าไปเอาแผนอวดอุตริมนุสสรรมเข้าเรื่องนี้มีปรากฏชัด ในนโยบายเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า ให้ทำนศึกษาวิเคราะห์ดี ๆ จะได้แนวปฏิบัติงานอย่างชัดเจน ระวังอย่าลืมน แผนของพระพุทธเจ้านั้นสำคัญนักต้องเอามาใช้ทุกครั้งที่ทำการเผยแผ่ คือ แผนพระพุทธองค์สั่งไว้ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมื่อส่งพระไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรก ว่า

ภิกขเว พวกเธอ ผู้เป็นพระธรรมทูต ทั้งหลาย

จรต จาริก พวกเธอจงบุกป่าฝ่าดงต้นดั้นไปทุกแห่งหน

พหุชนหิตาย พวกเธอจงสร้างประโยชน์เกื้อกูลช่วยเหลือพัฒนาชุมชนให้เจริญ

อย่าสร้างสิ่งเหลวไหลไร้สาระ

พหุชนสุขาย พวกเธอจงสร้างความสุขแก่ส่วนรวม อย่าไปเพิ่มทุกข์ให้ชาวบ้าน

โลกานุกมฺปาย พวกเธอจงสงสารเห็นใจช่วยเหลือ เกื้อหนุนประชาชนชาวโลก อย่าไป

ทำคามยุ่งยากหรือก่อปัญหา

สอนให้ถูกประเด็น อย่าสอนนอกแนว ต้องตั้งวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ ตามที่ตรัสแก่พระอรหันต์ 1,250 รูป ที่วัดเวฬุวัน คือ

สพฺพปาปสฺส อกรรมํ ต้องสอนให้เขาเลิกชั่ว เกลียดชั่ว ต่อต้านการทำคามชั่ว เลิกชั่ว อย่างเป็นผล อย่าไปสอนให้เขาติดอบายมุข ชักพาเกลียดกลัวมัวสิ่งเลวทรามเข้าไปอีก

กุสลสฺสุปสมฺปทา สอนให้เขารู้ดี รักดี ลงมือทำดี ส่งเสริมความดี สนับสนุนผู้ที่ทำดี ให้มีความฉลาด รู้จักพึ่งตนเอง และลงมือทำความดีอย่างได้ผล ตัวเราเองต้องวางตนให้คนเขาดู เราเอาเป็นตัวอย่าง จงขยันหาความรู้มาสร้างเสริมความฉลาดของตนอยู่เสมอ และจงช่วยให้เขาฉลาดขึ้น อย่าสอน โง่ ๆ พาคนอื่นงมงาย

สัจตตปริโยทปนํ สอนให้เขาคลายทุกข์ คลายร้อน ขจัดสิ่งขุ่นมัวระทมตรมใจให้กลายเป็นสุข สงบ ร่มเย็น แจ่มใส ปลดเปลื้องปัญหาชีวิตให้เขาอย่าไปเพิ่มความวุ่นวาย ยุ่งยากหนักใจ สับสนให้ชาวบ้านเป็นโรคประสาทหนักขึ้นไปอีก

เอตํ พุทฺธานสาสนํ นี้คือจุดมุ่งหมายในการสอนของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้า ทุกพระองค์ล้วนแต่สอนตามจุดมุ่งหมายนี้ ถ้าสอนขัดแย้งต่อหลัก 2 ข้อนี้ ถือว่าผิดวัตถุประสงค์ของพระพุทธเจ้า อย่างวชเป็นพุทธแล้วทำงานให้ศาสนาอื่น เอาศาสนาอื่นไปเผยแพร่ เช่น เผยแผ่ ปลักขิก เผยแผ่ตำราหมอดู หมอทรงเจ้าเข้าผี เผยแผ่ธรรมวิปริต

วิธีการทำงาน พระพุทธองค์ได้ส่งมอบหมายวิธีการให้ไว้ในคราวเดียวกันนี้ว่า

1. ใช้ความอดทนเป็นวิธีรุก พระองค์ตรัสว่า

ขนฺตีปรมํ ตโป ตีติกฺขา อดทนเอานะ กลั่นใจเอาไว้ละ อย่ายอมแพ้ แม้จะเจอปัญหาหนักหน่วงก็อดทนได้ ทนไปจนชนะ

นิพพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ตรัสเป็นเสียงเดียวกันว่า นิพพานคืออุดมการณ์เป้าหมายสูงสุด

2. ระวังอย่าให้เสียคะแนนนิยม พระองค์ตรัสว่า

น หิ ปพฺพชิตฺโต ปฺรฺรูปฆาตี นักบวชผู้เว้นจากบาปแล้ว ย่อมไม่ฆ่าดีทำร้ายใคร เธออย่าทำลายใครที่ขัดขวางการทำงานของเธอ

น สมฺโณ โหติ ปรี วิหฺรฺยฺยนฺโต ผู้ที่ขอรังแกจะเรียกว่าเป็นสมณะไม่ได้ เธออย่าไปใช้วิธีบีบบังคับรังแก ข่มขู่ บังคับใครให้นับถือ

อนฺูปวาโท เธอจงระวังอย่าไปหาคะแนนด้วยการโจมตี ว่าร้ายใส่ความว่าศาสนาอื่นไม่ดีเป็นอันขาด

อนฺูปฆาโต เธอจงระวังอย่าไปหาคะแนนด้วยวิธีรุนแรง วางแผนร้ายเช่นฆ่าทำลาย ลัทธิตรงกันข้าม (เช่น ลัทธิก่อการร้ายในปัจจุบันนี้)

3. สร้างคะแนนนิยมให้สมบูรณ์ พระองค์ตรัสว่า

ปาตีโมกฺเข จ สํวโร เธอจงสร้างคะแนนด้วยการประพฤติดี ให้เคร่งครัดเอาไว้ เป็นพอ คนเขาชอบพระปฏิบัติจริง

มตฺตตฺตญฺจ จ ภาตฺตตฺตมฺมํ เธอจงอย่าเห็นแก่กิน อย่าเลือกกิน อย่าตะกละกิน จงกินง่าย กินอย่างประหยัด

ปนฺตตฺตญฺจ สยนาสนํ เธอจงอย่าเสนอหน้าอยากดัง จงเก็บตัวอยู่ที่สงบเงียบและดี อริจิตฺเต จ อาโยโค เธอจงฝึกจิตให้มากเข้าไว้ ฝึกตนเองได้จึงจะฝึกผู้อื่นได้

เอตํ พุทฺธานสาสนํ นี้แหละแนวทางที่ถูกต้องในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงวางไว้

พระนักเผยแผ่ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งออกประกาศพุทธศาสนาได้ดำเนินวิธีการเผยแผ่ ได้รับผลสำเร็จอย่างงดงาม ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญ ยั่งยืน ยาวนาน มาจนถึงยุคเราเพราะ

ท่านทำถูกต้องตามแผนนโยบายนี้ พระนักเผยแผ่ยุคเราทำงานไม่ได้ผล เพราะเราไม่เข้าใจแผนนโยบายนี้ ถ้าทบทวนดูหลักการและแนวทางนี้ก็จะรู้ว่าเราทำงานผิดพลาดบกพร่องในข้อไหน ประเด็นใด ควรแก้ไขจุดไหนบ้างเรื่องนี้ต้องระวังให้ดีถ้าออกนอกแนวนี้จะพลาดไปหมด

แผนที่พระพุทธองค์ เมื่อวันแสดงปฐมเทศนา ที่เรียกว่า ผาตัดทะเลาหัวเปลี่ยนมันสมอง คือ ตีแสกหน้าพวกฤๅษีทรมาณตัว ประณามพวกมั่วกามารมณ์ แล้วชี้ทางอริยสัจซึ่งเรื่องนี้ น่าศึกษามากเพราะเป็นการเผยแผ่ครั้งแรกของพระพุทธองค์ ท่ามกลางการทำทายนจากฤๅษีชีไพร แม้แต่ลูกศิษย์ คือ เภยจวัคคีย์ซึ่งกำลังไม่เชื่อน้ำยาของพระพุทธเจ้า แต่ก็ปรากฏว่าพระองค์ทำได้สำเร็จ จึงควรศึกษาวิเคราะห์ให้ดี ๆ จะได้แง่คิดแนวทางเผยแผ่ของพระพุทธองค์เอามาใช้หลายอย่าง

ศึกษาพื้นฐานจิตใจของผู้ฟัง

ถ้าผู้ฟังเสื่อมใสในมนต์ไป ไม่มีปัญหาว่าไปเลย

ถ้าผู้ฟังไม่รู้จักกันมาก่อน ต้องเริ่มต้นด้วยไมตรี สร้างบุญคุณนำหน้าเทศนาตามหลัง สอบถามว่ามุ่งหมายให้แนะนำชี้แจงปัญหาอะไร เน้นเรื่องไหน แล้วมาปรับหลักสูตรเทศน์

เวลาเทศน์ ต้องตั้งใจเทศน์ แสดงโดยยึดหลักองค์ของพระธรรมอีก 5 อย่าง

1. เทศน์อย่าให้ตกหล่น ขาดตอน นอกเรื่อง ตั้งกระทู้ไปไหนมาสามวาสองศอก

2. มุ่งประโยชน์ เมตตาต่อเจ้าภาพผู้ฟังให้ได้ความรู้ สว่างกระจ่างชัด ไม่ใช่เทศน์พอเป็นพิธีแล้วจบ

3. ไม่กระทบแว้งกัดใคร ยกตนข่มผู้อื่น ให้อับอายขายหน้า จะก่อศัตรู

4. ขยายให้ชัดเอาไปใช้ประโยชน์ได้ ในส่วนที่เขาพอจะรับได้ อย่ามัวไปเน้นเรื่องไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติ

5. ไม่มองเครื่องกัณฑ์เทศน์ว่ามากนักน้อย สละได้ก็ควรสละบริจาคต่อ เช่น เทศน์งานวัด ก็บริจาคช่วยวัดบ้าง

สร้างอารมณ์ ให้มีความประทับใจผู้ฟังด้วยใจธรรมบันเทิง เนื้อหาเจียบ ๆ ลงท้ายด้วยอภินันท์ คือ ให้เขาติดใจ ซึ่งมีหลักว่าต้องสอดแทรกอารมณ์ให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึก เช่น

1. สันทัสสนา ให้คนฟังเห็นภาพชัดเจน

2. สัมปหังสนา ให้คนฟังรำเริง

3. สมุทเทศนา ให้คนฟังกล้าที่จะตัดสินใจทำตาม

4. อภินันทนา ให้คนฟังเขาชื่นชอบ แต่ไม่ใช่ตลกไปกฮา

สังระวังอากัปภิกิริยา

1. สำรวมกิริยาอาการให้น่าเลื่อมใสตลอดเวลา

2. อย่าย่นเทศน์ เพราะผิดวินัย แม้ปาฐกถา ให้โอวาท หรือพุทธธรรม ในลักษณะใด ๆ ก็อย่าย่นแสดง ต้องนั่ง หาเก้าอี้ ชุดรับแขก ม้านั่ง อะไรก็ได้มาตั้งนั่งพูด ขอให้เลิกยืนแสดงธรรมเสียที่เกิด เพราะผิดวินัยชื่อว่า น วิโต อติลาโน นิสินฺนุสฺส อคิลานุสฺส ฐมฺมเทเสสฺมีติ สิฏฺฐา กรณียา

3. ยึดหลักกรรมเทศนาปฏิสังยุตต์ 16 ข้อในเสขียวัตตรเป็นหลักปฏิบัติ โปรดดูนวโกวาทด้วย ไปอบรมนักเรียน ก็ให้นักเรียนถอดรองเท้าก่อน รณรงค์ในเรื่องนี้บ้าง เดี่ยวจะกลายเป็นดีแต่เทศน์ แต่ตนเองหลงทำผิดวินัย จะเสียเชิงนักปราชญ์ ข้อนี้พลาดพลั้งกันมาเยอะ

อัดเทปไว้ฟังทบทวน ว่าตนเองเทศน์ได้ดีหรือไม่ดี ขนาดไหนจะได้แก้ไขใหม่ให้ดีขึ้นต่อไป

หลังจากเทศน์จบแล้ว สั่งลาอย่าเดินหนีไปเฉย ๆ จะกลายเป็นนักเทศน์เอาเครื่องภัณฑ์ควรไปมาหาสู่ เยี่ยมเยียนยามเจ็บป่วย ใต้ถุนข้าวคราวห้วงไยบ้าง จะได้มีมิตรไมตรีไม่เสื่อมคลาย ยามปกติผ่านไปมาก็แวะเยี่ยมตามโอกาส หาอุบายสอบถาม สังเกต ดูผลการเทศน์ว่าช่วยแก้ไขให้เขาดีขึ้นบ้างไหม? ได้รับความประโยชน์จากกรรมเทศน์ของเราอย่างไรบ้างหรือไม่ บันทึกผลมาวิเคราะห์ปรับปรุงแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมยิ่งขึ้น

การเผยแผ่ลักษณะอื่น เช่น การปาฐกถา อภิปราย ให้โอวาท หรือพูดจาลักษณะไหนก็แล้วแต่ ก็ใช้หลักการเดียวกันทั้งนั้น มีประสานการทำงานกัน ต่างฝ่ายต่างทำ แรงใครแรงมัน จึงขอเสนอว่าควรจะมีการร่วมมือ ประสานแลกเปลี่ยน ศึกษาสัมมนา หาวิธีเผยแผ่ร่วมกัน ซึ่งมีบุคคลและองค์กรอยู่มากมาย คือ พระธรรมทูต พระธรรมทายาท พระนักพัฒนา โฆษก พิธีกร อนุศาสนาจารย์ นักปฏิบัติธรรม ครูอาจารย์ หน่วย อปต. พุทธสมาคม และพระนักเทศน์ศิลปินเดี่ยววางแผนร่วมกันทำงานให้สอดคล้องกัน และทำงานให้เป็นระบบราชการคณะสงฆ์ มุ่งเผยแผ่อย่างได้ผล ทำหน้าที่วิเคราะห์วิชาการ

ปฏิบัติการเผยแผ่ ติดตามประเมินผล จัดตั้งองค์กร เผยแผ่เป็น หลักเป็นฐานทำงานให้เป็นเอกภาพ จึงจะทันต่อสภาพปัญหาคุกคามในปัจจุบันทุกวันนี้ เรามีภัยคุกคาม พุทธศาสนาจากหลายด้าน คือ

จาก ชาวพุทธทรม ๑ ที่ไม่รู้จักพุทธศาสนา ชักพาด ผิด ๑

จาก พระสงฆ์ นอกรีต นอกรอย

จาก คริสต์ โยเร

จาก พระเถรเถร

จาก สำนักปฏิบัติที่มงาย

จาก คอลัมน์นิสต์ หนังสือพิมพ์ที่ชอบตำหนิ ตำเณร

จาก ชาวพุทธมีปัญหา คอยจับตาดูจุดบกพร่องของเรา

เราจึงต้องมานั้น การเผยแผ่ให้ครบวงจร ถูกหลักวิชา คือ

ศึกษาดี มีความแตกฉาน มีฝีมือ ระดับนักเผยแผ่มืออาชีพ รู้ ๑ ๑ ปลา ๑ อย่าเพิ่ง

ออกจากงาน

ปฏิบัติดี อย่าให้มีสิ่งบาดหมางตาชาวบ้าน บ้านทอนศรัทธาที่เขาจะมีต่อเรา

ลงมือประสานงาน อย่าดันทุรังเอาดีแรงใครแรงมัน ต้องรวมตัวกันทำงาน

มีปณิธานมั่นคง ตรงต่อพุทธประสงค์ เสียสละสูง ยืนหยัดต่อสู้ทางที่ถูกต้อง

วางแผนทำงานให้รัดกุม เลิกตำ เลิกโจมตี หันมาทำดีแข่งกัน ให้ชาวบ้านเขาศรัทธา ก็เป็นอันใช้ได้ อย่างนี้ การเผยแผ่จึงจะได้ผล ไม่ว่าเขตเมือง หรือชนบท

จากที่กล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่าวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันต้องใช้วิธีอย่างหลากหลาย เพื่อให้มีความเหมาะสมกับโอกาส เวลา และสถานที่ ซึ่งพระสังฆาธิการต้องใช้ความสามารถ ทางด้านความเป็นผู้นำพิจารณาความเหมาะสมว่าควรใช้แบบเทศนา หรือแบบปฏิบัติธรรม และต้องมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในวัดและนอกวัดทั้งในประเทศ และต่างประเทศ โดยใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ โรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ หรือเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ

บทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

บทบาทของพระสังฆาธิการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 กล่าวไว้ว่า หมวดที่ 4 ส่วนที่ 1 ข้อที่ 44 พระสังฆาธิการต้องเอื้อเพื่อต่อกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชสังวรและปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด ข้อที่ 46 พระสังฆาธิการต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง มิให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์ และการพระศาสนา และห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุอันสมควร และข้อที่ 50 พระสังฆาธิการต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา ดังนั้นในฐานะที่พระสังฆาธิการ คือ ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำของพระสงฆ์ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เห็นเด่นชัดมี 3 ด้าน ดังนี้

1. บทบาทของพระสังฆาธิการกับการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ

พระสังฆาธิการทำหน้าที่เกี่ยวกับการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณโดยมีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยมีองค์ประกอบพื้นฐาน 4 ประการ มีดังนี้

1.1 สุขภาพพลานามัยที่สมบูรณ์ มีปัจจัยจำเป็นพื้นฐานเพียงพอ หรือมีกิน รู้จักว่าจะใช้เครื่องอุปโภคบริโภคอย่างไรจึงจะมีคุณภาพและประสิทธิภาพ ซึ่งเรียกว่า “กินเป็น” รวมไปถึงการรู้จักผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคเองหรือ “ผลิตเป็น” ด้วย

1.2 มีครอบครัวที่อบอุ่นเป็นสุข และร่มเย็น มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปลอดภัยทั้งใจกาย เช่น ปราศจากโจรผู้ร้ายและอบายมุข มีสังคมที่มีสวัสดิภาพและสวัสดิการดี อยู่ในสังคมที่ไม่เบียดเบียนกันและกัน

1.3 มีจิตใจประกอบด้วยคุณธรรมและจริยธรรม กล่าวคือ มีคุณธรรมที่แสดงออกซึ่งมีความนุ่มนวลอ่อนโยน เช่น เมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีคุณธรรมที่แสดงออกซึ่ง

ความเข้มแข็ง เช่น ความอดทน ความยับยั้งชั่งใจ ความใฝ่สัมฤทธิ์สูง ความพากเพียรและความมีคุณธรรมอันแสดงออกซึ่งความสุขสงบ ผ่อนคลาย โปร่งใส โล่งเบาแห่งจิตใจ เช่นปีติ ปราโมทย์

1.4 มีการศึกษาดี มีความสามารถที่จะประกอบอาชีพ รู้เท่าทันเหตุการณ์ มีประสบการณ์ที่เป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิตและการตัดสินใจอย่างฉลาด มีจิตวิญญาณ รู้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา รู้จักวิธีสร้างความสุขและคลายความทุกข์ได้อย่างดีคุณภาพชีวิตทั้ง 4 ด้านนี้ ถ้าสรุปให้แคบเข้ามามีเพียง 2 ด้านเท่านั้น คือ คุณธรรมชีวิตด้านวัตถุ กับคุณภาพชีวิตด้านจิตใจ พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้ง 2 ด้านนี้ อย่างเด่นชัด ดังจะอธิบายโดยสังเขปต่อไปนี้

1.4.1 การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านวัตถุ พระสังฆาธิการจะไม่นำหน้าด้านนี้โดยตรง เพราะคำนึงถึงความเหมาะสมแก่สมณรูป หรือพระวินัยบัญญัติเป็นสำคัญ แต่เป็นผู้นำทางความคิด ให้คำแนะนำที่ถูกต้อง หรือเป็นผู้เชื่อมประสานให้กำลังใจบทบาทความเป็นผู้นำทางด้านนี้ เช่น

1.4.1.1 ผู้นำด้านชีวิตความเป็นอยู่ พระสงฆ์มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย พึ่งวัตถุน้อยที่สุด และใช้สอยวัตถุคุณค่าที่สุด รูปแบบความเป็นอยู่ของสงฆ์แสดงให้เห็นด้วยการอาศัยปัจจัยพื้นฐาน 4 อย่าง ดำรงชีวิตอยู่ คือ อยู่ตามโคนไม้ ตามป่าและถ้ำ (แม้ระยะหลังนี้จะอยู่ตามชุมชนเมือง ก็ยังนำหลักการอาศัยวัตถุน้อยและอยู่เพื่อธรรมะเช่นเดิม) ใช้ผ้าบังสุกุล หรือหาผ้ามาเย็บทำจีวรเอง (แม้ระยะหลังจะได้รับอนุญาตให้รับผ้าสำเร็จรูปที่ชาวบ้านถวาย ก็ไม่ให้นำงุ่มง่ามเกินจำเป็น) เมื่อร่างกายเจ็บป่วย ก็รักษาด้วยสมุนไพรตามมีตามเกิด

1.4.1.2 เป็นผู้นำด้านการใช้สอยวัตถุสิ่งของพระสงฆ์ก็เป็นผู้นำในการรู้จักคุณค่าและประโยชน์แท้จริงของวัตถุ รู้จักเก็บและประหยัด ใช้วัตถุน้อยแต่ได้ประโยชน์เอนกประสงค์ ยกตัวอย่างเช่น บาตร ใช้ใส่อาหารฉันท์ก็ได้ ตักน้ำดื่มก็ได้ ต้มน้ำร้อนก็ร้อน ต้มยาก็ได้ แม้กระทั่งใช้เก็บของใช้อย่างอื่น เช่น มีด กล่องเข็ม เป็นต้น

1.4.1.3 เป็นผู้นำด้านหลักธรรม คือ สอนหลักธรรมที่จำเป็นและเหมาะสม สำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านวัตถุ เช่น

ก. ในการแสวงหาทรัพย์ สอนให้รู้จักขยันหมั่นเพียร แสวงหา มาโดยชอบธรรม ไม่รังแกเบียดเบียนผู้อื่น

ข. ในการใช้สอย สอนให้รู้จักแบ่งทรัพย์สินที่หามาได้ส่วนหนึ่งไว้เลี้ยงตนเอง และคนที่ตนรับผิดชอบเลี้ยงดูให้เป็นสุข ให้รู้จักเผื่อแผ่ แบ่งปัน และให้รู้จักใช้ทรัพย์สินนั้นเป็นสื่อในการสร้างความเป็นประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมด้วย

ค. ในคุณค่าของทรัพย์สิน สอนให้รู้จักคุณค่าที่แท้จริงของทรัพย์สิน และได้อาศัยทรัพย์สินเป็นทางผ่านไปสู่การพัฒนาจิตและปัญญาอื่นๆ ขึ้น

1.4.2 การพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้านจิตใจ เป็นภารกิจหลักของพระสังฆาธิการหรือพระสงฆ์โดยทั่วไป ในการพัฒนาจิตใจ พระสงฆ์ต้องทำหน้าที่ควบคู่กัน 2 อย่าง คือ

1.4.2.1 เป็นผู้มีความรู้พิเศษ หรือเป็นผู้นำทางปัญญา (ศิลปทายก) พระสงฆ์เป็นผู้นำชาวบ้านในด้านความรู้ต่าง ๆ สมัยก่อนพระสงฆ์ไทยไม่ได้เป็นผู้นำทางปัญญา เฉพาะของประชาชนเท่านั้น ท่านยังเป็นผู้รู้ทางปัญญาของพระมหากษัตริย์และเจ้านายชั้นสูงอีกด้วย พระสงฆ์เหล่านี้จึงมีบทบาท หรือเป็นอาจารย์ หรือที่ปรึกษา หรืออย่างน้อยก็เป็นที่เคารพนับถือของผู้มีอำนาจทางการปกครอง ช่วยแนะนำตักเตือน หรือยับยั้งการกระทำ อันลู่แก่โทษจริต และโมหะจริตของผู้มีอำนาจได้ ดังกรณีพระพนรัตน์ วัดป่าแก้ว ถวายคำแนะนำพระนเรศวรมหาราช มิให้ลงโทษแก่บรรดาเหล่าทหารที่ตามเสด็จไม่ทัน ในสงครามชนช้างกับพระมหาอุปราชา เป็นต้น

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระสงฆ์เป็นผู้นำในด้านนี้ก็คือ ประเพณี การบวชเรียน ทั้งพระราชามหากษัตริย์ พระราชวงศ์ชั้นสูง และประชาชนทั่วไป ต่างก็เข้ามาศึกษาอบรมในวัดชั่วคราวโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ให้การศึกษอบรม แม้ว่าปัจจุบันนี้บทบาทในด้านนี้จะลดน้อยถอยลงไปมาก เนื่องจากรัฐได้เข้ามาจัดการศึกษาแทนพระสงฆ์ก็ตาม ประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทที่ยากจนได้อาศัยประเพณีการบวชเรียนนี้อยู่และพระสงฆ์ก็ยังสามารถพัฒนาสติปัญญาของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพพอสมควร ช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐในการให้การศึกษแก่ประชาชนไม่น้อย

1.4.2.2 เป็นผู้ชี้แนะและปลูกฝังคุณธรรม (กัลยานิมิต) พระสงฆ์เป็นผู้ชี้แนะและเป็นมิตรที่ดี คอยกระตุ้นให้ประชาชนเสริมสร้างคุณธรรมให้เกิดมีตนอันจะส่งผลถึงสังคมส่วนรวมคุณธรรมที่อำนวยประโยชน์แก่ตนและสังคมที่พระสงฆ์ท่านชี้แนะและปลูกฝังให้กับประชาชนสรุปกล่าวได้ 7 ประการ ตามนัยแห่งสิกขาสิกขาสูตร ดังนี้

ก. งดงามจากการประพฤติเสียหาย (กรรมกิลเลส) 4 ประการ คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม และพูดเท็จ

ข. เว้นจากการประกอบอกุศลกรรมอันมีมูลมาแต่อคติ (ความลำเอียง) 4 คือ ลำเอียงเพราะรัก ลำเอียงเพราะชัง ลำเอียงเพราะเขลา ลำเอียงเพราะกลัว

ค. เว้นอบายมุข 6 คือ ดื่มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน เที่ยวดูการละเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำการงาน

ง. รู้จักแยกแยะมิตรแท้มิตรเทียม เลือกคบหามิตรที่ดี ที่เกื้อกูลแก่การดำรงชีวิตให้เป็นสุข

จ. รู้จักขยันหาทรัพย์โดยทางสุจริตและชอบธรรม และรู้จักอดออม และใช้จ่ายทรัพย์สินที่หามาได้เลี้ยงตัวเองและครอบครัวและสร้างประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมตามกำลังความสามารถ

ฉ. รู้จักปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ถูกต้องตามฐานะและความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น เป็นบิดามารดาจะต้องปฏิบัติอย่างไรต่อบุตรธิดา เป็นบุตรธิดาจะต้องปฏิบัติอย่างไรต่อบิดามารดา เป็นครู อาจารย์จะต้องปฏิบัติอย่างไรต่อศิษย์ เป็นศิษย์จะต้องปฏิบัติอย่างไรต่อครูอาจารย์

ช. รู้จักการปฏิบัติตนตามหลักการสังคมสงเคราะห์ หรือวิธีการยึดเหนี่ยวน้ำใจคน และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี (สังคหวัตถุ 4 ประการ) คือ ให้รู้จักแบ่งปัน เจริญไฟเพราะทำประโยชน์ให้แก่สังคม รู้จักวางตนเสมอต้นเสมอปลาย

พระสงฆ์ผู้ที่จะทำหน้าที่นี้ได้ดีจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ 7 ประการ คือ

1. เป็นผู้นำรักเข้าถึงจิตใจ สร้างความสนิทสนมชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม
2. เป็นผู้นำเคารพ ทำให้เกิดความอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย
3. ทรงภูมิปัญญาอย่างแท้จริง เป็นผู้ฝึกตนอยู่เสมอ และเป็นผู้ยกย่องควรเอาอย่าง และรำลึกถึงด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจและภูมิใจ

4. รู้จักพูด และรู้ว่าเมื่อไหร่ควรทำอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือนเป็นที่ปรึกษาที่ดี

5. พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาหารือ คำซักถาม ตลอดจนคำล่วงเกิน

6. มีความสามารถในการชี้แจงเรื่องราวที่ลึกลับซับซ้อน ให้เข้าใจง่ายได้

7. ไม่ชักจูงไปในทางที่ต่ำหรือเสื่อมเสีย

จากการที่กล่าวข้างต้นพอสรุปบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณได้ว่าการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณควรเป็นผู้นำ ทั้งด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านวัตถุ คือ เป็นผู้นำทางด้านความเป็นอยู่ เป็นผู้นำด้านการใช้สอยวัตถุสิ่งของ เป็นผู้นำด้านหลักธรรม และพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้านจิตใจเป็นผู้นำทางด้านศิลปวิทยา เป็นผู้นำทางปัญญา เป็นผู้นำและปลูกฝังคุณธรรม

2. บทบาทของพระสงฆ์กับการศึกษาแก่ประชาชน

พระสงฆ์มีบทบาทในการช่วยเหลือประชาชนในด้านการศึกษา กล่าวคือ ในสมัยก่อนการศึกษามีเฉพาะในวัดและในวัง ในวัดพระสงฆ์เป็นผู้จัดการศึกษา และเป็นผู้สอน ในวังพระมหากษัตริย์ทรงจัดการศึกษา โดยให้ราชบัณฑิต คือ ผู้ที่ลาสิกขาจากพระภิกษุบ้างพระสงฆ์บ้างเป็นผู้สอนการศึกษาในวัดมี 3 ระดับคือ

1. ระดับเด็กวัด ครอบครัวที่ไม่รู้หนังสือ เมื่อมีบุตรชายอายุ 7- 8 ปี ก็นำไปถวายเจ้าอาวาส หรือพระผู้ใหญ่ที่รู้จักคุ้นเคยในวัดใกล้บ้านให้เป็นเด็กวัด เด็กวัดนอกจากทำหน้าที่รับใช้พระอาจารย์แล้ว ยังได้รับการศึกษาตามสมควรจากพระอาจารย์ วิชาที่เรียน คือ วิชาภาษาไทย พออ่านออกเขียนได้ คิดเลข บวก ลบ คูณ หาร และคำไหว้พระสวดมนต์ตามสมควร เทียบได้กับการศึกษาระดับประถม

2. ระดับสามเณร ครอบครัวที่รู้หนังสือพอสมควร สอนบุตรของตนเองภายในบ้านให้อ่านออกเขียนได้ เมื่อบุตรชายอายุได้ 14 -15 ปี ก็นำไปบวชเป็นสามเณรในวัดที่คุ้นเคย เด็กวัดที่มีอายุระดับเดียวกันกับบวชเป็นสามเณรด้วย สามเณรเรียนภาษาไทยเพิ่มขึ้นในรูป ฉันทลักษณ์

หรือโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน เรียงธรรมชาติ ฝึกเทศนา ตลอดจนเรียนวิชาช่างต่าง ๆ เทียบได้กับการศึกษาระดับมัธยมศึกษา

3. ระดับภิกษุ เมื่ออายุครบอุปสมบท สามเณรก็ได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ผู้ไม่เคยบวชเป็นสามเณรมาก่อนอุปสมบทเป็นภิกษุเลยก็มี คนแต่ก่อนอุปสมบทกันหลายพรรษา เรียกว่าบวชเรียน ภิกษุเรียนธรรมะ ภาษาบาลี แต่งกวีนิพนธ์ ฝึกเทศนาทำนองต่าง ๆ วิชาช่าง และวิชาอื่น ๆ เท่าที่พระอาจารย์มีความชำนาญจะสอน การศึกษาระดับนี้เทียบได้กับระดับอุดมศึกษา เมื่อภิกษุลาสิกขาออกมาก็เรียกว่าบัณฑิต หรือทิด ถ้าทำงานในกรมอาลักษณ์ เรียกว่า ราชบัณฑิต

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงมอบให้กระทรวงธรรมการจัดการศึกษาในส่วนกลาง ให้พระสงฆ์ที่มีสมเด็จพะมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นประธานจัดการศึกษาในส่วนภูมิภาค โดยมีการสนับสนุนจากกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดี กระทรวงมหาดไทย การประถมศึกษาจึงแพร่หลายไปทั่วราชอาณาจักรอย่างรวดเร็ว เป็นพื้นฐานให้มีพระราชบัญญัติ การประถมศึกษา เกณฑ์เด็กอายุ 8 ปีขึ้นไป เข้าเรียนประถมศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 6 ในสมัย ต่อมาจนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์ช่วยเหลือในด้านการศึกษาดังนี้

1. ให้ใช้อาคารของวัด เช่น ศาลาการเปรียญเป็นโรงเรียนชั่วคราว เมื่อยังไม่ได้สร้างโรงเรียนขึ้น
2. พระสงฆ์เป็นครูสอนวิชาต่าง ๆ ในระดับประถมศึกษา ในกรณีที่ขาดแคลนครู
3. ให้ใช้ที่วัดสร้างโรงเรียน บางกรณีทางราชการเป็นผู้สร้าง บางกรณีพระสงฆ์เป็นผู้สร้างแล้วมอบให้ทางราชการ
4. ให้การอุปถัมภ์โรงเรียน โดยการจัดหาโต๊ะเรียนและอุปกรณ์การศึกษาต่าง ๆ ให้โรงเรียน
5. อบรมศีลธรรมแก่นักเรียน
6. รับผิดชอบที่ยากจนเป็นเด็กวัด และให้เข้าเรียนโรงเรียนที่อยู่ในวัดนั้น
7. จัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น เพื่อให้เยาวชนและบุคคลทั่วไป ได้ศึกษาเล่าเรียน โดยพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการสอนและอบรมตามนโยบายของกรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ

จากที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่าพระสังฆาธิการ หรือพระสงฆ์มีบทบาทหน้าที่ ในการให้การศึกษแก่ประชาชน โดยการช่วยสอนหนังสือ ให้การสนับสนุนอาคารสถานที่อบรม คุณธรรม จริยธรรม และเป็นแบบอย่างที่ดีในการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชน

3. บทบาทของพระสังฆาธิการกับการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น

บทบาทของพระสังฆาธิการกับการพัฒนาชุมชนโดยกำหนดจุดประสงค์ที่จะพูดไว้ดังนี้

เชิงปฏิบัติการ คือ เอาประสบการณ์การทำงาน มาทำการพัฒนาให้มันดีขึ้น ความภาคภูมิใจที่ทำได้และที่เราจะลงไปทำเชิงบูรณาการ สำหรับที่ทำงาน ที่อยู่จะมีปัญหา มีความขัดข้อง ไม่สะดวกสบายด้วยประการต่าง ๆ จะได้แก้ไข จะได้ปรับปรุงให้เกิดความพอเหมาะพอดีเพราะฉะนั้น จึงเน้นในเชิงของการบูรณาการด้วย

เรื่องของพระสังฆาธิการที่จะมีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนนั้น วิญญาณของพระสังฆาธิการที่จะเกื้อกูลต่อการพัฒนาจะต้องใส่วิญญาณสี่ตัวนี้ลงไป สี่อรรถวิธเหมือนบ้าน รักร่างเหมือนชีวิต รักรุกศิษย์เหมือนลูกหลาน รักรักษาบ้านเหมือนญาติพี่น้อง ใส่วิญญาณตัวนี้ไป

ถ้าพระสงฆ์รูปใดอยู่วัดแล้ว ท่านคอยเอาวัดเอาเปรียบวัด ผลไม่ได้เอาวัดเอาเปรียบ ตลอดเวลา ทุกเรื่องจะไม่ประสบความสำเร็จในการทำงานพัฒนา นอกจากรักรัดเหมือนบ้านแล้ว จะต้องรักร่างเหมือนชีวิต ชีวิตเป็นสิ่งมีค่า งานจะนำเราไปสู่เกียรติยศและศักดิ์ศรี เป็นที่ยอมรับของคนทั้งหลาย เพราะค่าของคนอยู่ที่ผลของงาน เพราะฉะนั้นจะต้องรักร่างเหมือนชีวิต รักรุกศิษย์เหมือนกับลูกหลาน เพราะลูกศิษย์เป็นแนวร่วมกับเรา ลำพังเราคงจะทำอะไรไม่ได้ทำอะไร ถ้าเราไม่มีแนวร่วม เพราะฉะนั้นต้องหาแนวร่วม แนวร่วมที่ดีที่สุด คือ ลูกศิษย์ คนใกล้ชิดคิดว่าจะเป็นพระเป็นเถระ เป็นลูกศิษย์ เป็นสัตบุรุษ ทายกทายิกา คนรอบ ๆ วัด หรือแม้แต่บางราย เป็นคนที่อยู่ห่างจากวัดที่เราอยู่ออกไปก็เป็นลูกศิษย์ได้ จะต้องทำความรู้สึกต่อลูกศิษย์ทั้งหลาย ทั้งปวงเหมือนกับลูกหลาน รักรักษาบ้านเหมือนญาติพี่น้องถ้าทำความรู้สึกเป็นอย่างอื่นจะมีเขาเขา เราจะมีเขาออกหาใน

ฉะนั้น จะต้องมีความรู้สึกต่อชาวบ้านเหมือนกับญาติพี่น้อง พระสงฆ์เมื่อใส่วิญญาณไปอย่างนี้แล้วจะต้องทำอะไรบ้าง พระนักปกครอง พระนักศึกษา พระนักปฏิบัติ พระนักพัฒนา พระนักสังคมสงเคราะห์ จะต้องทำอะไรบ้าง พระคามาวาสี อรัญญวาสี จะต้องทำอะไรบ้าง พระจะต้องทำหน้าที่ตามพุทธวจนะที่เราเรียนมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกเรียนมาจากคัมภีร์พระธรรมบทคัมภีร์อื่น ๆ ก็จะทำให้พระพุทธรองค์ได้มอบหมายภาระหน้าที่ไว้ให้กับพระภิกษุสงฆ์ 2 ประการหน้าที่เรียกว่าธรรมาคือ คันถธรรมา และวิปัสสนาธรรมา

ประการแรก คันถธรรมา คือ หน้าที่ว่าด้วยการศึกษา การศึกษาเล่าเรียน และการศึกษาอบรม คงไม่ใช่การศึกษาเล่าเรียนเพียงอย่างเดียว การศึกษา และการศึกษาอบรม การศึกษาเล่าเรียน คือ การศึกษาในชั้นเรียน เรียนนักธรรมตรี โท เอก เรียนบาลีประโยค 1 - 2 ถึง ป.5.9 เรียน ม.1 ถึง ม.ปลาย ในระดับอุดมศึกษาปี 1 ถึง ปี 4 อย่างนี้เรียกศึกษาเล่าเรียน ส่วนการเรียนนอกจากนี้ ได้แก่ การสัมมนา ระยะสั้น 1 วันจบ 2 วันจบ อย่างนี้เรียกว่าการศึกษารวมเป็นงานคันถธรรมา เหมือนกับการเพิ่มพูนความรู้และสติปัญญา

ประการที่สอง คือ วิปัสสนาธรรมา ได้แก่ การลงมือปฏิบัติ ลงมือปฏิบัติไปจนกว่าจะเกิดความรู้ 2 ชั้น คือ รู้จำ รู้แจ้ง และรู้จริง รู้จำถอดใจความมาจากปริยัติ คือ การเรียนตามตำรา เพื่อให้มีความจำ จำได้มาก หลักของการปริยัติเขาเน้นตัวนี้ รู้จำ รู้แจ้ง ก็คือ การลงมือทำ เอาความรู้ที่ได้จากการเรียนไปปฏิบัติ คือ ไปปรับใช้ในท้องถิ่นต่าง ๆ โดยการดำเนินภารกิจต่าง ๆ

เมื่อลงมือทำงานจะเกิดความรู้ขึ้นมาชนิดหนึ่ง ซึ่งความรู้ชนิดนั้นเป็นความรู้จากการปฏิบัติไม่ใช่ความรู้ทางวิชาการ มีลักษณะที่พิเศษแตกต่างกันออกไป จะทำให้เราเกิดความเชื่อมั่นมั่นแน่นยำแน่นอน ทำให้เกิดความแจ่มชัดผลของการศึกษาเล่าเรียนขึ้นมา และต่อไปก็จะได้ความรู้ที่สูงขึ้นไปกว่านั้นอีกชั้นหนึ่งคือ ความรู้จริง ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ หมายถึง การรู้จริง ตามสภาวะความเป็นจริง

งานของพระนักศึกษาไม่ว่าจะเป็นระดับต่ำสุดระดับนวกะ ระดับนักรธรรม บาลี ระดับมัธยม ระดับอุดมศึกษาจะต้องมีอยู่ 2 ระบบ ศึกษาเล่าเรียน คือ การศึกษาในระบบโรงเรียนและศึกษาอบรม คือ การศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อขยาย 2 ระบบนี้ให้เห็นเด่นชัดออกมา ใส่วิญญาณของนักการศึกษาออกไปให้ครบ 4 ตัว คือ เต็มใจ แข็งใจ ตั้งใจ และเข้าใจ คือ จันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา อันนี้เป็นการใส่วิญญาณลงไป เมื่อมีความรู้แล้ว ก็เหมือนคนติดอาวุธเมื่อได้รับการติดอาวุธก็ออกปฏิบัติหน้าที่ ออกลาดตระเวนได้ ออกไปประจำฐานได้ สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดงานเผยแผ่ ก่อให้เกิดงานประชาสัมพันธ์ศาสนาของเรา คณะสงฆ์ของเรา หน่วยงานของเราจะต้องทำงานด้านนี้ จะต้องเน้นงานด้านนี้

การศึกษาของสงฆ์ในแนวใหม่เท่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ แม้จะได้จัดตั้งกันมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงสถาปนามหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เวลานั้นผ่านไปนับ 100 ปี คณะสงฆ์ในประเทศไทยก็ยังไม่เข้าใจในการศึกษาระดับนี้ คือ ยังคิดว่าพระสงฆ์ที่ศึกษาเล่าเรียนในมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นเรียนทางโลกไม่ใช่เรียนทางธรรม ไม่ใช่เรียนวิชาการทางศาสนา ทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริงเนื้อหาวิชาในระดับมัธยม และระดับอุดมศึกษาของเราเรียนวิทยาศาสตร์ถึง 60% เรียนวิชาสามัญไม่ขัดกับสมณเพศ เกือบต่อการประกอบศาสนกิจของเราเพียง 40% คนก็ยังไม่เข้าใจอยู่ดี ยังหาว่าพระสงฆ์เรียนทางโลก ซึ่งความจริงมันไม่ใช่

ใครบ้างไม่เข้าใจ ขอฝากให้พิจารณา แต่ที่สังเกตพบ คือ มีลักษณะจะตั้งข้อรังเกียจไม่ยอมรับพระที่มาจากจังหวัดต่าง ๆ หัวเมืองต่าง ๆ ที่จะมาอยู่วัดเพื่ออาศัยศึกษาเล่าเรียนเพื่อเพิ่มพูนคุณภาพหรือศักยภาพของพระสงฆ์เราให้สูงขึ้น บางรายเขาบอกว่าเดินหาวัดอยู่รอบ ๆ ขาดไป 2 คู่ สะพายย่ามขาดไปตั้ง 2 ใบก็ไม่ได้ เหล่านี้คือความไม่เข้าใจในวงการคณะสงฆ์อะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้พระสงฆ์เราไม่เข้าใจ อะไรเป็นสาเหตุที่ทางราชการไม่เข้าใจ อะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้ประชาชนไม่เข้าใจ ก็คือ งานเผยแผ่รายงานประชาสัมพันธ์ของเราอ่อนมหาวิทยาลัยของเราอ่อน การประชาสัมพันธ์อ่อนการเผยแผ่ร่ำมาก

อย่างไรก็ตามงานเผยแผ่ของเราตามพุทธดำรัสว่า จรต ภิกขเว จาริกัม พุทฺชนหิตาย พุทฺชนสุขาย โลกานุกมฺปาย พระพุทธองค์ตรัสไว้ในกาลส่งพระภิกษุสงฆ์เป็นธรรมทูตชุดแรกออกไปประกาศพระศาสนาว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปตามจุดประสงค์เพื่อการบำเพ็ญประโยชน์ต่อปวงชน เพื่อการเสริมสร้างความสุขต่อปวงชน และเพื่อเมตตาอนุเคราะห์ต่อประชาชนชาวโลกทั้งปวง” เป็นงานที่พระสงฆ์เราเรียนรู้แล้วจะต้องเอาไปทำงานไม่ว่าจะสำเร็จ

เป็นพุทธศาสนศรัทธา หรือพุทธศาสนศรัทธา อย่าลืมกลับไปสู่ชนบท แม้จะอยู่ในเมืองกรุง ก็ยังมีชุมชนที่เราจะต้องทำการพัฒนาอยู่

พระสงฆ์ไทยเรามีกิจกรรมพุทธ มีงานธรรมจาริก งานธรรมทูตมีกองงาน โดยการสนับสนุนของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ งานธรรมจาริก มีกองงานสนับสนุนของกรมประชาสัมพันธ์ งานธรรมทนายาท เป็นงานที่พระพุทธเจ้าจัดตั้งพระสงฆ์ให้กับพุทธสาวก ว่า เป็นศาสนาทายาทกันเท่าไร เพิ่งจะมาเน้นกันไม่กี่ปีมานี้ โดยท่านปัญญาอันตะ (พระพรหมมิ่ง-คลาจารย์) วัดชลประทานรังสฤษฎ์ งานอ.ป.ต คือ งานจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล โดยเน้นหัวข้ออบรมศีลธรรม วัฒนธรรม สุขภาพอนามัย สัมมาอาชีพ สันติสุข ศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ สามัคคี กตัญญู เป็นขบวนการทำงานที่มุ่งการแก้ไขปัญหาข้อขัดข้องของประชาชน เสริมสร้างสิ่งที่เป็นความสุขแก่ประชาชน ดูแลรักษาสิ่งที่เป็นความสุข และสิ่งที่เป็นประโยชน์ของประชาชน เป็นงานที่มหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งหน่วย อ.ป.ต. เป็นหน่วยงานที่อ่านดูตามระเบียบแล้วมีความครบถ้วนสมบูรณ์แบบเป็นที่สุด แต่ว่าขาดการติดตามเพราะฉะนั้นงานนี้ก็ดี เหมือนกับงานอื่น ๆ งานเผยแพร่อื่น ๆ ที่ทำมันดี แต่ขาดติดตาม

ต่อไปงานอบรมคุณธรรม 4 ประการ กุศลสมาทาน 5 ประการ การยกระดับประชาชน 5 ประการ เป็นงานที่สนับสนุนอุดมการณ์ แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์พระประมุขของชาติ งานเชิญชวนข้าราชการ นักเรียนเข้าวัดฟังธรรมในวันธรรมมัสสวนะ วันหยุดราชการ งานนี้เน้นกันอยู่ระยะหนึ่งให้กระทรวงศึกษาธิการเป็นเจ้าของเรื่อง วันนั้นกำหนดให้เข้าวัดฟังเทศน์ฟังธรรม กำหนดให้หน่วยงานนั้นเข้าวัดนั้น เหล่านี้เป็นได้ระยะหนึ่งก็ไม่เกิน 2 ปี และตอนนี้เกิน 2 ปีไปแล้ว งานนี้ก็ไม่มีใครพูดถึงเท่าไร ต่างว่ามีคนมีหน่วยงานที่นำประชาชน นำครู นำนักเรียนไปเข้าวัดก็จริง ก็หาพระเทศน์ยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทศน์ให้เด็กตัวเล็ก ๆ ฟัง หาพระเทศน์ยาก เทศน์ให้ระดับมัธยมและระดับสูงขึ้นไปกว่านั้นยังพอลาคนเทศน์ได้ แต่ถ้าเทศน์ให้เด็กระดับประถม เด็กระดับอนุบาลฟังหาพระเทศน์ยากไม่ว่าจะเป็นที่ไหน อันนี้จากที่มีประสบการณ์มาเราไม่ได้เตรียมพร้อม

คุณสมบัติของพระนักเผยแผ่หรือนักประชาสัมพันธ์ ในเชิงของวิชาการมีคุณสมบัติ ดังนี้

1. โสตา ต้องฟังเป็น แม้จะเป็นพระกรุงเทพฯ ก็ฟังพระหัวเมืองได้ แม้จะเป็นดอกเตอร์ก็ต้องฟังพระ ป.4 ฟุดได้
2. สาเวตา ฟุดเป็น ไม่ใช่ดีแต่ฟังเขา แต่ฟุดให้เขาฟังไม่เป็น ไปรายการไหนก็เป็นฝ่ายรับฟังเขาตลอด คือ เป็นฝ่ายเอาเข้า แต่ไม่เอาออก คิดดูสภาพอาหารที่ดีเอาเข้าสู่ร่างกาย เอาเข้าไปทุกวันมันจะมีปฏิกริยาเป็นอย่างไร ฉะนั้น นอกจากฟังเป็นแล้วจะต้องฟุดให้เขาฟังเป็นด้วย
3. อุกคเหตา เรียนเป็น
4. ฐาเรตา จำแม่นในเนื้อหาวิชา

5. วิญญาณเปตา หาอุบายให้คนอื่นเขารู้สึกเร็ว
6. กุสโล สหิตาสหิตตสฺส คือ ฉลาด ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นประโยชน์
7. โน ครหการโก ไม่ก่อการทะเลาะวิวาทกับใคร ไม่ว่าเรื่องกรรมยุติ เรื่องมหานิกาย เรื่องสี่เหลียง สีกรัก อย่าเอามาเป็นเรื่องทะเลาะวิวาท

หน้าที่ของพระสงฆ์ที่พระเจ้าอยู่หัวท่านถวาย อันนี้ได้มาจากแผ่นสัญญาบัตรประกาศนามที่ไม่มีวางขายในท้องตลาด ลงพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตั้งให้ห้องคั้น เป็นพระครูนั้น ตั้งให้ห้องคั้นเป็นเจ้าคุณ อะไรวางนี้ บอกว่า ขอพระคุณเจ้าจงรับธุระพระพุทธศาสนา เป็นภาระสั่งสอน ช่วยระงับอธิกรณ์ และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรในอาราม นี่คือภาระหน้าที่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขอถวายแก่พระสงฆ์ระดับพระผู้ใหญ่อยากได้กันหนักหนา บางรายอยากได้จนเนื้อเต้น แต่ว่าได้แล้วไม่ยอมทำอะไร ไม่ยอมทำงานตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ท่านขอร้องท่านระบุไว้ในแผ่นสัญญาบัตร เรื่องนี้เป็นเรื่องที่น่าคิดคิดไปก็ยิ่งแต่จะเห็นไป

อันนี้พระนักปฏิบัติก็จะต้องมีลักษณะของพระสุปฏิปันโน คือ พระปฏิบัติดี ดีแบบ ไหนดี คือ ไม่เคร่งไม่หย่อน เอาแค่นี้ก็ดีพอยึดถือสายกลางเป็นที่ตั้ง สุปฏิปันโน สุสิกขิโต เป็นพระศึกษาเล่าเรียนฝึกฝนต่อการศึกษาเล่าเรียน ต้องเป็นพระที่มีการศึกษาเล่าเรียนตามสมควรแก่สถานะ ตามสมควรแก่โอกาส สุขใจ คือ เป็นพระว่าง่าย สอนง่าย เป็นพระที่พูดกันได้ เป็นเจ้าอาวาส ก็พึงขอคิดเห็นพระลูกวัดได้เมื่อเขาพูดให้ฟังอย่างมีเหตุผล จะต้องรับฟังพูดกันได้ เป็นพระสุภาโร เป็นพระเลี้ยงง่าย และต้องเป็นนักสังคมสงเคราะห์ด้วย

นักสังคมสงเคราะห์ก็จะมีขอบข่ายของงานออกมาลักษณะนี้

1. จัดตั้งโรงเรียน หรือจัดตั้งสถานศึกษาต่าง ๆ
2. จัดตั้งสถานอนามัย โรงพยาบาลหรือตึกสงฆ์อาพาธ
3. จัดห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ที่อ่านหนังสือ หอกระจายข่าว
4. อนุเคราะห์การจัดตั้งสภาตำบลให้เป็นที่ประชุมของราษฎรของทางราชการ
5. ตั้งบ่อน้ำดื่ม น้ำใช้ ประปาหมู่บ้าน แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร
6. กิจการสาธารณสงเคราะห์ต่าง ๆ ที่ไม่เกินต่อขีดความสามารถ ไม่ขัดพระธรรมวินัย และไม่เสียสมณสาธูป
7. กิจการบรรเทาภัยธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม ฯลฯ
8. สงเคราะห์ในยามประสบภยันตรายคือในคราวตาย ต้องชวนช่วยเอาใจใส่เป็นธุระจัดการให้

ในเรื่องสุขของชาวบ้านญาติโยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่อยู่ใกล้ ๆ วัด ให้เขาเห็นสังฆคุณ คือ คุณของพระสงฆ์ว่าพระสงฆ์ได้ดูแลเอาใจใส่

สรุปรงานที่พระสงฆ์ท่านทำออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. งานศาสนวัตถุ
2. งานศาสนธรรม

3. งานศาสนพิธี

4. งานศาสนบุคคล

งานศาสนวัตถุ เน้นใน 2 ประเด็น ประเด็นที่หนึ่งเน้นความมีแผน ประเด็นที่สองเน้นการปฏิสังขรณ์ คือ การซ่อมแซมของเก่า ซึ่งใช้ทุนน้อยทำได้ง่ายกว่าการสร้างใหม่ เป็นไปตามพระพุทธรูปของพระพุทธรองค์ ด้วยว่าสนับสนุนให้ซ่อมแซมของเก่า สร้างสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องสร้างใหม่ สร้างความจำเป็นก่อนและหลังตามแผนที่จัดทำเอาไว้ คือ เรื่องของวัตถุจัดก่อสร้าง โบสถ์วิหาร ศาลาการเปรียญ จะสร้างถนนหนทาง บ่อน้ำ สระน้ำ หอกลอง หอระฆัง ทำถนนต้องมีแผน ต้องเป็นไปตามแผน แผนงานบางอย่างวางแผนปีหน้าจึงทำได้ ปีหน้าลงมือทำยังไม่สำเร็จ ต้องสองสามปีจึงเสร็จก็มี

เพราะฉะนั้น งานศาสนวัตถุต้องมีแผนแม้การปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมของเก่า เป็นการให้ความสำคัญต่อผลงาน คนเก่ายอมรับ คนเก่าเห็นคุณค่าของมรดก เป็นการปฏิบัติกรด้วยจิตวิทยา คือ เอาใจใส่มวลชน สร้างสิ่งที่มีความจำเป็นว่า มันมีความจำเป็นมากน้อยแค่ไหน เอาแต่จำเป็นอย่าให้เกินกว่าความจำเป็น ต้องนึกถึงสถานะรอบ ๆ วัดเรา ถ้าเราจะก่อสร้างโบสถ์ขึ้นมา ชาวบ้านจะออกแบบโบสถ์เอาไว้ในพื้นที่อำเภอหนึ่งก็หลังคา การสร้างโบสถ์ ศาลา กุฏิ หอกลอง หอระฆัง เมรุ ประชาชนแบกสิ่งเหล่านี้ไว้ ภาระเป็นเท่าไร นอกจากนั้นพอดกฤตดูแลงมาก็จัดงานเลี้ยง วิ่งหามหรรสพแข่งกัน บางรายจัดเองนำเกลียดมาก

ศาสนธรรม นั้นให้ใช้จุดเน้น 3 ประการ คือ

1. ศึกษาให้เข้าใจถ่องแท้
2. ใช้สื่อทุก ๆ แบบ
3. เข้าใจซาบซึ้ง เน้นความเข้าใจซาบซึ้งในหัวข้อต่าง ๆ

ศาสนพิธี ขอให้เน้น 2 ประเด็น คือ เน้นรูปแบบกับเน้นเนื้อหา รูปแบบงานบวชต้นไม้ งานบวชเณร งานบวชหน้าไฟ งานบรรพชาห่มสามเณรภาคฤดูร้อน เน้นรูปแบบกำหนดรูปแบบออกมา เนื้อหาที่ทำออกมาทำเพื่ออะไร มันมีความหมายว่าอย่างไร

ศาสนบุคคล เน้น 4 ประเด็น คือ

1. ไม่ห่าง
2. ไม่ว่าง
3. เจริญออกงาม
4. มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันกับผู้บังคับบัญชา

ไม่ห่าง ไม่ห่างตำรา ไม่ห่างต่อเพื่อนร่วมงาน ไม่ห่างจากลูกน้องที่อยู่ในบังคับบัญชา

ไม่ว่าง คือ อย่าปล่อยให้เวลาให้ว่าง ถ้าปล่อยให้เวลาว่าง จิตใจก็คิดไปอย่างอื่นพยายามให้หมดไปกับงาน อาทิตย์หนึ่งทำงาน 7 วัน วันหนึ่งทำงาน 18 ชั่วโมง ตื่นขึ้นทำงานก่อนพระอาทิตย์หยุดทำงานเมื่อ 18 นาฬิกา 22 นาฬิกา ผมจึงหยุดทำงาน ทำงานมากกว่า

พระอาทิตย์ แต่ผลงานไม่ได้เท่าพระอาทิตย์ เพราะเราเป็นคนชั้นต่ำ พระอาทิตย์เป็นชั้นสูงกว่า จะหาคนยอมรับสักคนหนึ่งนั้นยาก เพราะฉะนั้น ต้องทำงานมากกว่าเขา ต้องไม่ว่าง

เจริญงอกงาม คือ ต้องเจริญด้วยภูมิธรรม และความสามารถเพิ่มพูนงอกงามขึ้น มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน คนใกล้ชิดขออาสาสร้างศัตรู นี่คือการคาดหวังของประชาชน แม้ไหนหนอพระสงฆ์จะทำวัดให้สะอาดร่มรื่น สบายตา สบายใจ ไฉนหนอ จะพึงเห็นพระสงฆ์เป็นตัวอย่างแห่งความดีความสงบดับความเร่าร้อนทางจิตใจ เป็นที่พึ่งสุดท้ายของประชาชน แม้ไหนหนอ อยากเห็นพระสงฆ์ทำคุณประโยชน์ต่อชุมชนรอบวัดตามขีดความสามารถของท่าน เขารู้ว่าพระสงฆ์ของเรามีศักยภาพไม่เท่ากัน ท่านพุทธทาสก็ระดับหนึ่ง ท่านปัญญาก็ระดับหนึ่ง ระดับเรา ๆ ก็อีกระดับหนึ่ง เขารู้ ข้าราชการก็รู้ระดับประชาชนเขาก็รู้ แต่เขาต้องการว่าทำประโยชน์ตามขีดความรู้ความสามารถ

นี่คือสิ่งที่ประชาชนคาดหวังต่อพระสงฆ์เอาไว้ ประชาชนที่เขาคาดหวังที่เราจะต้องลงไปทำการพัฒนาเขา คือ ใครเขาอยู่ตรงไหนนี้ เรากำลังจะพูดถึงคนกลุ่มใหญ่ในแผ่นดิน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มคนชนบท และกลุ่มคนแออัด คนชนบท คือ คนส่วนใหญ่ในแผ่นดินที่มีปริมาณมากกว่าชุมชนแออัด เมื่อก่อนเรียกว่า สลัมในอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร ในเมืองใหญ่ ๆ ยิ่งมาก ยกเว้น เมืองที่เขาพัฒนาได้แล้ว เขาไม่มีชุมชนแออัด อันนี้เป็นผลงานที่พระสงฆ์จับตามองยืนอยู่เคียงข้างคนส่วนมากในแผ่นดิน

ชุมชนในชนบทและชุมชนแออัด ก็คือ บ้าน วัด โรงเรียน เมื่อแยกออกเป็นองค์กร จะเห็น รัฐ พระสงฆ์ ชาวบ้าน พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นกลางประสานระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ กับประชาชน ชาวบ้านไม่ว่าจะเรื่องแนวคิดเรื่องการระดมทุน ผลของงานแยกออกเป็นคุ่มในหมู่บ้าน 5 หลังเป็น 1 คุ่ม 10 หลัง เป็น 1 คุ่ม แต่ละคุ่มก็จะมีหัวหน้าคุ่ม กรรมการคุ่มมีสตรี เยาวชน คือ ตัวอย่างของคนในหมู่บ้านเรียกว่าชาวบ้าน อันนี้เป็นเรื่องที่เราจะเข้าไปสัมผัสให้รู้องค์กรหลักของบ้าน คือ วัด โรงเรียน บ้าน ซึ่งในบางพื้นที่ท่านอ่าน บวร จะต้องมีเจ้าหน้าที่ของรัฐ อ.ก.ช. คือ อาสาสมัครส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิต อาสาสมัครนี้เราจะได้ในหมู่บ้านที่มีน้ำใจ ทำงานเสียสละ

พระสงฆ์เราเหมาะที่จะเป็น อ.ก.ช. คือ ทำงานบริการประชาชนด้วยความเสียสละไม่เห็นแก่ประโยชน์ตอบแทน และในขณะเดียวกัน อ.ก.ช. จะต้องทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานระหว่างรัฐกับประชาชนชาวบ้าน รัฐกระทำหน้าที่เป็นครูชาวบ้านด้วยประสานไปที่ผู้นำ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้รู้อื่น ๆ หัวหน้าคุ่มต่าง ๆ

พระสงฆ์จะต้องทำหน้าที่ตัวนี้ โดยความรู้สึกว่าผสมงาน ผสานใจ ใช้สูตรกัน 6 กัน คือ

1. รักใคร่กันดีกว่าชังกัน
2. คิดถึงกันดีกว่าลืมกัน
3. นับถือกันดีกว่ามองข้ามความสำคัญของกันและกัน
4. ช่วยเหลือกันดีกว่าปล่อยกันทิ้งตัวใครตัวมัน

5. ไม่วิวาทกัน

6. สามัคคีกัน คือ เกาะกลุ่มเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งเป็นลักษณะของนักพัฒนา จะต้องหลีกเลี่ยงความโดดเดี่ยวให้มีเอกภาพ อาจจะต้องมีลักษณะว่า ให้อภัย ใจเมตตา สามัคคี มีเอกภาพให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

การเป็นอยู่ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน จะต้องอยู่ด้วยการยอมรับหลักการ 4 ประการ คือ

1. ยอมรับสภาพความเป็นจริง
2. ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่
3. มองโลกในแง่ดี
4. ดำเนินชีวิตในทางสายกลาง

ยอมรับสภาพความเป็นจริง ผิดยอมรับผิด อย่าตั้งใจเอาชนะ แพ้ต้องยอมแพ้ ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ ต้องมีความเคลื่อนไหว

มองโลกในแง่ดี คือ อย่าหาเรื่อง พุทธศาสนาสอนเป็นคติเอาไว้แจ่มมากท่านว่า
 “จะหาคนมีดีโดยส่วนเดียว
 อย่างมัวเที่ยวค้นหาสหายเอ๋ย
 เหมือนค้นหาหนวดเต่าตายเปล่าเลย
 ฝึกให้เคยมองแต่ดีมีคุณจริง”

ดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง อย่างมากอย่างน้อย มากเกินไปก็ไม่ดี น้อยเกินไปก็ไม่ดี แคบเกินไปไม่ตี หลวมเกินไปไม่ได้

“แคบนักมักคับขยับยาก
 กว้างมากไม่มีอะไรจะใส่สม
 สูงนักมักจะลอยตามลม
 ต่ำนักมักจะจมธรณี”

เพราะฉะนั้นก็มาสู่ของจริง ของจริง คือ สูตร 8 - 4 - 4 - 5 ที่พระสงฆ์โคราช โดยการนำของเจ้าคุณพระธรรมวรนายก ได้รับไปใช้อยู่ 8 - 4 - 4 - 5

8 คือ การพัฒนาผสมผสานตามเกณฑ์ จ ป ฐ 8 คือ

1. สุขภาพอาหารดี
2. มีบ้านอาศัย
3. ศึกษาอนามัยถ้วนถี่
4. ครอบครัพลอดภัย
5. ได้ผลิตผลดี
6. มีลูกไม่มาก
7. อยากร่วมพัฒนา

8. พาสู้คุณธรรม

อาหารดี หมายความว่าอย่างไร มีตัวชีวิตอาหารดีอยู่ 2 ตัว 4 ตัว อะไรบ้าง พูดถึงสูตรที่เป็นหลัก อันนี้คือสูตรของพระสงฆ์เราไม่สงวนลิขสิทธิ์ พระนิสิตพระบัณฑิตจะเอาไปใช้ก็ไม่ว่ากัน ไม่ถือว่าเป็นการขโมยทรัพย์สินทางปัญญา เพราะไม่สงวนอยู่แล้ว

บุคลิกลักษณะ 4 คือ การจัดลักษณะเฉพาะตัวของเรา เช่น กลุ่มเพื่อนร่วมงานของเรา ลูกน้องผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของเรา เตรียมสร้างบุคลิกลักษณะ 4 ประการ

1. เตรียมตัวให้พร้อม จะอยู่หรือสึกก็ไม่ว่า อยู่ก็ใครจะว่า แต่ต้องเตรียมตัวอยู่อย่าอยู่แบบบังเอิญ หรือไปไหนไม่ได้ ก็จำต้องอยู่ ถ้าไม่อยู่ก็เตรียมตัวสึก สึกไปจะมีหน้ามีตา เดินออกจากวัดจะได้มีคนเปิดประตูต้อนรับ สมัยก่อนได้นักธรรมโทเขาก็เอาเป็นบุรุษไปรษณีย์ก็ได้เดี๋ยวนี้เขาเอาเป็นภารโรงก็ดีแล้ว

2. ฝึกซ้อมการปฏิบัติธรรม การทำวัตรการสวดมนต์ การบวชชี การบวชพราหมณ์ การบวชเนรภาคฤๅษณ์ โครงการอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ต้องทำให้มาก

3. นำปวงชนพัฒนาอย่าเดินตามหลังเขาต้อย ๆ ฟังแต่แนวคิด เอาแต่โครงการของผู้ใหญ่มาทำโดยที่ตัวเองไม่มีโครงการมันเสียศักดิ์ศรี เพราะในสังคมไทยเรานั้นยกให้เป็นผู้นำทั้งในคราวตาย นำเวียนชัยขึ้นเชิงตะกอนทั้งในความเป็นอยู่นำดำรงชีวิตจะต้องนำปวงชนพัฒนา คือ ก้าวไปข้างหน้าอย่างมีความมั่นใจ

4. เป็นที่ปรึกษาอีกต่าง ๆ เรื่องผิวเมีย เรื่องการเงินการทอง เรื่อง สุขภาพร่างกาย ต้องเป็นที่ปรึกษาในกิจการต่าง ๆ ของเขาได้บ้าง อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ คือ บุคลิกลักษณะ

สูตรที่ 2 คือ มนุษย์สัมพันธ์ 4

1. สนใจเราท่าน
2. การงานยอมรับ
3. ระดับยกย่อง
4. ถูกต้องชื่นชม

สนใจเราท่าน เราก็คือ ตัวเรา อย่ามองแต่ความผิดของคนอื่น ต้องมองความผิดของเราด้วย อย่ามองแต่ความดีของเรามองความดีของคนอื่นเขาด้วย คนอื่นเขาก็มีดีเหมือนกัน ไม่ใช่ผิดแต่เขา เราก็ผิดบ้างเหมือนกัน

การงานยอมรับ งานวัด งานคณะสงฆ์ งานโรงเรียน งานสังคม งานของแผ่นดิน งานหนักต้องเอา งานเบาต้องสู้ งานหลวงไม่ให้ขาด งานราษฎร์ไม่ให้เสีย จะทำอย่างไรจะแบ่งเวลาอย่างไรจะทำใจอย่างไร

ระดับยกย่อง เมื่อเราบวชใหม่ เราอยู่ทางแถว พอ 1 ปีผ่านไป 2 ปีผ่านไป เราก็ขึ้นมาอยู่หัวแถวเรื่อย ๆ ต้องยกระดับของตัวเอง ด้านภูมิรู้ ด้านภูมิธรรม ยกกระดับขึ้นมาให้สูงขึ้นจนกระทั่งเหมาะสมแก่สถานะของเรา

ถูกต้องชื่นชม ในหมู่พวกเรานั้น ใครทำถูกต้องชื่นชมยินดี ผู้บังคับบัญชาทำถูกต้องชื่นชมยินดี ไม่ใช่ค้นหาผู้บังคับบัญชาเขาได้ทั้งปีทุกเรื่อง อย่างนี้ก็ไม่ไหว

สูตรที่ 4 คือ กลยุทธ์ในการทำงาน 5 กลยุทธ์ในการทำงาน 5 เอามาจากสูตร ผีงน้อย ผีงน้อยมีลักษณะ 5 ประการ คือ

1. ขยันทำมาหากิน
2. อย่าบินสูงนัก
3. รักความสะอาด
4. ฉลาดสะสม
5. นิยมความสามัคคี

กลยุทธ์ในการทำงานของคนขยันทำมาหากิน ก็ได้อยู่ได้กินถมไป

อย่าบินสูงนัก อย่าหัวสูง อย่าเย่อหยิ่ง อย่าจองหอง

รักความสะอาด อย่ามัวหมองเรื่องผู้หญิง อย่ามัวหมองเรื่องการเงิน อย่ามัวหมองเรื่องสิ่งเสพติด อย่ามัวหมองเรื่องการพนัน 4 ตัวแค่นี้ก็สบายแล้ว นอกจาก 4 ตัวนี้ใครเขาจะติดตามจับพระสงฆ์ เขาก็ติดตามอยู่แค่ 4 ตัวนี้ เรื่องผู้หญิง เรื่อง การเงินเรื่องเหล้า เรื่อง สิ่งเสพติดและก็เรื่องการพนัน ถ้าไม่คลุกคลีกับสิ่งเหล่านี้ เขาก็กราบตั้งแต่หัวจรดเท้าอยู่แล้ว

ฉลาดสะสม ต้องเป็นพระอนุรักษ์สะสม ก็คือ งานอนุรักษ์ งานอนุรักษ์คู่กับงานสร้าง งานสร้างเป็นงานยากแต่ก็มีขอบเขตจำกัด มันกำหนดได้ว่าใช้เวลาเท่าไร ใช้ทุนทรัพย์เท่าไร ใช้กำลังคนเท่าไร ส่วนงานอนุรักษ์ งานดูแลรักษาที่เราจะต้องสะสมมรดกทั้งเป็นวัตถุสิ่งของทั้งเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ทั้งกิจกรรมอะไรต่าง ๆ พระสงฆ์เราจะต้องฉลาดในตัวนี้ งานอนุรักษ์นี้ทำอะไรบ้าง งานอนุรักษ์นั้นพระสงฆ์เราหรือคนที่ทำงานด้านอนุรักษ์ หรือทำการสะสมจะต้องให้ครบถ้วน 5 ประการ คือ

1. ต้องทะนุถนอม
2. ต้องดูแลรักษา
3. ต้องเก็บงำ
4. ต้องเสียตาย
5. ต้องขยายผล คือ ทำให้งอกเงย

หลักของการทำงานสะสม หลักการอนุรักษ์จะต้องประกอบไปด้วย 5 ประการนี้

นิยมความสามัคคี นักพัฒนาต้องหลีกเลี่ยงความโดดเดี่ยว อย่าเห็น้อยคนเดียว อย่ายากคนเดียว ถ้าทำคนเดียวเวลาเจ็บมันเจ็บคนเดียว เวลาบ้ำมันก็บ้ำคนเดียว ไม่มีใครเขามาช่วยบ้ำกับเรา เพราะฉะนั้นต้องหลีกเลี่ยงความโดดเดี่ยว ต้องหาแนวร่วม หาหมู่หาเพื่อนให้มาก ๆ เป้าหมายในการพัฒนาชุมชนไม่ว่าจะเป็นชุมชนชนบทหรือชุมชนแออัด เราต้องกำหนดเป้าหมายการทำงาน ทุกอย่างต้องมีเป้าหมายอยู่แล้ว เช่น อย่างพระพุทธเจ้า พระองค์สร้าง

พระบารมีมาตลอดเวลาสี่สัปดาห์กับแสนกัปปี พระองค์ก็กำหนดเป้าหมายของพระองค์ว่าต้องการโพธิญาณ

เพราะฉะนั้น ในการทำงาน การเรียนของเรา ก็ต้องกำหนดเป้าหมาย เป้าหมายในการพัฒนาชุมชนไม่ว่าจะเป็นชุมชนชนบท หรือชุมชนแออัดอยู่ตรงไหนเรากำหนดเป้าหมายว่าให้คนรู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักแก้ปัญหาจนกว่าเขาจะคิดได้ ทำได้ แก้ปัญหาได้ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น คิดถูก ทำถูก แก้ปัญหาถูกด้วยตัวของเขาเอง นั่นแหละ เรียกว่าบรรลุเป้าหมาย ถ้าทราบใดเราต้องไปให้รัฐบาลคิดให้ นายอำเภอคิดให้ ส.จ. คิดให้ ส.ส. คิดให้ ทางราชการทำให้เมื่อนั้นยังไม่บรรลุเป้าหมาย สิ่งทางราชการทำให้ สิ่ง ส.ส. ทำให้ สิ่ง ส.จ. ทำให้มันจะกลายเป็นของหลวง มันจะกลายเป็นของคนอื่น เพราะฉะนั้น จะต้องเข้าไปถึงจุดนี้ จึงเรียกว่าบรรลุเป้าหมายในการทำงาน

หลวงพ่อก้าว วัดธาตุพนม ท่านกล่าวไว้เฉียบคมมาก ท่านบอกว่าประชาชนนั้นหรือคือรากแก้ว เปรียบการพัฒนาเหมือนต้นไม้ใหญ่ที่ให้คุณประโยชน์อะไรต่าง ๆ มากมาย เราเปรียบประชาชนเหมือนกับรากแก้ว รัฐบาลเฟริศแพรวคือลำต้น รัฐบาลที่ดีคือลำต้น ข้าราชการคือกิ่งก้าน ราชอาณาจักรตอนมองเห็นไกล องค์พระราชาที่เป็นประมุขแห่งชาติของเรา คือ ยอด นี้คือองค์กรในการพัฒนา ที่เรียกว่าองค์กร คือ ส่วนใหญ่ ประชาชนก็คือส่วนประกอบส่วนหนึ่ง รัฐบาลก็คือส่วนประกอบส่วนหนึ่ง ข้าราชการก็คือส่วนประกอบส่วนหนึ่ง สถาบันกษัตริย์ ก็คือส่วนประกอบอีกส่วนหนึ่ง เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ

อุปสรรคในการพัฒนาชุมชนนั้นมีอยู่ 5 ประการ คือ

1. ประชาชนยังเกลือกกลั้วอบายมุข
2. องค์กรที่จะชี้นำทางภาครัฐ ภาคเอกชนและองค์กรทางศาสนา ขาดจิตสำนึกที่จะบริการประชาชน ข้าราชการก็ยังทำตัวเป็นเจ้าของขุนมูลนาย พระเจ้าพระสงฆ์ก็มุ่งอติเรกลาภ อยู่จะสวดที่จะเทศน์ที่ก็ต้องมีของต้องมีค่าตอบแทน ไม่มีน้ำจิตน้ำใจที่จะบริการประชาชนอย่างแท้จริง

3. ประชาชนเองขาดการรู้เรื่องการพัฒนา เช่น ขาดความรู้เรื่องแหล่งน้ำ ขาดความรู้เรื่องส้วม ขาดความรู้เรื่องโรคทางเดินอาหาร ขาดความรู้เรื่องการอนุรักษ์ ขาดความรู้เรื่องระบบนิเวศน์วิทยา

4. กิจกรรมที่พัฒนาไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ประชาชนต้องการแหล่งน้ำ ไปสร้างถนนให้ ประชาชนต้องการสถานีอนามัยไปสร้างแหล่งน้ำให้มันไม่ตรงกับความต้องการของประชาชน

5. องค์กรพัฒนาของรัฐและองค์กรอื่น ๆ รวมทั้งองค์กรสงฆ์ องค์กรเอกชน ยิ่งต่างคนต่างทำไม่มีการประสานใจให้สอดคล้องกันอย่างแท้จริง โทรศัพท์ชุดถนน พอกลบเสร็จเรียบร้อยแล้วไฟฟ้ามาชุดอีก พอกลบเสร็จประปามาชุดอีก อย่างที่เห็นเป็นประจำ อย่างที่

บ้านเมืองเรา นี่คือองค์กรของรัฐและองค์กรอื่น ๆ องค์กรอื่น ๆ หมายถึง องค์กรเอกชน องค์กรทางศาสนา ยังทำงานบริการประชาชนในลักษณะต่างคนต่างทำ ยังไม่มีการประสมประสานใจ

พอลงไปถามเรื่องงานของรัฐ พระสงฆ์ก็บอกว่าฉันไม่เข้าใจ ไม่ใช่งานของฉันเป็นงานของปลัดอำเภอ เป็นงานของพัฒนาการ เป็นงานของสาธารณสุข พอเข้าไปถามผู้บังคับบัญชา ก็บอกว่าไม่ใช่งานของผม เป็นงานของพระสงฆ์ท่าน ผมไม่เข้าใจ ผมไม่รู้ท่านจะได้อย่างไร ท่านเอาเงินเอาทองมาจากไหน ท่านจะอย่างไร แบบเป็นอย่างไร ผมไม่รู้ไม่เข้าใจ ต่างคนต่างทำ

อันนี้เป็นเรื่องที่ยากลำบากอยู่ เพราะฉะนั้นเมื่อเป็นอย่างนี้ผมจึงให้คิดในการทำงานว่าบ้านจะเจริญก่อนคนในบ้านไม่ได้ต้องคนในบ้านเจริญก่อน ผลักดันให้บ้านเจริญ วัดจะเจริญก่อนคนในวัดไม่ได้ ต้องคนในวัดเจริญก่อนแล้วผลักดันให้วัดเจริญ โรงเรียนจะเจริญก่อนคนในโรงเรียนไม่ได้ ต้องคนในโรงเรียนเจริญก่อน แล้วผลักดันให้โรงเรียนเจริญ บ้าน วัด โรงเรียนบ้านเหมือนร่างกาย วัดเหมือนจิตใจ โรงเรียนเหมือนมันสมอง บ้านที่ไม่พัฒนาก็เหมือนกับร่างกายพิการ วัดที่ไม่พัฒนาก็เหมือนกับจิตใจพิการ โรงเรียนที่ไม่พัฒนาก็เหมือนกับสมองพิการ คนเราถ้าร่างกายพิการ สมองพิการ มันก็จบกันทั้ง 3 อย่าง

บางที่โรงเรียนพัฒนา แต่วัดไม่พัฒนา มันสมองดีแต่จิตใจไม่ดี ไม่มีคุณธรรม เจริญฉลาด รู้เจนจบไปทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ว่าคุณธรรมไม่มีเพราะไม่ได้รับการพัฒนาจิตใจ มันก็ไปไม่รอด เพราะฉะนั้น ในชุมชนจะต้องพัฒนาบ้าน วัด โรงเรียน พัฒนาผู้นำทางบ้าน คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน หัวหน้าคุ้ม และประชากรที่เป็นส่วนประกอบของคุ้มต่าง ๆ วัด คือ เจ้าอาวาส องค์กรสงฆ์ พระภิกษุสามเณร สัตบุรุษ กรรมการวัด โรงเรียน ครูใหญ่ นักเรียน กรรมการการศึกษา จะต้องมีการพัฒนา 3 ส่วนนี้ไปพร้อม ๆ กันการที่จะทำงานตัวนี้มันไม่ใช่เป็นของง่ายนัก เราจะต้องมีแนวทางในการคิด ในการทำการที่จะทำอะไรต้องมีแนวทาง

จากประสบการณ์การทำงานโดยตรง ก็นำมาเรียนว่า เราใช้การศึกษาดูงานเป็นการเรียนลัดของคนในชนบท คนในชุมชนแออัดที่ไม่มีโอกาสทางการศึกษา ด้อยโอกาสทางการศึกษา ไม่เหมือนคนอื่นหรือเหมือนกับพวกเรา เพราะฉะนั้นจึงต้องให้การศึกษาแก่เขาโดยการเรียนลัดคือศึกษาดูงาน นำไปศึกษาดูการทำเกษตรผสมผสาน ศึกษาดูงานการเลี้ยงไก่ นำไปศึกษาดูงาน นำไปดูการตีมีด ตีเหล็กที่บ้านอรัญญิก นำไปดู 3 ประสานความคิดผู้นำทางบ้าน ผู้นำทางวัด ผู้นำทางโรงเรียน เราไม่มองข้ามความสำคัญของเขา เราขอเชิญเขามาคิดร่วมกันขอให้แสดงความเห็นด้วยกัน ต่อปัญหาที่พวกเราประสบกันอยู่ว่ามองเห็นไหมคิดอย่างไร หาทางออกอย่างไร แผนของรัฐบาลเป็นอย่างนี้ แผนของจังหวัดเป็นอย่างนี้ แผนของสภาตำบลเป็นอย่างนี้ เราจะเสนอแผนนั้นโดยนำมาเป็นแผนเฉพาะของเราอย่างไร ต้องมาผสมผสานความคิดกัน

การประสานความคิดนี้ เท่ากับเป็นการให้เกียรติแก่ผู้นำทางบ้าน ผู้นำทางวัด ทางโรงเรียน จะเกิดความรักความเข้าใจผูกพัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และจะช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ถ่ายเทพรพยากรบุคคล ถ่ายเททุนดำเนินการที่จะพัฒนา บ้าน วัด โรงเรียน ออกไป ติดอุดมการณ์คือตั้งเป้าหมายเอาไว้ให้สูงว่า บ้านเราจะเอาแค่นี้ จากการศึกษาดูงาน

จากการประสานความคิดเสร็จแล้วเราพอจะกำหนดได้ว่า เราจะติดอุดมการณ์แค่ไหน ปีนี้เราจะทำสามให้ได้ 100% มันยังขาดอยู่เท่าไร ยืมเงินผ้าป่า ยืมเงินกฐินจากวัดไปบริการประชาชนก่อนได้ไหม ใช้ก่อนไม่สูญเราจะเอามาชดเชยคืน แต่เอาไปบริการประชาชนก่อนเพื่อให้เห็นหน้าใจว่า พระสงฆ์เอื้อเพื่อแก่ประชาชน นี่คือการติดอุดมการณ์ช่วยกันทำให้เสร็จ ปรับพื้นฐานความรู้ของประชาชน ให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการพัฒนาผสมผสานหรือเกณฑ์การพัฒนา จ.ป.ฐ. ความสำเร็จเป็นพื้นฐานให้ได้ครบถ้วนทุกประการ พื้นฟูศาสนาและวัฒนธรรม

เรื่องศาสนาหลักกรรมทางพุทธศาสนาของเราจะต้องเอากิจกรรมทางศาสนาเข้าไปบรรจุไว้ในวันอาทิตย์ ในวันสำคัญขึ้นปีใหม่ ในวันเข้าพรรษา ออกพรรษา วันตรุษจีน วันสงกรานต์ นำเอากิจกรรมทางศาสนาเข้าไปในกลุ่มเด็กเล็กก่อนวัยเรียน ในกลุ่มเด็กในวัยเรียน ในกลุ่มเด็กหนุ่มเด็กสาว กลุ่มพ่อแม่ กลุ่มผู้สูงอายุ จัดกลุ่มของประชาชนให้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำให้มากที่สุด นำนวัตกรรมไปปรับใช้ นอกจากฟื้นฟูศาสนาและวัฒนธรรม นวัตกรรม คือ อะไร นวัตกรรมคือ เทคโนโลยีและวิทยาการในแนวใหม่จะต้องนำเอาไปปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาของเรา เช่น สไลด์ วีดีโอ เครื่องฉายแผ่นใส เครื่องขยายเสียง พวกนี้คือเทคโนโลยี ที่จะนำเอาไปเป็นส่วนประกอบ ในการจัดนวัตกรรมในแนวใหม่ เพื่อเร่งรัดความรู้สึกรู้สึกของประชาชนให้เกิดความสนใจ อย่างไรก็ตามคุณสมบัติของพระนักพัฒนา เราจะละเลยเสียมิได้ หรือแม้แต่คุณสมบัติของข้าราชการที่จะทำงานพัฒนาหรือคุณสมบัติของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชนที่จะเป็นพระนักพัฒนา คุณสมบัติของคณาจารย์ที่จะเป็นครูนักพัฒนา คุณสมบัติของหัวหน้าคุ่มที่จะเป็นนักพัฒนาก็ต้องให้พร้อม

เพราะฉะนั้น ต้องสร้างคุณสมบัติเพียบพร้อม เตรียมตัวให้พร้อมยึดนโยบายเป็นหลัก ยึดนโยบายของบ้านเมือง ยึดนโยบายของรัฐบาล ยึดนโยบายของมหาเถรสมาคมยึดนโยบายของสภาจังหวัด ยึดนโยบายของสภาตำบลเข้าไว้ อย่าสวนทางนโยบาย เผลอ ๆ ทำไปก็เจ็บตัวหาว่าอย่างโน้นอย่างนี้ ต่าง ๆ นานา ฉะนั้น ต้องยึดนโยบายเป็นหลัก เราต้องไปทำการสำรวจ การสำรวจเป็นงานสำคัญมาก ที่เราจะต้องลงไปทำก่อนอื่น สำรวจสภาพปัญหา ผสมยกตัวอย่างให้เห็น เช่น เรียงลำดับความสำคัญความจำเป็น

1. แหล่งน้ำเรายังขาดน้ำเป็นอันมาก
2. คมนาคม
3. ผลผลิตต่ำ
4. สุขภาพอนามัย
5. ขาดแคลนความรู้
6. สุขภาพทางจิตใจเสื่อม

แต่ละท้องถิ่นจะมีปัญหาเหล่านี้คล้าย ๆ กัน แต่ว่าอะไรคือปัญหาที่รีบด่วนของแต่ละท้องถิ่น บางท้องถิ่นอาจจะเรียงเอาข้อ 5 ขึ้นไว้ก่อน ถ้าเรียงข้อ 5 ขึ้นไว้ก่อนจะต้องเน้นการจัดหอกระจายข่าว การจัดห้องสมุด การจัดกลุ่มพบปะ ส่งอาสาสมัครส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิต เข้าหาหนุ่มสาว พระสงฆ์จะต้องอุทิศตนเป็นอาสาสมัครทหารพราน รบเร็วชนะเร็ว ถอนตัว

เร็ว อย่าไปอยู่นานเดี๋ยวจะเสียที่เขา รมให้ชนะเร็ว ๆ ชนะแล้วก็ถอนตัวออกมาไม่งั้นเกิดปัญหา จะไปสร้างปัญหาใหม่ให้อีก นี่คือ สภาพปัญหาที่ชุมชนเขาประสบอยู่ เราจะต้องลงไปสำรวจให้เห็นนี่คือยึดนโยบายเป็นหลัก รักต่อผู้ รัับรู้ปัญหาทุกลำหยาญ เด็ดเดี่ยว เราจะลงไปทำงานนี้เรา ต้องกล้าหาญ อย่าชี้ขาดอย่าชี้เหนียว อย่าเห็นแก่ตัว เป็นไงเป็นกัน กล้าหาญเด็ดเดี่ยว เราต้องติดต่อบริษัทงานกับอำเภอ ติดต่อกับจังหวัด ติดต่อบริษัทกับนักการเมือง ติดต่อบริษัทกับองค์กรต่าง ๆ ที่เขามีแหล่งเงินทุน ความคล่องงานจะทำให้ผู้นำชุมชนเห็นแล้วเกิดศรัทธา ครูใหญ่เห็นก็เกิดศรัทธา ผู้ใหญ่บ้านเห็นก็ศรัทธา หัวหน้าคุ้มเห็นก็ศรัทธา พอเรามีศรัทธาเราก็เท่านั้นแหละ ศรัทธาตัวนี้เมื่อมันเรียกร้องได้แล้ว จะเอาอะไรก็เอาได้ จะขอให้เขามารวมทุนระดมแรงงานได้ทุกอย่าง

การพัฒนาคนก็ต้องตามพุทธวิธีของพระพุทธเจ้า บรมครูของเราสอนไว้ให้พัฒนาพฤติกรรมให้สะอาดด้วยศีล พัฒนาสภาพจิตใจให้มั่นคงด้วยสมาธิหลักธรรมก็มีมรรค ๘ เพราะฉะนั้นบัณฑิตทั้งหลายจะต้องไปเข้ากัมมัฏฐานเป็นเดือนสองเดือนอย่างน้อยไป คนที่จะออกไปบริการประชาชน ทหารพลตำรวจ ตำรวจนายสิบ จ่า นายร้อยตำรวจ จะต้องพัฒนาทางจิตเข้ากัมมัฏฐานให้มาก ๆ ที่เป็นอยู่ทุกวันนี้การสร้าง การผลิตข้าราชการออกไปบริการประชาชนไม่ได้เข้ากัมมัฏฐาน เพราะฉะนั้นหมอจึงหงุดหงิด พยาบาลจึงหงุดหงิด ตำรวจก็หงุดหงิด นักพัฒนา หรือพัฒนาการเมืองไปเจออากาศร้อนไปเจอคนพื้นฐานการศึกษาสูงมาติดต่อบริษัทงานพวกเหล่านั้นจึงหงุดหงิด ที่ฟังของประชาชนจึงอยู่ที่พระสงฆ์เรา ซึ่งได้รับการพัฒนาจิตด้วยการทำสมาธิมาดี แล้วจะต้องเป็นที่ฟังสุดท้ายให้เป็นบุญ เห็นดีเป็นดี เห็นชั่วเป็นชั่ว เห็นผิดเป็นผิด เห็นถูกเป็นถูก เห็นกงจักรเป็นกงจักร เห็นดอกบัวเป็นดอกบัว ถูกต้องตามความเป็นจริงทุกประการ ไม่มีศัตรูหม่อมมารมาเบี่ยงเบนความรู้สึกนึกคิดให้เห็นกงจักรเป็นดอกบัวเห็นดอกบัวเป็นกงจักรนั้น เรียกว่า พัฒนาทัศนคติได้ถูกต้อง โอกาสที่จะพบความสำเร็จ มีผลงานในการพัฒนาก็ย่อมเป็นไปได้สูง

จากที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่าพระสังฆาธิการ นอกจากจะเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน เป็นผู้มัวตราบปฏิบัติอันดีงาม เป็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตแล้ว ยังมีบทบาทในการช่วยเหลือประชาชน ทั้งในด้านการศึกษา สุขภาพกาย สุขภาพจิต ความเป็นอยู่ พัฒนาชุมชน และด้านสังคมสงเคราะห์อื่น ๆ ควรที่พุทธศาสนิกชนพึงรำลึกถึงพระคุณของพระสงฆ์ และปฏิบัติต่อพระสงฆ์ และพระสังฆาธิการให้ถูกต้องเหมาะสม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยสรุป ได้ดังนี้

โตจิ โนสุ (2530: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาสังคม: ศึกษาเฉพาะกรณีในจังหวัดสงขลา พบว่าบทบาทที่ปฏิบัติจริงกับบทบาทที่คาดหวังของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคม คือ ด้านการศึกษา การเผยแผ่ธรรมะ และด้านสังคมสงเคราะห์โดยรวมทั้งสามด้าน พบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และค่าเฉลี่ยบทบาทที่คาดหวังสูงกว่าบทบาทที่ปฏิบัติจริงทั้ง 3 ด้าน

บทบาทที่ปฏิบัติจริงกับบทบาทที่คาดหวังของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคม คือ ด้านการศึกษา โดยการให้ความรู้ด้านพุทธศาสนา และศีลธรรมแก่ประชาชนมากที่สุด ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การจัดกิจกรรมในพิธีวันสำคัญทางศาสนามากที่สุด บทบาทที่คาดหวังของพระสงฆ์ที่มีสูงสุดคือการแนะนำให้ประชาชนรู้จักถอดอม ขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพที่ชอบธรรม

บทบาทที่ปฏิบัติจริงกับบทบาทที่คาดหวังของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคม จำแนกตามที่ตั้งวัด วัดที่ตั้งในชนบทและวัดในเมืองปฏิบัติจริงมากที่สุด คือ การอบรมให้ความรู้ ด้านพุทธศาสนาและศีลธรรมแก่ประชาชน ด้านการเผยแผ่ธรรมะคือการจัดให้มีพิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ด้านสังคมสงเคราะห์ คือ การช่วยอำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลต่างๆ และบทบาทที่คาดหวังมากที่สุดของวัดในเมือง คือ การจัดให้มีการฟังเทศน์หรือบรรยายสำหรับนักเรียน การเผยแผ่ธรรมะโดยการแสดงธรรมเทศนา ปาฐกถาธรรม อภิปราย และบทบาทหน้าที่ที่คาดหวังที่มากที่สุดของวัดที่ตั้งอยู่ในเมืองและชนบท คือ การแนะนำให้ประชาชนรู้จักขยันหมั่นเพียรและชวนชวายเป็นการประกอบอาชีพที่ชอบธรรม

บทบาทที่ปฏิบัติจริงกับบทบาทที่คาดหวังมากที่สุดจำแนกตามอายุของพระสงฆ์ระหว่าง 20-33 และ 34 - 67 ปี คือ การให้ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน การจัดพิธีกรรมวันสำคัญทางศาสนาในวัด พระสงฆ์อายุ 68 ปีขึ้นไป เห็นว่าปฏิบัติจริงมากที่สุดและคาดหวังมากที่สุด คือ การให้ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา และศีลธรรมแก่ประชาชน การรับกิจนิมนต์ไปประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ นอกวัด และบทบาทที่ปฏิบัติจริงของพระสงฆ์ระหว่างอายุ 20 - 33 และ 34 - 67 ปี คือ การช่วยอำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ แก่ประชาชน ส่วนบทบาทที่คาดหวังมากที่สุด คือ การแนะนำให้ประชาชนรู้จักอดทนขยันหมั่นเพียร และชวนชวายเป็นการประกอบอาชีพ และบทบาทในการปฏิบัติจริงของพระสงฆ์อายุ 68 ปีขึ้นไป คือ การร่วมมือปฏิบัติสังฆกรรมช่อมแซมวัด ส่วนบทบาทที่คาดหวังมากที่สุด การร่วมมือปฏิบัติสังฆกรรมช่อมแซมวัด และการช่วยอำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ของประชาชน

บทบาทที่ปฏิบัติจริงกับบทบาทที่คาดหวังมากที่สุดจำแนกตามพรรษาที่บวชต่ำกว่า 5 ปี การอบรมให้ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน บทบาทที่ปฏิบัติจริงคือ การรับนิมนต์นอกวัด การแนะนำให้ประชาชนรู้จักถอดตนขยันหมั่นเพียร และชวนชวายเป็นการประกอบอาชีพที่ชอบธรรม การช่วยอำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ของประชาชนและบทบาทที่คาดหวังมากที่สุด คือ การแนะนำให้ประชาชนรู้จักถอดตนขยันหมั่นเพียร และชวนชวายเป็นการประกอบอาชีพที่ชอบธรรมพระสงฆ์ระหว่าง 5 – 9 พรรษา ซึ่งเป็นบทบาทที่ปฏิบัติจริงและคาดหวัง การอบรมให้ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน บทบาทที่ปฏิบัติจริงมากที่สุด คือ การอบรมให้ความรู้ด้านวัฒนธรรมและพิธีกรรมแก่ประชาชน การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาในวัด การช่วยอำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ แก่ประชาชน พระสงฆ์ที่บวชมากกว่า 10 พรรษามีบทบาทที่ปฏิบัติจริง และคาดหวัง คือ การอบรมให้ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาในวัด บทบาทที่คาดหวังมากที่สุด คือ การแนะนำให้ประชาชนรู้จัก ถอดตน ขยันหมั่นเพียร และชวนชวายเป็นการประกอบอาชีพที่ชอบธรรม

บทบาทที่ปฏิบัติจริงและบทบาทที่คาดหวังมากที่สุดจำแนกตามสมณศักดิ์ และไม่มีสมณศักดิ์ คือ การอบรมให้ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา และศีลธรรมแก่ประชาชน บทบาทที่ปฏิบัติจริง คือ การช่วยอำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ แก่ประชาชน และบทบาทที่คาดหวัง คือ การแนะนำให้ประชาชนรู้จักถอดตน ขยันหมั่นเพียร และชวนชวายเป็นการประกอบอาชีพที่ชอบธรรม ส่วนบทบาทที่ปฏิบัติจริงของพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ คือ การจัดให้มีพิธีกรรมทางศาสนาในวัด การรับไปประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ นอกวัด ส่วนพระสงฆ์ที่ไม่มีสมณศักดิ์ปฏิบัติจริง คือ การจัดให้มีพิธีกรรมของวันสำคัญทางศาสนาในวัด

บทบาทที่ปฏิบัติจริงและบทบาทที่คาดหวังมากที่สุดจำแนกตามวุฒิการศึกษาทางคณะสงฆ์ทั้งที่มีวุฒิการศึกษา การให้การอบรมให้ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา และศีลธรรมแก่ประชาชน การจัดให้มีพิธีกรรมทางศาสนา อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ แก่ประชาชน และบทบาทที่คาดหวังของพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษา คือ การแนะนำให้ประชาชนรู้จักถอดตน ขยันหมั่นเพียร และชวนชวายเป็นการประกอบอาชีพที่ชอบธรรม ส่วนพระสงฆ์ที่ไม่มีวุฒิการศึกษาปฏิบัติจริง และบทบาทที่คาดหวังมากที่สุด คือ การให้การอบรม ให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนา และศีลธรรมแก่ประชาชนการอำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ แก่ประชาชน บทบาทที่ปฏิบัติจริง คือ รับนิมนต์ไปประกอบพิธีต่าง ๆ นอกวัด ส่วนบทบาทที่คาดหวังมากที่สุด คือ การอบรมสั่งสอนประชาชนในงานเทศกาลผู้มาบำเพ็ญบุญต่าง ๆ

วิเชียร เจนจบเขต (2547: บทคัดย่อ) การวิจัยเรื่องบทบาทของพระสังฆาธิการในการพัฒนาวิถีชีวิตไทย ในจังหวัดนครปฐม มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการที่มีต่อวิถีชีวิตของบุคลากรในวัด 2) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการที่มีต่อวิถีชีวิตของประชาชนทั่วไป โดยทำการศึกษาเฉพาะพระสังฆาธิการที่อยู่ในจังหวัดนครปฐมจำนวน 180 รูป และกำนันผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 100 คน

ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการพัฒนาวิถีชีวิตไทย ได้จากภาคสนาม การสังเกต การถ่ายภาพ การสอบถาม และการสัมภาษณ์ พระสังฆาธิการ กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน ครู อุบาสก อุบาสิกา และได้จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสังฆาธิการ ในการพัฒนาชุมชนที่จังหวัดอื่น ๆ นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาจัดแยกหมวดหมู่เพื่อวิเคราะห์โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์

บทบาทของพระสังฆาธิการที่มีต่อวิถีชีวิตของบุคลากรในวัด ปรากฏว่า บทบาท หลักธรรมและกุศโลบายของพระสังฆาธิการ ที่นำมาใช้ทางด้านการศึกษาในการพัฒนาวิถีชีวิตไทย ในจังหวัดนครปฐม ส่วนใหญ่จะเน้นการศึกษาด้านปริยัติธรรม แผนกธรรม ควบคุมไปกับการปกครอง บุคลากรภายในวัด อีกทั้งยังใช้เพียรพยายามเผยแผ่พระธรรมคำสอนด้วยกิจกรรม การเทศน์ การอบรม การประชุม แก่ประชาชน อุบาสก อุบาสิกา ทำการสงเคราะห์ด้านสาธารณูปโภค ด้วยการก่อสร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆ และยังให้การสาธารณสงเคราะห์เป็นที่พอใจแก่ประชาชน

แนวคิดของผู้วิจัยเรื่องบทบาทพระสังฆาธิการที่มีต่อวิถีชีวิตของบุคลากรในวัด และประชาชนทั่วไป จำเป็นต้องใช้องค์ความรู้หรือองค์ธรรมของปัจเจกบุคคลเป็นองค์ประกอบจึงก่อให้เกิดผลทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งการใช้องค์ธรรมของพระสังฆาธิการนั้นย่อมแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการงานด้านต่าง ๆ ผู้วิจัยเชื่อว่าผู้บริหารระดับผู้ปกครองจะดำเนินการตามบทบาทหน้าที่ให้สำเร็จตามที่มุ่งหวังไว้ จะต้องรักษาองค์ธรรมให้ตลอดและมั่นคงเสมอ

ในอนาคตบทบาทพระสังฆาธิการ ควรจะต้องปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารและจัดการ ด้วยเหตุปัจจัยทางเศรษฐกิจ ทางการศึกษา ทางศาสนา ทางวัฒนธรรม ทางการติดต่อสื่อสาร จึงส่งผลให้พระสังฆาธิการต้องพัฒนาบทบาทเพื่อรักษาวัฒนธรรมของชาติในยุคข้อมูลข่าวสาร ไร้พรมแดน

พระมหาปราโมทย์ มหาวีริโย (1: 2548) ได้ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทธ์) ในฐานะพระธรรมทูตประจำประเทศอินเดีย พบว่าบทบาท การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปโภค และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่า บทบาทด้านการปกครอง มีการจัดแบ่งตามสายปกครอง บทบาทด้านการศึกษา มีการส่งเสริมการศึกษาแก่นักบวชท้องถิ่น และการส่งเสริมการศึกษาจากประเทศไทยและต่างประเทศ ด้วยการจัดทุนให้การศึกษาคือ บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์มีการจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัด เรียกว่า โรงเรียนต้นกล้า และการจัดตั้งกองทุนการศึกษาแก่นักศึกษาไทย ทั้งที่เป็นคฤหัสถ์ และเยาวชนชาวอินเดีย บทบาทด้านการเผยแผ่ มีการผลิตบุคลากรเผยแผ่ในวัด และการผลิตสื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา บทบาทด้านการสาธารณูปโภค มีการพัฒนาอาคารสถานที่ และการดูแลอาคารสถานที่ บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีการสาธารณสงเคราะห์เพื่อมนุษยธรรมในนามองค์กรชาวพุทธ และการสาธารณสงเคราะห์เพื่อพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการพบว่า ในสังคมปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการมีความสำคัญต่อประเทศชาติมาก โดยเฉพาะการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพราะเนื่องจากสถานการณ์การก่อความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ ปัจจุบันอยู่ในขั้นสงครามแย่งชิงประชาชนระหว่างขบวนการก่อการร้ายกับรัฐบาล ศาสนาอิสลามและคนไทยมุสลิม ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนี้ 1) บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ 2) บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านการให้การศึกษาแก่ประชาชน 3) บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น เพื่อเปรียบเทียบทัศนะของพระสังฆาธิการที่มีต่อบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสังฆาธิการที่มีต่อบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ว่าแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร เพื่อนำผลการวิจัยครั้งนี้มาปรับปรุงและพัฒนาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสอดคล้องกับสถานการณ์ใน สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อไป

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ เพื่อประยุกต์ใช้ นำไปใช้ บทนี้จะกล่าวถึง ประชากร เครื่องมือในการวิจัย วิธีสร้างเครื่องมือ การรวบรวมข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยมีการนำเสนอข้อมูล ประกอบด้วย

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ คือ พระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งประกอบด้วย พระสังฆาธิการในจังหวัด ยะลา นราธิวาส และปัตตานี จำนวน 249 รูป แสดงดังตาราง 1

ตาราง 1 จำนวนประชากร จำแนกตามตำแหน่ง

ตำแหน่ง	จำนวนประชากร			
	ยะลา	นราธิวาส	ปัตตานี	รวม
1. กลุ่มเจ้าคณะอำเภอ	5	6	6	17
2. กลุ่มเจ้าคณะตำบล	10	10	13	33
3. กลุ่มเจ้าอาวาส	67	68	64	199
รวม	82	84	83	249

เครื่องมือในการวิจัย

ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามพระผู้ทรงคุณวุฒิ เกี่ยวกับบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ด้านการศึกษาแก่ประชาชน ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นมีลักษณะเป็นแบบสอบถามแบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสำรวจรายการ (Checklist) สอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ด้านการศึกษาแก่ประชาชน ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น จำนวน 30 ข้อ ตามความคิดเห็นของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีต่อบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์
2. ด้านการศึกษาแก่ประชาชน
3. ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น

มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ห้าระดับ คือ มากที่สุด มากปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ซึ่งกำหนดเป็นค่าคะแนนเป็น 5, 4, 3, 2 และ 1 ตามลำดับ

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะของพระสังฆาธิการในบทบาท การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เกี่ยวกับด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ด้านการศึกษาแก่ประชาชน ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open – Ended Questionnaire)

วิธีสร้างเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่อบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แล้วนำมาสร้างเป็นแบบสอบถามจำนวน 30 ข้อ
2. นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไข
3. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ทำการประเมินหาความเที่ยงตรงตามเนื้อหา เพื่อแนะนำให้ปรับปรุงแก้ไขอีกครั้งหนึ่ง
4. ปรับปรุงเครื่องมือตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอความเห็นชอบ แล้วนำไปทดลองใช้ (Try – out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในจังหวัดสงขลา จำนวน 30 รูป แล้วนำข้อมูลมาหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น .89
5. นำแบบสอบถามที่ผ่านการทดลองแล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบและแนะนำให้เกี่ยวกับการจัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ขอหนังสือขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาดไทย ในวันที่ 21 – 25 เมษายน 2550 ถึงเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสวัดต่างๆ ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
2. ชี้แจงให้ผู้ตอบทราบวัตถุประสงค์ พร้อมขอความร่วมมือเพื่อให้ได้ผลตามความเป็นจริงในเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนกรกฎาคม 2550
3. รวบรวมแบบสอบถามที่ได้มาทั้งหมด จากการส่งแบบสอบถามไป 249 ชุด (เดือนพฤษภาคม 2550 ถึงเดือนสิงหาคม 2550) ได้กลับคืนมา 249 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100.00 แล้วนำแบบสอบถามมาดำเนินการตามขั้นตอนของการวิจัยต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและลักษณะของข้อมูล โดยผู้วิจัยใช้โปรแกรม SPSS+ ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังปรากฏรายละเอียดตามตาราง 2

ตาราง 2 วัตถุประสงค์การวิจัย ลักษณะข้อมูล และวิธีวิเคราะห์ข้อมูล

วัตถุประสงค์	ลักษณะข้อมูล	วิธีวิเคราะห์ข้อมูล
1. เพื่อศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้านบทบาทการเผยแผ่ด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ บทบาทการเผยแผ่ด้านการศึกษาแก่ประชาชน บทบาทการเผยแผ่ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น	คะแนนจากแบบสอบถามตอนที่ 2	หาค่าเฉลี่ย (μ) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ทั้งรายด้านและรายข้อ และภาพรวมแต่ละด้านโดยใช้เกณฑ์สัมบูรณ์ (Absolute Criteria) ตามวิธีการของ วัน เดชพิชัย (2537: 11) ซึ่งแบ่งคะแนนเป็นช่วง ๆ และมีความหมายดังนี้ 4.51 – 5.00 คือ มีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด 3.51 – 4.50 คือ มีการปฏิบัติในระดับมาก 2.51 – 3.50 คือ มีการปฏิบัติในระดับปานกลาง 1.51 – 2.50 คือ มีการปฏิบัติในระดับน้อย 1.00 – 1.50 คือ มีการปฏิบัติในระดับน้อยที่สุด
2. เพื่อรวบรวมข้อเสนอแนะในบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	ข้อเสนอแนะจากแบบสอบถามตอนที่ 3	วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยเรียงลำดับตามความถี่ เพื่อพิจารณาว่าข้อเสนอแนะในบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ด้านการศึกษาแก่ประชาชน และการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น มีข้อเสนอแนะอะไรบ้าง

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1. คำนวณหาค่าความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) ของแบบสอบถามโดย คำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับลักษณะพฤติกรรม โดยใช้สูตร (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538: 68)

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC แทน ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับบทบาท
การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ

$\sum R$ แทน ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในแต่ละข้อ
N แทน จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

2. คำนวณหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha – Coefficient) โดยใช้สูตร (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538: 200)

$$\alpha = \frac{N}{N-1} \left[1 - \frac{\sum S_i^2}{S_t^2} \right]$$

เมื่อ α แทน ความเชื่อมั่นของเครื่องมือ
N แทน จำนวนข้อคำถามของเครื่องมือ
 S_i^2 แทน ค่าความแปรปรวนของข้อคำถามแต่ละข้อ
 S_t^2 แทน ความแปรปรวนของเครื่องมือทั้งฉบับ

2. สถิติพื้นฐาน

2.1 ค่าร้อยละ (Percentage)

$$\text{ร้อยละของรายการใด} = \frac{\text{ความถี่ของรายการนั้น} \times 100}{\text{ความถี่ทั้งหมด}}$$

2.2 ค่าคะแนนเฉลี่ย (Arithmetic Mean) โดยใช้สูตร (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538: 73)

$$\mu = \frac{\sum X}{N}$$

เมื่อ	μ	แทน	ค่าเฉลี่ย
	X	แทน	คะแนนของข้อคำถาม
	N	แทน	จำนวนข้อมูล

2.3 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยใช้สูตร (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538: 79)

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \mu)^2}{Np}}$$

เมื่อ	σ	แทน	ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
	X_i	แทน	คะแนนแต่ละตัว
	Np	แทน	ส่วนเบี่ยงเบนเฉลี่ย
	\bar{X}	แทน	ค่าเฉลี่ยของคะแนนทั้งหมด
	n	แทน	คะแนนจากตัวที่ 1, 2, 3, ... n

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อให้การวิจัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล
2. การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล
3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

N	แทน	ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
P	แทน	ค่าร้อยละ
K	แทน	จำนวนข้อคำถามในแบบประเมิน
μ	แทน	คะแนนเฉลี่ย
α	แทน	สัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น
σ	แทน	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามการศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำแนกตามสถานภาพตามตำแหน่ง ประกอบด้วย กลุ่มเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และกลุ่มเจ้าอาวาส วิเคราะห์เป็นรายข้อและรายด้าน โดยหาค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ)

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานในการศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยภาพรวมทั้งรายข้อ และรายด้าน

ตอนที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามการศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏดังตาราง 3

ตาราง 3 ค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามวุฒิการศึกษา สมณศักดิ์/วุฒิทางธรรม และตำแหน่งพระสังฆาธิการ

สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม		จำนวน (N)	ร้อยละ (P)
1	วุฒิการศึกษา		
	ต่ำกว่าปริญญาตรี	215	86.30
	ปริญญาตรี	34	13.70
	รวม	249	100.00
2	สมณศักดิ์/วุฒิทางธรรม		
	ชั้นนักธรรม (ตรี โท เอก)	219	88.00
	ชั้นเปรียญธรรม	30	12.00
	รวม	249	100.00
3	ตำแหน่ง		
	เจ้าอาวาส	199	79.90
	พระสังฆาธิการ		
	เจ้าคณะตำบล	33	13.30
	เจ้าคณะอำเภอ	17	6.80
	รวม	249	100.00

จากตาราง 3 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีและปริญญาตรี ร้อยละ 86.30 และ 13.70 ตามลำดับ สมณศักดิ์/วุฒิทางธรรม ของผู้ตอบแบบสอบถามชั้นนักธรรม (ตรี โท เอก) ชั้นเปรียญธรรม ร้อยละ 88.00 และ 12.00 ตามลำดับ ตำแหน่งพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาส ร้อยละ 79.90 เจ้าคณะตำบล ร้อยละ 13.30 เจ้าคณะอำเภอ ร้อยละ 6.80

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำแนกตามสถานภาพตามตำแหน่ง ประกอบด้วย กลุ่มเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และกลุ่มเจ้าอาวาส วิเคราะห์เป็นรายข้อ ซึ่งผลการประเมินปรากฏดังตาราง 4

ตาราง 4 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการศึกษาบทบาทการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

บทบาทและวิธีการ เผยแผ่พระพุทธ ศาสนา	ข้อ ที่	รายการ	n	μ	σ	ระดับ
บทบาทการเผยแผ่ ด้านเป็นผู้นำทางจิต วิญญาณของมนุษย์	1	จัดสภาพแวดล้อมของวัดร่มรื่น เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม	249	4.36	0.99	มาก
	2	มีสื่อธรรมที่ทันสมัยเหมาะกับ สภาพสังคมปัจจุบัน	249	4.05	1.12	มาก
	3	มีศาลาธรรมซึ่งประกอบด้วย ภาพวาด รูปปั้นธรรม และ ปริศนาธรรม	249	3.90	1.15	มาก
	4	จัดสถานที่ให้มีที่สำหรับการ ปฏิบัติธรรม/วิปัสสนากรรมฐาน เพื่อความสงบทางจิตใจ	249	3.87	1.10	มาก
	5	ปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตรกับ ญาติโยมทั้งหลายที่เข้ามาที่วัด	249	3.86	1.09	มาก
	6	จัดให้มีพุทธศาสนสุภาษิต และ ข้อคิดเตือนใจ ต่าง ๆ บริเวณวัด	249	3.94	1.09	มาก
	7	เป็นผู้นำในการปฏิบัติธรรมและ วิปัสสนา-กรรมฐานในโอกาส ต่าง ๆ ภายในวัด	249	3.84	1.08	มาก

ตาราง 4 (ต่อ)

บทบาทและวิธีการ เผยแผ่พระพุทธ ศาสนา	ข้อ ที่	รายการ	n	μ	σ	ระดับ
	8	จัดให้มีการสนทนาธรรม และ ารฟังธรรมในวันพระ วันเสาร์ – อาทิตย์ของผู้สนใจในการปฏิบัติ ธรรม และพระสงฆ์ในวัดเอง	249	3.80	1.13	มาก
	9	มีการศึกษาพุทธจริยาของ พุทธเจ้า/ปฏิบัติตนเป็น แบบอย่างพระสงฆ์รูปอื่นๆ	249	3.79	1.18	มาก
	10	มีการจัดกิจกรรมทางศาสนาเป็น ประจำวันสำคัญทางศาสนา วันสำคัญของชาติ	249	3.99	1.13	มาก
		รวม	249	3.94	0.85	มาก
บทบาทการเผยแผ่ ด้านการให้การศึกษา แก่ประชาชน	1	เปิดสอนพระพุทธศาสนาในวัด แก่ผู้ที่สนใจ	249	4.09	1.24	มาก
	2	มีส่วนร่วมในการจัดการเรียน การสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ	249	4.02	1.13	มาก
	3	มีครูพระเข้าไปสอนในโรงเรียน ในเขตพื้นที่บริเวณวัดในสาระ พระพุทธศาสนา	249	4.06	1.09	มาก
	4	ส่งพระออกไปเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในลักษณะเป็น พระธรรมทูตในเขตบริเวณวัด	249	3.93	1.09	มาก
	5	ผลิตสื่อการสอนพระพุทธศาสนา ให้กับโรงเรียนและชุมชน	249	3.84	1.25	มาก
	6	ออกเยี่ยมพบปะพุทธศาสนิกชน เพื่อการสร้างขวัญและกำลังใจ โดยยึดหลักคำสอนของ พระพุทธเจ้า	249	3.93	1.15	มาก

ตาราง 4 (ต่อ)

บทบาทและวิธีการ เผยแผ่พระพุทธ ศาสนา	ข้อ ที่	รายการ	n	μ	σ	ระดับ
	7	รับพระในเสาวนีย์สมเด็จพระราชินี เพื่อดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา	249	3.88	1.17	มาก
	8	จัดทำสื่อธรรมในรูปแบบต่างๆ แจกจ่ายให้กับพุทธศาสนิกชนที่ไม่สามารถเดินทางมาวัดได้	249	3.64	1.34	มาก
	9	รับกิจนิมนต์ให้ความรู้โดยการออกรายการวิทยุ โทรทัศน์	249	3.62	1.45	มาก
	10	ประชุมพบปะกับพุทธศาสนิกชนในโอกาสต่าง ๆ ทั้งในวัดนอกวัด	249	3.94	1.20	มาก
		รวม	249	3.90	0.97	มาก
บทบาทการเผยแผ่ ด้านพัฒนาชุมชน และท้องถิ่น	1	เปิดศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ปรับพื้นเรียนรู้แก่เด็กเล็ก	249	3.73	1.51	มาก
	2	มีส่วนร่วมในโครงการต่าง ๆ เพื่อได้สันติสุข	249	3.83	1.20	มาก
	3	ส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่นร่วมกับพุทธศาสนิกชน	249	3.89	1.14	มาก
	4	ให้บริการตำราพุทธศาสนา ศิลปะทางพุทธศาสนาแก่ผู้ที่สนใจทั้งในและนอกวัด	249	3.74	1.17	มาก
	5	เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ศูนย์ฝึกวิชาชีพ	249	3.67	1.33	มาก
	6	พัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม เพื่อรองรับพุทธศาสนิกที่ต้องการสงบจิตกับปัญหาที่เกิดขึ้นในสามจังหวัด	249	3.72	1.21	มาก

ตาราง 4 (ต่อ)

บทบาทและวิธีการ เผยแผ่พระพุทธ ศาสนา	ข้อ ที่	รายการ	n	μ	σ	ระดับ
	7	มีส่วนร่วมกับชุมชนใน การรณรงค์ลด ละ เลิก อบายมุขต่าง ๆ	249	3.83	1.19	มาก
	8	ทำสวนสมุนไพรให้ความรู้เรื่อง แพทย์แผนไทย	249	3.72	1.34	มาก
	9	เป็นศูนย์กลางของการแลกเปลี่ยน ความรู้ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมระหว่างศาสนา ต่าง ๆ ในชุมชน	249	3.69	1.36	มาก
	10	ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษา และภิกษุ สามเณร เพื่อการศึกษาในที่ระดับสูงขึ้น	249	3.85	1.20	มาก
	รวม		249	3.77	1.04	มาก

จากตาราง 4 พบว่าบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อในแต่ละด้าน จะเห็นได้ว่าพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีทัศนะด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ด้านการให้การศึกษาแก่ประชาชนด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น ทุกข้ออยู่ในระดับมาก

ตาราง 5 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของ พระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

บทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	K	n	μ	σ	ระดับ
ด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์	10	249	3.94	0.85	มาก
ด้านศึกษาแก่ประชาชน	10	249	3.90	0.97	มาก
ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น	10	249	3.77	1.04	มาก
รวม	30	249	3.87	0.95	มาก

จากตาราง 5 พบว่าการศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้บทบาทการเผยแผ่ด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ บทบาทการเผยแผ่ด้านให้การศึกษาแก่ประชาชน และบทบาทการเผยแผ่ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นทุกข้ออยู่ในระดับมากแสดงว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยภาพรวมอยู่ในระดับคุณภาพมาก

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การเปรียบเทียบบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยภาพรวมทั้งรายข้อและรายด้าน

ตาราง 6 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำแนกตามตำแหน่ง

บทบาทและวิธีการ เผยแผ่พระพุทธ ศาสนา	เจ้าอาวาส (N = 199)			เจ้าคณะตำบล (N = 33)			เจ้าคณะอำเภอ (N = 17)		
	μ	σ	ระดับ	μ	σ	ระดับ	μ	σ	ระดับ
ด้านเป็นผู้นำทาง จิตวิญญาณ ของมนุษย์	4.08	0.85	มาก	3.45	0.63	ปาน กลาง	3.29	0.51	ปาน กลาง
ด้านการให้การศึกษ แก่ประชาชน	4.03	0.98	มาก	3.40	0.86	ปาน กลาง	3.30	0.48	ปาน กลาง
ด้านการพัฒนาชุมชน และท้องถิ่น	3.93	1.04	มาก	3.00	0.73	ปาน กลาง	3.33	0.71	ปาน กลาง
รวม	4.01	0.96	มาก	3.28	0.74	ปาน กลาง	3.31	0.57	ปาน กลาง

จากตาราง 6 พบว่า พระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีตำแหน่งเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอ มีการปฏิบัติบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาพรวมแตกต่างกัน โดยพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส มีค่าเฉลี่ยการปฏิบัติบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอและเจ้าคณะตำบลตามลำดับ แต่เมื่อพิจารณารายด้านจะเห็นว่า พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส มีการปฏิบัติบทบาทด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ด้านการให้การศึกษแก่ประชาชน และด้านการพัฒนาชุมชน และท้องถิ่น สูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอ ขณะที่พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล มีการปฏิบัติบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ ในด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ และด้านการให้การศึกษแก่ประชาชน ส่วน พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ มีการปฏิบัติบทบาทด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นสูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล

ตาราง 7 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นรายข้อและรายด้าน จำแนกตามตำแหน่ง

บทบาทและ วิธีการเผยแผ่ พระพุทธ ศาสนา	ข้อ ที่	รายการ	เจ้าอาวาส (N = 199)		เจ้าคณะตำบล (N = 33)		เจ้าคณะอำเภอ (N = 17)	
			μ	σ	μ	σ	μ	σ
			บทบาท การเผยแผ่ ด้านเป็นผู้นำ ทางจิต วิญญาณ ของมนุษย์	1	จัดสภาพแวดล้อมของ วัดร่มรื่นเหมาะสำหรับ การปฏิบัติธรรม	4.46	0.93	4.00
	2	มีสื่อธรรมที่ทันสมัย เหมาะกับสภาพสังคม ปัจจุบัน	4.17	1.03	3.51	1.37	3.70	1.26
	3	มีศาลาธรรมซึ่ง ประกอบด้วยภาพวาด รูป- ปั้นธรรม และปริศนา ธรรม	4.05	1.11	3.24	1.19	3.47	1.12
	4	จัดสถานที่ให้มีที่สำหรับ การปฏิบัติธรรม/ วิปัสสนากรรมฐาน เพื่อ ความสงบทางจิตใจ	4.02	1.06	3.24	1.14	3.41	1.00
	5	ปฏิบัติตนเป็น กัลยาณมิตรกับญาติ โยมทั้งหลายที่เข้ามาที่ วัด	3.95	1.11	3.51	0.93	3.52	1.06
	6	จัดให้มีพุทธศาสน สุภาสิต และข้อคิด เตือนใจ ต่าง ๆ บริเวณ วัด	4.03	1.11	3.51	1.06	3.70	0.91

ตาราง 7 (ต่อ)

บทบาทและ วิธีการเผยแพร่ พระพุทธรูป ศาสนา	ข้อ ที่	รายการ	เจ้าอาวาส (N = 199)		เจ้าคณะตำบล (N = 33)		เจ้าคณะอำเภอ (N = 17)	
			μ	σ	μ	σ	μ	σ
			7	เป็นผู้นำในการปฏิบัติ ธรรมและวิปัสสนา กรรมฐานในโอกาส ต่าง ๆ ภายในวัด	3.98	1.07	3.39	0.99
8	จัดให้มีการสนทนาธรรม และการฟังธรรมในวัน พระ วันเสาร์ – อาทิตย์ ของผู้สนใจในการปฏิบัติ ธรรม และพระสงฆ์ใน วัดเอง	3.98	1.09	3.18	1.04	2.82	0.88	
9	มีการศึกษาพุทธจริยา ของพุทธเจ้า/ปฏิบัติตน เป็นแบบอย่างพระสงฆ์ รูปอื่นๆ	3.98	1.15	3.15	1.06	2.82	0.80	
10	มีการจัดกิจกรรมทาง ศาสนาเป็นประจำวัน สำคัญทางศาสนา วันสำคัญของชาติ	4.15	1.06	3.81	0.88	2.47	1.23	
บทบาท การเผยแพร่ ด้านการให้ การศึกษาแก่ ประชาชน	1	เปิดสอนพระพุทธรูป ศาสนาในวัดแก่ผู้สนใจ	4.20	1.16	3.66	1.29	3.64	1.72
	2	มีส่วนร่วมในการจัด การเรียนการสอนใน โรงเรียนวิถิพุทธ	4.11	1.10	3.60	1.14	3.76	1.30

ตาราง 7 (ต่อ)

บทบาทและ วิธีการเผยแพร่ พระพุทธ ศาสนา	ข้อ ที่	รายการ	เจ้าอาวาส (N = 199)		เจ้าคณะตำบล (N = 33)		เจ้าคณะอำเภอ (N = 17)	
			μ	σ	μ	σ	μ	σ
			3	มีครูพระเข้าไปสอนใน โรงเรียนในเขตพื้นที่ บริเวณวัดในสาระ พระพุทธศาสนา	4.13	1.13	3.72	0.97
4	ส่งพระออกไปเผยแพร่ พระพุทธศาสนาใน ลักษณะเป็นพระธรรม ทูตในเขตบริเวณวัด	4.02	1.13	3.51	0.79	3.64	0.99	
5	ผลิตสื่อการสอนพระพุทธ ศาสนาให้กับโรงเรียนและ ชุมชน	3.98	1.23	3.39	1.17	3.05	1.29	
6	ออกเยี่ยมพบปะ พุทธศาสนิกชนเพื่อ การสร้างขวัญและ กำลังใจ โดยยึดหลัก คำสอนของพระพุทธเจ้า	4.08	1.08	3.51	1.17	3.05	1.39	
7	รับพระในเสาวนีย์สมเด็จพระ พระราชินีเพื่อดำรงไว้ ซึ่งพระพุทธ ศาสนา	4.03	1.13	3.36	1.34	3.23	0.75	
8	จัดทำสื่อธรรมในรูปแบบ ต่างๆ แจกจ่ายให้กับ พุทธศาสนิกชนที่ไม่ สามารถเดินทางมาวัดได้	3.86	1.24	2.75	1.58	2.76	0.83	
9	รับกิจนิมนต์ให้ความรู้ โดยการออกรายการ วิทยุ โทรทัศน์	3.81	1.41	2.84	1.37	2.94	1.51	

ตาราง 7 (ต่อ)

บทบาทและ วิธีการเผยแพร่ พระพุทธร ศาสนา	ข้อ ที่	รายการ	เจ้าอาวาส (N = 199)		เจ้าคณะตำบล (N = 33)		เจ้าคณะอำเภอ (N = 17)	
			μ	σ	μ	σ	μ	σ
	10	ประชุมพบปะกับพุทธ ศาสนิกชนในโอกาส ต่าง ๆ ทั้งในวัด นอกวัด	4.10	1.16	3.51	1.20	3.00	1.06
บทบาท การเผยแพร่ ด้านพัฒนา ชุมชนและ ท้องถิ่น	1	เปิดศูนย์อบรมเด็กก่อน เกณฑ์ปรับพื้นเรียนรู้ แก่เด็กเล็ก	3.90	1.39	2.81	1.75	3.47	1.80
	2	มีส่วนร่วมในโครงการ ต่าง ๆ เพื่อได้สันติสุข	3.93	1.15	3.21	1.26	3.82	1.33
	3	ส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่น ร่วมกับ พุทธศาสนิกชน	4.04	1.12	3.27	1.03	3.47	1.12
	4	ให้บริการตำราพุทธ ศาสนา ศิลปะทางพุทธ ศาสนาแก่ผู้ที่สนใจทั้งใน และนอกวัด	3.87	1.16	3.30	0.98	3.05	1.24
	5	เป็นศูนย์กลางของ การเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ศูนย์ฝึกวิชาชีพ	3.87	1.26	2.63	1.24	3.35	1.32
	6	พัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ ปฏิบัติธรรม เพื่อรองรับ พุทธศาสนิกที่ต้องการ สงบจิตกับปัญหาที่ เกิดขึ้นในสามจังหวัด	3.91	1.17	2.90	1.01	3.05	1.19
	7	มีส่วนร่วมกับชุมชนใน การรณรงค์ลด ละ เลิก อบายมุขต่าง ๆ	3.95	1.17	3.42	1.09	3.17	1.28

ตาราง 7 (ต่อ)

บทบาทและ วิธีการเผยแผ่ พระพุทธ ศาสนา	ข้อ ที่	รายการ	เจ้าอาวาส		เจ้าคณะตำบล		เจ้าคณะอำเภอ	
			(N = 199)		(N = 33)		(N = 17)	
			μ	σ	μ	σ	μ	σ
	8	ทำสวนสมุนไพรมอบให้ ความรู้เรื่องแพทย์ แผนไทย	3.94	1.30	2.66	1.08	3.11	1.16
	9	เป็นศูนย์กลางของ การแลกเปลี่ยนความรู้ ด้านศาสนา ศิลป วัฒนธรรมระหว่าง ศาสนาต่าง ๆ ในชุมชน	3.91	1.34	2.54	1.06	3.35	0.99
	10	ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษา และ ภิกษุ สามเณรเพื่อ การศึกษาในระดับ สูงขึ้น	3.99	1.17	3.18	1.15	3.47	1.12

หมายเหตุ:	4.51 – 5.00	มีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด
	3.51 – 4.50	มีการปฏิบัติในระดับมาก
	2.51 – 3.50	มีการปฏิบัติในระดับปานกลาง
	1.51 – 2.50	มีการปฏิบัติในระดับน้อย
	1.00 – 1.50	มีการปฏิบัติในระดับน้อยที่สุด

จากตาราง 7 พบว่า บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ดำรงตำแหน่งต่างกัน มีการปฏิบัติบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแตกต่างกัน ดังนี้

1. ด้านการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส มีการปฏิบัติบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอทุกข้อ ขณะที่พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอมีบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลในข้อ 2) มีสื่อ

ธรรมที่ทันสมัยเหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน 3) มีศาลาธรรมซึ่งประกอบด้วยภาพวาด รูปปั้นธรรม และปริศนาธรรม 4) จัดสถานที่ให้มีที่สำหรับการปฏิบัติธรรม/วิปัสสนากรรมฐานเพื่อความสงบทางจิตใจ 5) ปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตรกับญาติโยมทั้งหลายที่เข้าหาที่วัด 6) จัดให้มีพุทธศาสนสุภาษิตและข้อคิดเตือนใจต่าง ๆ บริเวณวัด ส่วนข้ออื่น ๆ ที่นอกเหนือจากที่กล่าวข้างต้น พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลมีการปฏิบัติบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ

2. ด้านการให้การศึกษแก่ประชาชน พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลและเจ้าคณะอำเภอทุกข้อ ขณะที่พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอมีการปฏิบัติบทบาทในข้อ 2) มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ 3) มีครูพระเข้าไปสอนในโรงเรียนในเขตพื้นที่บริเวณวัดในสาระพระพุทธศาสนา 4) ส่งพระออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะเป็นพระธรรมทูตในเขตบริเวณวัด 8) จัดทำสื่อธรรมในรูปแบบต่าง ๆ แจกจ่ายให้กับพุทธศาสนิกชนที่ไม่สามารถเดินทางมาวัดได้ 9) รั้งกิจนิมนต์ให้ความรู้โดยการ-ออกรายการวิทยุโทรทัศน์ ส่วนข้ออื่นที่นอกเหนือจากที่กล่าวข้างต้น พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลมีการปฏิบัติบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ

3. บทบาทการเผยแผ่ด้านพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส มีการปฏิบัติกาเผยแผ่พระพุทธศาสนาสูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอทุกข้อ ขณะที่พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอมีการปฏิบัติบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าตำบลในข้อ 1) เปิดศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ปรับพื้นฐานเรียนรู้แก่เด็กเล็ก 2) มีส่วนร่วมในโครงการต่าง ๆ เพื่อได้สันติสุข 3) ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ร่วมกับพุทธศาสนิกชน 5) เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ศูนย์ฝึกวิชาชีพ 6) พัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม เพื่อรองรับพุทธศาสนิกที่ต้องการสงบจิตกับปัญหาที่เกิดขึ้นในสามจังหวัด 8) ทำสวนสมุนไพรให้ความรู้เรื่องแพทย์แผนไทย 9) เป็นศูนย์กลางของการแลกเปลี่ยนความรู้ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมระหว่างศาสนาต่าง ๆ ในชุมชน 10) ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษา และภิกษุ สามเณรเพื่อการศึกษาในที่ระดับสูงขึ้น ส่วนข้ออื่นที่นอกเหนือจากที่กล่าวข้างต้น พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล มีการปฏิบัติบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ

ตอนที่ 4 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ การศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาการศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 3 ด้าน ได้แก่ บทบาทการเผยแผ่ด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ บทบาท

การเผยแพร่ด้านการให้การศึกษาแก่ประชาชน และบทบาทการเผยแพร่ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น โดยศึกษาข้อมูลจากพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 249 รูป โดยวิเคราะห์ในรายด้านและรายข้อ และได้มีผู้ให้ข้อเสนอแนะในด้านต่างจำนวน 85 รูป ผู้วิจัยจึงได้รวมข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งผลปรากฏดังตาราง 8-10

ตาราง 8 ผลการรวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์

ลำดับที่	ประเด็นความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ	จำนวน (คน)
ด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์		
1	ควรเป็น ขวัญ และกำลังใจให้ประชาชนในการต่อสู้กับปัญหาในสามจังหวัดชายแดนใต้	18
2	อยากให้มีการจัดกิจกรรมสนทนาทางธรรมตามสถานศึกษาทุกระดับ เพื่อให้เยาวชนเรียนรู้การใช้ชีวิตอย่างเหมาะสมตามหลักธรรม	16
3	ควรเป็นแบบอย่างที่ดีและยึดวิธีการและแนวทางของพระพุทธศาสนา ควรส่งเสริมการเผยแพร่ศาสนาให้มากขึ้น	16
4	ควรมีการส่งเสริมให้ประชาชน และหน่วยงานราชการเข้ามา	12
5	สนับสนุนในกิจกรรมของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	12
6	ควรจัดอบรม ให้ความรู้ แก่พระสังฆาธิการอย่างต่อเนื่อง	10
7	พระสังฆาธิการควรขยันมั่นหาความรู้อย่างสม่ำเสมอ	5
8	การเผยแพร่พระพุทธศาสนาค่อนข้างจะมีปัญหา เพราะขาดความร่วมมือจากประชาชน อีกทั้งยังขาดบุคลากร	5
9	อยากให้มีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้านการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณติดต่อกันในแต่ละปีประมาณ 2-3 ครั้ง	5
10	ควรให้ความสำคัญของการเผยแพร่พระพุทธศาสนามากกว่านี้	2
11	ควรมีการเผยแพร่ในลักษณะเชิงรุก เข้าถึงกลุ่มเยาวชนให้มาก เพื่อการเป็นผู้นำที่ดีเพื่ออนาคตของเยาวชนชาวพุทธ	2
12	พยายามสร้างความเข้มแข็งระหว่าง บ้าน วัด และ โรงเรียน	2
13	จัดให้มีการพบปะระหว่างพระสังฆาธิการเพื่อจะได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน	2

จากตาราง 8 พบว่าพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความคิดเห็น และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของ มนุษย์ พระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรเป็นขวัญและกำลังใจให้ประชาชนใน การต่อสู้กับปัญหาในสามจังหวัดชายแดนใต้มากที่สุด รongลงมาอยากให้มีการจัดกิจกรรมสนทนา ทางธรรมตามสถานศึกษาทุกระดับ เพื่อให้เยาวชนเรียนรู้การใช้ชีวิตอย่างเหมาะสมตามหลักธรรม คำสอน เป็นแบบอย่างที่ดีและยึดวิธีการและแนวทางของพระพุทธศาสนา ส่งเสริมการเผยแผ่ศาสนา ส่งเสริมให้ประชาชน และหน่วยงานราชการเข้ามาสนับสนุนในกิจกรรมของ การเผยแผ่พระพุทธ ศาสนา ควรจัดให้มีการอบรม ให้ความรู้ แก่พระสังฆาธิการอย่างต่อเนื่อง พระสังฆาธิการควรขยัน หมั่นหาความรู้อย่างสม่ำเสมอ ประชาชนควรให้ความร่วมมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากกว่า นี้ รวมทั้งปัญหาการขาดบุคลากรในการเผยแผ่และอยากให้ทุกคน ให้ความสำคัญของการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาและมีการเผยแผ่ในลักษณะเชิงรุก เข้าถึงกลุ่มเยาวชนให้มากเพื่อการเป็นผู้นำที่ ดีเพื่ออนาคตของเยาวชนชาวพุทธ พยายามสร้างความเข้มแข็งระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ตามลำดับ

ตาราง 9 ผลการรวบรวม ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านการให้การศึกษแก่ประชาชน

ลำดับที่	ประเด็นความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ	จำนวน (คน)
ด้านศึกษาแก่ประชาชน		
1	ควรมีการแสดงพระธรรมเทศนาเป็นประจำในวันธรรมสวนะ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และเทศกาลต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง	16
2	ควรมีการเผยแผ่หลักธรรมและเน้นการปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม	15
3	สนับสนุนแหล่งเรียนรู้ให้กับชุมชน เช่นการสร้างหอสมุดประจำตำบล ประจำหมู่บ้าน	12
4	ปัจจุบันบทบาทการเผยแผ่น้อยลงเพราะมีการศึกษาในโรงเรียนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง	8
5	ประชาชนและหน่วยงานของรัฐควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนเข้าวัดฟังธรรมในวันหยุด	7
6	รัฐบาลควรสนับสนุนงบประมาณในการจัดทำโครงการต่าง ๆ ให้มากกว่านี้	6
7	ควรจัดให้มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง ปฏิบัติธรรมเทศนา ข้อคิดแก่ประชาชน เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ เพื่อความสงบทางจิตใจเป็นประจำ	6
8	ควรมีการจัดทำสื่อ โฆษณาให้ประชาชน เข้าใจในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา	4

จากตาราง 9 พบว่า พระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการให้การศึกษแก่ประชาชน ควรมีการแสดงพระธรรมเทศนาเป็นประจำในวันธรรมสวนะ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และเทศกาลต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง มากที่สุด และรองลงมา คือ ควรมีการเผยแผ่หลักธรรมและเน้นการปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม สนับสนุนแหล่งเรียนรู้ให้กับชุมชน เช่น การสร้างหอสมุดประจำตำบล ประจำหมู่บ้าน ปัจจุบันบทบาทการเผยแผ่น้อยลงเพราะมีการศึกษาในโรงเรียนเข้ามาเกี่ยวข้อง ประชาชนและหน่วยงานของรัฐ ควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนเข้าวัดฟังธรรมในวันหยุด รัฐบาลควรสนับสนุนงบประมาณ

ในการจัดทำโครงการต่าง ๆ ให้มากกว่านี้ ควรจัดให้มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง ปฏิบัติธรรมเทศนา ข้อคิดแก่ประชาชน เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ เพื่อความสงบทางจิตใจเป็นประจำ ควรมีการจัดทำ สื่อ โฆษณาให้ประชาชน เข้าใจในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

ตาราง 10 ผลการรวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น

ลำดับที่	ประเด็นความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ	จำนวน (คน)
ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น		
1	ควรให้การสนับสนุนชุมชน และร่วมมือกับชุมชนในการสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กรต่างๆ เพื่อให้เกิดความสันติสุข และความสุขในการดำรงชีวิต	15
2	ควรมีการประชุมพบปะ แก้ไขปัญหาให้กับชาวบ้านเป็นครั้งคราว ตามสมควร	14
3	สร้างกิจกรรมที่ทำให้ชาวบ้าน สนใจ น่าติดตาม เพื่อเป็นการชักจูงให้เข้าวัด จะได้สอดแทรกพระธรรมคำสอน	14
4	ให้ความสนใจในปัญหาของหมู่บ้าน อีกทั้งเข้าร่วมงาน พร้อมสนับสนุนปัจจัยตามสมควร	8
5	สามารถประสานงานกับองค์กร หน่วยงานต่างๆของท้องถิ่นได้ทุกระดับ	8
6	การเดินทางและการเข้าถึงชุมชนต่างๆ เป็นไปได้ยากลำบากทำให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปได้น้อย	4
ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น		
7	พระสังฆาธิการผู้ใหญ่ ควรออกเยี่ยมตามวัดต่างๆ เพื่อให้ข้อแนะนำ และจะได้ทราบรายละเอียดจากชุมชนในท้องถิ่น	3
8	รัฐบาลควรให้การสนับสนุนงบประมาณในการเผยแผ่อย่างต่อเนื่อง	3
9	ควรก่อตั้งศูนย์ปฏิบัติการเรียนรู้ ติดต่อกับประสานงานในแต่ละชุมชน	3
10	พัฒนาภูมิทัศน์ของวัด สถานที่ให้ดูเรียบร้อย ร่มเย็น คุ่มครองรักษา ศิลปะวัฒนธรรมอันดีงามตลอดไป	2

จากตาราง 10 พบว่า พระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความคิดเห็น และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น ควรให้การสนับสนุนชุมชน และร่วมมือกับชุมชนในการสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กรต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสันติสุข และความสุขในการดำรงชีวิตมากที่สุด รองลงมา คือ ควรมีการประชุม พบปะ แก้ไขปัญหาให้กับชาวบ้านเป็นครั้งคราวตามสมควร สร้างกิจกรรมที่ทำให้ชาวบ้าน สนใจ นำติดตาม เพื่อเป็นการชักจูงให้เข้าวัด จะได้สอดแทรกพระธรรมคำสอน ให้ความสนใจในปัญหา ของหมู่บ้าน อีกทั้งเข้าร่วมงาน พร้อมสนับสนุนปัจจัยตามสมควร สามารถประสานงานกับองค์กร หน่วยงานต่าง ๆ ของท้องถิ่นได้ทุกองค์กร การเดินทางและการเข้าถึงชุมชนต่าง ๆ เป็นไปได้ยากลำบากทำให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปได้น้อย พระสังฆาธิการผู้ใหญ่ ควรออกเยี่ยมตามวัดต่าง ๆ เพื่อให้ข้อแนะนำ และจะได้ทราบรายละเอียดจากชุมชนในท้องถิ่น รัฐบาลควรให้การสนับสนุนงบประมาณในการเผยแผ่อย่างต่อเนื่อง ควรก่อตั้งศูนย์ปฏิบัติการเรียนรู้ ติดต่อกับประสานงานใน แต่ละชุมชน พัฒนาภูมิทัศน์ของวัด สถานที่ให้ดูเรียบร้อย รมเย็น คุ่มครองรักษาศิลปวัฒนธรรม อันดีงามตลอดไป ตามลำดับ

บทที่ 5

การสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ บทนี้กล่าวถึง วัตถุประสงค์ ความสำคัญ วิธีดำเนินการ ผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะตามลำดับ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ด้านการศึกษาแก่ประชาชน ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น
2. เพื่อเปรียบเทียบบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ
3. เพื่อรวบรวมข้อเสนอแนะ ในบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ความสำคัญของการวิจัย

ผลที่ได้รับจากการวิจัยในครั้งนี้

1. ทำให้ทราบถึงบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ ตลอดจนความคิดเห็นของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อเป็นแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ภายในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
2. ทำให้ทราบข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มีคุณภาพเหมาะสมกับสถานการณ์ต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ถามพระสังฆาธิการเกี่ยวกับบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ในด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ด้านการศึกษาแก่ประชาชน ด้านการพัฒนาชุมชน และท้องถิ่น ซึ่งมีประชากรเป็นพระสังฆาธิการ จำนวน 249 รูป โดยผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่มีมีลักษณะเป็นแบบสอบถาม 3 ตอน โดยประกอบด้วย ตอนที่ 1 เป็นแบบสำรวจรายการ (Checklist) สอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในด้านเป็นผู้นำ ทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ด้านการศึกษาแก่ประชาชน ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น จำนวน 30 ข้อ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีต่อบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ ดังนี้ ด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ด้านการศึกษาแก่ประชาชนด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ห้าระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ซึ่งกำหนดค่าคะแนนเป็น 5, 4, 3, 2 และ 1 ตามลำดับ และตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะของพระสังฆาธิการในบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เกี่ยวกับด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ด้านการศึกษาแก่ประชาชน ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open – Ended Questionnaire) โดยผ่านการควบคุมและปรับปรุงจากแก้ไขจากคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรง แล้วนำไปทดลองใช้กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 รูป เพื่อตรวจสอบความเชื่อมั่นซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่น .8979

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ขอหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บแบบสอบถามจากมหาวิทยาลัยหาดใหญ่ ถึงเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถาม พร้อมส่งคืนตามกำหนด

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC⁺ (Statistical Package for the Social Science/ Personal Computer Plus) และประมวลข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

สรุปผลการวิจัย

ผลจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. ผลจากการศึกษาพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีและปริญญาตรี ร้อยละ 86.30 และ 13.70 ตามลำดับ สมณศักดิ์/วุฒิทางธรรมของผู้ตอบแบบสอบถาม ชั้นนักธรรม (ตรี โท เอก) ชั้นเปรียญธรรม ร้อยละ 88.00 และ 12.00 ตามลำดับ ตำแหน่งพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาส ร้อยละ 79.90 เจ้าคณะตำบล ร้อยละ 13.30 เจ้าคณะอำเภอ ร้อยละ 6.80

2. การศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พิจารณารายชื่อตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยภาพรวมของพระสังฆาธิการทั้งหมด 249 รูป พบว่าบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายชื่อในแต่ละด้าน จะเห็นได้ว่า พระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีทัศนะด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ด้านการให้การศึกษาแก่ประชาชน ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นอยู่ในระดับคุณภาพมาก

3. การศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พิจารณารายชื่อตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยภาพรวมของพระสังฆาธิการ พบว่าการศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ บทบาทการเผยแผ่ด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ บทบาทการเผยแผ่ด้านให้การศึกษาแก่ประชาชน และบทบาทการเผยแผ่ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นทุกข้ออยู่ในระดับมากแสดงว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับคุณภาพมาก

4. การศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการที่เป็นเจ้าอาวาส เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่าพบว่าพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีตำแหน่งเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอ มีการปฏิบัติบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยภาพรวมแตกต่างกัน โดยพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส มีค่าเฉลี่ยการปฏิบัติ บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอและเจ้าคณะตำบลตามลำดับ แต่เมื่อพิจารณารายด้านจะเห็นว่า พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส มีการปฏิบัติบทบาทด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ด้านการให้การศึกษาแก่ประชาชน และด้านการพัฒนาชุมชน และท้องถิ่น สูงกว่าพระสังฆาธิการ ที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอ ขณะที่พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล มีการปฏิบัติบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอ ในด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ และด้านการให้การศึกษาแก่ประชาชน ส่วนพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ มีการปฏิบัติบทบาทด้านการพัฒนาชุมชน และท้องถิ่นสูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล

5. ผลจากการศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งแตกต่างกัน พบว่าบทบาท

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ดำรงตำแหน่งต่างกัน มีการปฏิบัติบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแตกต่างกัน ดังนี้

1. ด้านการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส มีการปฏิบัติบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอทุกข้อ ขณะที่พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอมีบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลในข้อ 2) มีสื่อธรรมที่ทันสมัยเหมาะกับสภาพสังคมปัจจุบัน 3) มีศาลาธรรมซึ่งประกอบด้วยภาพวาด รูปปั้นธรรมและปริศนาธรรม 4) จัดสถานที่ให้มีที่สำหรับการปฏิบัติธรรม/วิปัสสนากรรมฐานเพื่อความสงบทางจิตใจ 5) ปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตรกับญาติโยมทั้งหลายที่เข้าหาที่วัด 6) จัดให้มีพุทธศาสนสุภาษิตและข้อคิดเตือนใจต่างๆบริเวณวัด ส่วนข้ออื่นๆที่นอกเหนือจากที่กล่าวข้างต้น พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลมีการปฏิบัติบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ

2. ด้านการให้การศึกษาแก่ประชาชน พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่ง เจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอทุกข้อ ขณะที่พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอมีการปฏิบัติบทบาทในข้อ 2) มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ 3) มีครูพระเข้าไปสอนในโรงเรียนในเขตพื้นที่บริเวณวัดในสาระพระพุทธศาสนา 4) ส่งพระออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะเป็นพระธรรมทูตในเขตบริเวณวัด 8) จัดทำสื่อธรรมในรูปแบบต่าง ๆ แจกจ่ายให้กับพุทธศาสนิกชนที่ไม่สามารถเดินทางมาวัดได้ 9) รับกิจนิมนต์ให้ความรู้โดยการออกบรรยายการวิฑูโรททัศน์ ส่วนข้ออื่นๆที่นอกเหนือจากที่กล่าวข้างต้น พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลมีการปฏิบัติบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ

3. บทบาทการเผยแผ่ด้านพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส มีการปฏิบัติกาเผยแผ่พระพุทธศาสนาสูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอทุกข้อ ขณะที่พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ มีการปฏิบัติบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าตำบลในข้อ 1) เปิดศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์รับพื้นเรียนรู้แก่เด็กเล็ก 2) มีส่วนร่วมในโครงการต่าง ๆ เพื่อได้สันติสุข 3) ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ร่วมกับพุทธศาสนิกชน 5) เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ศูนย์ฝึกวิชาชีพ 6) พัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม เพื่อรองรับพุทธศาสนิกที่ต้องการสงบจิตกับปัญหาที่เกิดขึ้นในสามจังหวัด 8) ทำสวนสมุนไพรให้ความรู้เรื่องแพทย์แผนไทย 9) เป็นศูนย์กลางของการแลกเปลี่ยนความรู้ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมระหว่างศาสนาต่าง ๆ ในชุมชน 10) ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษา และภิกษุ สามเณรเพื่อการศึกษาในที่ระดับสูงขึ้น ส่วนข้ออื่นๆที่นอกเหนือจากที่กล่าวข้างต้น พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล มีการปฏิบัติบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ

4. สำหรับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์มีข้อเสนอแนะสรุปได้ว่าพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรเป็นขวัญ และกำลังใจให้ประชาชนในการต่อสู้กับปัญหาในสามจังหวัดชายแดนใต้ มากที่สุดรองลงมา อยากรให้มีการจัดกิจกรรมสนทนาทางธรรมตามสถานศึกษาทุกระดับ เพื่อให้เยาวชนเรียนรู้การใช้ชีวิตอย่างเหมาะสมตามหลักธรรมคำสอน เป็นแบบอย่างที่ดีและยึดวิธีการและแนวทางของพระพุทธศาสนา ส่งเสริมการเผยแผ่ศาสนา ส่งเสริมให้ประชาชน และหน่วยงานราชการเข้ามาสนับสนุนในกิจกรรมของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรจัดให้มีการอบรม ให้ความรู้แก่พระสังฆาธิการอย่างต่อเนื่อง พระสังฆาธิการควรขยันหมั่นหาความรู้อย่างสม่ำเสมอ ประชาชนควรให้ความร่วมมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากกว่านี้ รวมทั้งปัญหาการขาดบุคลากรในการเผยแผ่และอยากให้ทุกคน ให้ความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและมีการเผยแผ่ในลักษณะเชิงรุก เข้าถึงกลุ่มเยาวชนให้มากเพื่อการเป็นผู้นำที่ดี เพื่ออนาคตของเยาวชนชาวพุทธ พยายามสร้างความเข้มแข็งระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ตามลำดับ สำหรับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านการให้การศึกษาแก่ประชาชนเป็นมีข้อเสนอแนะ สรุปได้ว่าควรมีการแสดงพระธรรมเทศนาเป็นประจำในวันธรรมสวนะ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และเทศกาลต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง มากที่สุด และรองลงมา คือ ควรมีการเผยแผ่หลักธรรม และเห็นการปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม สนับสนุนแหล่งเรียนรู้ให้กับชุมชน เช่น การสร้างหอสมุดประจำตำบล ประจำหมู่บ้าน ปัจจุบันบทบาทการเผยแผ่ค่อยลดลงเพราะมีการศึกษาในโรงเรียนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ประชาชนและหน่วยงานของรัฐควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนเข้าวัดฟังธรรมในวันหยุด รัฐบาลควรสนับสนุนงบประมาณในการจัดทำโครงการต่าง ๆ ให้มากกว่านี้ ควรจัดให้มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง ปฏิบัติธรรมเทศนาข้อคิดแก่ประชาชน เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ เพื่อความสงบทางจิตใจเป็นประจำ ควรมีการจัดทำสื่อโฆษณาให้ประชาชน เข้าใจในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ตามลำดับ สำหรับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นมีข้อเสนอแนะสรุปได้ว่า ควรให้การสนับสนุนชุมชน และร่วมมือกับชุมชนในการสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กรต่างๆ เพื่อให้เกิดความสันติสุขและความสุขในการดำรงชีวิตมากที่สุด รองลงมา คือควรมี การประชุมพบปะ แก้ไขปัญหาให้กับชาวบ้านเป็นครั้งคราวตามสมควร สร้างกิจกรรมที่ทำให้ชาวบ้าน สนใจ น่าติดตาม เพื่อเป็นการชักจูงให้เข้าวัด จะได้สอดแทรกพระธรรมคำสอน ให้ความสนใจในปัญหาของหมู่บ้าน อีกทั้งเข้าร่วมงาน พร้อมสนับสนุนปัจจัยตามสมควร สามารถประสานงานกับองค์กร หน่วยงานต่างๆ ของท้องถิ่นได้ทุกองค์กร การเดินทางและการเข้าถึงชุมชนต่างๆ เป็นไปได้ยากลำบากทำให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปได้ช้า พระสังฆาธิการผู้ใหญ่ ควรออกเยี่ยมตามวัดต่างๆ เพื่อให้ข้อแนะนำและจะได้ทราบรายละเอียดจากชุมชนในท้องถิ่น รัฐบาลควรให้การสนับสนุนงบประมาณในการเผยแผ่

อย่างต่อเนื่อง ควรก่อตั้งศูนย์ปฏิบัติการเรียนรู้ ติดต่อและประสานงานในแต่ละชุมชน พัฒนาภูมิทัศน์ของวัด สถานที่ให้ดูเรียบร้อย รมเย็น คุ่มครองรักษาศิลปวัฒนธรรมอันดีงามตลอดไป ตามลำดับ

อภิปรายผล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ด้านการศึกษาแก่ประชาชน ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น และเพื่อรวบรวมข้อเสนอแนะในบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. จากการศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พิจารณาทบทวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้รายข้อ และรายด้าน พบว่าบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อในแต่ละด้าน จะเห็นได้ว่าพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีทัศนะด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ด้านการให้การศึกษาแก่ประชาชน ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น อยู่ในระดับคุณภาพมาก แสดงว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยภาพรวมอยู่ในระดับดี ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธในสามจังหวัดชายแดนใต้มีจำนวนน้อยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการจึงทำได้ทั่วถึงและบ่อยครั้งจึงทำให้บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาปราโมทย์ มหาวิริโย (1 : 2548) ได้ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาธรรตวรรษ (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์) ในฐานะพระธรรมทูตประจำประเทศอินเดีย พบว่า บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปโภค และด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมาก แสดงว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยภาพรวมอยู่ในระดับดี

2. การศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการที่เป็นเจ้าอาวาส เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่าพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีตำแหน่งเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอ มีการปฏิบัติบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยภาพรวมแตกต่างกัน โดยพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส มีค่าเฉลี่ยการปฏิบัติบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอและเจ้าคณะตำบลตามลำดับ แต่เมื่อพิจารณารายด้านจะเห็นว่า พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส มีการปฏิบัติบทบาทด้านเป็นผู้นำทาง

จิตวิญญาณของมนุษย์ ด้านการให้การศึกษาแก่ประชาชนและด้านการพัฒนาชุมชน และท้องถิ่น สูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอ ขณะที่พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล มีการปฏิบัติบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสูงกว่าพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอ ในด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ และด้านการให้การศึกษาแก่ประชาชน ส่วนพระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ มีการปฏิบัติบทบาทด้านการพัฒนาชุมชน และท้องถิ่นสูงกว่า พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล แสดงว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยภาพรวมของเจ้าอาวาสอยู่ในระดับคุณภาพมาก เจ้าคณะตำบลอยู่ในระดับคุณภาพปานกลาง และเจ้าคณะอำเภออยู่ในระดับคุณภาพปานกลาง จากผลการวิจัย จะเห็นได้ว่าเจ้าอาวาสมีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากกว่าเจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลมีบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสูงกว่าเจ้าคณะอำเภอ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากภารกิจของเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอในบางส่วนที่ต้องปฏิบัติยังมีความแตกต่างกันตามตำแหน่ง อีกทั้งเจ้าอาวาสในแต่ละอำเภอมีมากแต่เจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอมีเป็นจำนวนน้อย จึงทำให้บทบาทของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแตกต่างกัน แต่ถ้าหากมองโดยภาพรวม ในบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ รายด้าน ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ ด้านเป็นผู้นำทางจิต-วิญญาณของมนุษย์อยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.94$) บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการด้านศึกษาแก่ประชาชนทุกข้อ อยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.90$) และบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการด้านการพัฒนาชุมชน และท้องถิ่นทุกข้ออยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.77$) โดยภาพรวมทั้งสามด้านอยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.87$) ซึ่งสอดคล้องกับโคจิ โนสุ (2530: บทคัดย่อ) พบว่าบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาสังคมในทุกด้านอยู่ในระดับมากแสดงว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยภาพรวมอยู่ในระดับดี

3. สำหรับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านเป็นผู้นำทางจิต-วิญญาณของมนุษย์ ตามทรรศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งพิจารณาโดยรวมที่มีผู้ให้ข้อเสนอแนะว่าพระสังฆาธิการควรเป็นขวัญ และกำลังใจให้ประชาชนในการต่อสู้กับปัญหาในสามจังหวัดชายแดนใต้มากที่สุด รองลงมา คือ การเผยแผ่พระธรรม จัดกิจกรรมต่างๆ ทางศาสนา เป็นแบบอย่างที่ดีให้ประชาชน การส่งเสริมสนับสนุนพระพุทธศาสนาการสร้างความเข้มแข็งให้กับ บ้าน วัด และโรงเรียน เป็นต้น การที่มีข้อเสนอแนะแบบนี้ ทั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันสถานการณ์ในภาคใต้ยังมีเหตุก่อการร้ายอย่างรุนแรงอยู่เป็นประจำ ประชาชนจึงต้องการขวัญและกำลังใจมากที่สุด ส่วนในด้านการให้การศึกษาแก่ประชาชน มีผู้แสดงความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะว่า ควรมีการแสดงพระธรรมเทศนาเป็นประจำในวันธรรมสวนะ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และเทศกาลต่างๆ

อย่างต่อเนื่อง มากที่สุดรองลงมา คือ ควรมีการเผยแพร่หลักธรรมและเน้นการปฏิบัติตามหลักธรรม
 ในพระพุทธศาสนาให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม สนับสนุนแหล่งเรียนรู้ให้กับชุมชน รัฐควร
 ให้การสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนเข้าวัดฟังธรรมในวันหยุด พร้อมทั้งรัฐบาลควรสนับสนุน
 งบประมาณในการจัดทำโครงการต่าง ๆ ให้มากกว่านี้ เป็นต้น ทั้งนี้เพราะปัจจุบันทางสามจังหวัด
 ชายแดนใต้พบว่าประชาชนไม่กล้าที่จะไปวัดมากขึ้นเนื่องจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้น แต่ประชาชน
 ก็อยากที่จะให้รัฐบาลเข้ามามีส่วนร่วมในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กับประชาชนมากขึ้น เพื่อ
 เป็นขวัญและกำลังใจ เพื่อความสงบทางจิตใจ นอกจากนี้ประชาชนอยากให้มีการจัดทำสื่อ โฆษณา
 ให้ประชาชน เข้าใจในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้อาจจะเพราะว่ามีหลายคนที่ไม่กล้า
 ไปวัด ไปฟังธรรมเพราะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน จึงอยากที่จะหันหน้าเข้าหาศาสนา ยึดศาสนา
 มาเป็นเครื่อง ยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้ตนเองมีความสุข รู้สึกปลอดภัยในยามที่บ้านเมืองไม่สงบสุข และ
 สำหรับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทการเผยแพร่พระพุทธ ศาสนาของพระสังฆาธิการ
 ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น มีข้อเสนอแนะไว้ว่าพระสังฆาธิการ
 ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรให้มีการสนับสนุนชุมชน และร่วมมือกับชุมชนในการสร้าง
 ความร่วมมือระหว่างองค์กรต่างๆ เพื่อให้เกิดความสันติสุข และความสุขในการดำรงชีวิตมากที่สุด
 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ประชาชนส่วนใหญ่ต้องการกำลังใจและต้องการศาสนาเข้ามามีบทบาทใน
 การเป็นที่พึ่งทางใจให้กับชุมชนในยามที่บ้านเมืองไม่สงบสุขเช่นนี้ และข้อเสนอแนะรองลงมา
 คือ พระสังฆาธิการควรมีการประชุมพบปะ แก้ไขปัญหาให้กับชาวบ้านเป็นครั้งคราวตามสมควร
 สร้างกิจกรรมที่ทำให้ชาวบ้านสนใจ น่าติดตาม เพื่อเป็นการชักจูงให้เข้าวัด จะได้สอดแทรกพระธรรม
 คำสอนให้ความสนใจในปัญหาของหมู่บ้าน อีกทั้งเข้าร่วมงาน พร้อมสนับสนุนปัจจัยตามสมควร
 สามารถประสานงานกับองค์กร หน่วยงานต่างๆของท้องถิ่นได้ทุกองค์กร การเดินทาง และการเข้าถึง
 ชุมชนต่างๆ เป็นไปได้ยากลำบาก ทำให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปได้น้อย พระสังฆาธิการผู้ใหญ่
 ควรออกเยี่ยมตามวัดต่างๆ เพื่อให้ข้อแนะนำ และจะได้ทราบรายละเอียดจากชุมชนในท้องถิ่น
 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความไม่สงบที่เกิดขึ้นประชาชนสามจังหวัดชายแดนใต้ เลยอดอยากจะยึดวัด
 เป็นที่พึ่งทางจิตใจมากขึ้น และจากข้อเสนอแนะที่ว่า รัฐบาลควรให้การสนับสนุนงบประมาณใน
 การเผยแผ่อย่างต่อเนื่อง และควรก่อตั้งศูนย์ปฏิบัติการเรียนรู้ ติดต่อกับประสานงานในแต่ละชุมชน
 พัฒนาภูมิทัศน์ของวัด สถานที่ให้ดูเรียบร้อย รมเย็น คุ่มครองรักษาศิลปวัฒนธรรมอันดีงามตลอดไป
 นั้น ทั้งนี้เพราะวัดเป็นศูนย์รวมของชุมชนในท้องถิ่นจึงควรได้รับการสนับสนุนในด้านงบประมาณ
 ในการพัฒนางานด้านศาสนาและอยากให้รัฐบาลได้เห็นความสำคัญของศาสนาเพิ่มมากขึ้น อีกทั้ง
 จะได้ใช้วัดเป็นสถานที่ในการประชุม พบปะ แลกเปลี่ยนทัศนคติในด้านต่างๆ ในการแก้ไขปัญหา
 ในปัจจุบันต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 พระสังฆาธิการควรเน้นในเรื่องของการเป็นขวัญกำลังใจให้ประชาชนในการต่อสู้กับปัญหาในสามจังหวัดชายแดนใต้ โดยใช้เทคนิคและวิธีการหลายๆ วิธี เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้มีความเข้าใจในการปฏิบัติงานของพระสังฆาธิการในยามที่สามจังหวัดชายแดนใต้ไม่สงบสุข การเผยแพร่พระพุทธศาสนาก็ย่อมมีปัญหาล็กน้อย ทั้งนี้เพราะศาสนาเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ในฐานะที่พระสังฆาธิการเป็นตัวแทนศาสนาควรใช้ความรู้ความสามารถประสานสามัคคีระหว่าง วัด โรงเรียน และชุมชน ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้เกิดความสันติสุขแก่ชาวไทยพุทธในสามจังหวัดชายแดนใต้

1.2 พระสังฆาธิการควรจัดกิจกรรมสนทนาทางธรรมตามสถานศึกษาทุกระดับ เพื่อให้เยาวชนเรียนรู้การใช้ชีวิตอย่างเหมาะสมตามหลักธรรมคำสอน เป็นแบบอย่างที่ดีและยึดวิธีการและแนวทางของพระพุทธศาสนา ส่งเสริมการเผยแพร่ศาสนา

1.3 พระสังฆาธิการควรมีการแสดงพระธรรมเทศนาเป็นประจำในวันธรรมสวนะวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และเทศกาลต่างๆอย่างต่อเนื่อง

1.4 พระสังฆาธิการควรมีการเผยแพร่หลักธรรมและเน้นการปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม พร้อมทั้งสนับสนุนแหล่งเรียนรู้ให้กับชุมชน เช่น การสร้างหอสมุดประจำตำบล ประจำหมู่บ้าน

1.5 พระสังฆาธิการควรให้การสนับสนุนชุมชน และร่วมมือกับชุมชนในการสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กรต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสันติสุข และความสุขในการดำรงชีวิต

1.6 พระสังฆาธิการควรจัดให้มีการประชุมพบปะ แก้ไขปัญหาให้กับชาวบ้านเป็นครั้งคราวตามสมควร

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการขยายกลุ่มตัวอย่างให้ครอบคลุมไปถึงพระสงฆ์ในสามจังหวัดชายแดนใต้ด้วย

2.2 ควรศึกษาบทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในจังหวัดอื่น ๆ ในระดับภาคและระดับประเทศด้วย เพื่อจะได้ทราบบทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการโดยทั่วไปด้วย

2.3 ควรมีการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ หนังสือขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญ

ภาคผนวก ข

คุณภาพของเครื่องมือ

ตาราง 11 ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อความกับบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

บทบาทและวิธีการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา	ข้อที่	คะแนนของผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)			IOC
		1	2	3	
<u>บทบาทการเผยแผ่</u>	1	+1	+1	0	0.67
<u>ด้านเป็นผู้นำทางจิต</u>	2	+1	+1	0	0.67
<u>วิญญานของมนุษย์</u>	3	+1	+1	0	0.67
	4	+1	+1	+1	1.00
	5	+1	+1	+1	1.00
	6	+1	+1	0	0.67
	7	+1	+1	+1	1.00
	8	+1	+1	+1	1.00
	9	+1	+1	0	0.67
	10	+1	+1	+1	1.00
<u>บทบาทการเผยแผ่</u>	11	+1	+1	+1	1.00
<u>ด้านการให้การศึกษ</u>	12	+1	+1	+1	1.00
<u>แก่ประชาชน</u>	13	+1	+1	+1	1.00
	14	+1	+1	+1	1.00
	15	+1	+1	+1	1.00
	16	+1	+1	+1	1.00
	17	+1	+1	+1	1.00
	18	+1	+1	+1	1.00
	19	+1	+1	+1	1.00
	20	+1	+1	+1	1.00
<u>บทบาทการเผยแผ่</u>	21	+1	+1	+1	1.00
<u>ด้านการพัฒนาชุมชนและ</u>	22	+1	+1	+1	1.00
<u>ท้องถิ่น</u>	23	+1	+1	+1	1.00
	24	+1	+1	+1	1.00
	25	+1	+1	+1	1.00
	26	+1	+1	+1	1.00
	27	+1	+1	+1	1.00
	28	+1	+1	+1	1.00

ตาราง 11 (ต่อ)

บทบาทและวิธีการเผยแพร่ พระพุทธศาสนา	ข้อที่	คะแนนของผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)			IOC
		1	2	3	
	29	+1	+1	+1	1.00
	30	+1	+1	+1	1.00

ตาราง 12 แสดงค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม ในการศึกษาบทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามทัศนะของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

บทบาทและวิธีการเผยแพร่ พระพุทธศาสนา	K	n	α
ด้านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์	10	249	.92
ด้านการให้การศึกษแก่ประชาชน	10	249	.93
ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น	10	249	.94
รวมทุกด้าน	30	249	.97

ภาคผนวก ค

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง การศึกษาบทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ
ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้มี 3 ตอน คือ
 - ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม
 - ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามบทบาทของพระสังฆาธิการกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากการจัดการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั้ง 3 ด้าน
 - ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะบทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
2. กรุณาตอบแบบสอบถามตามสภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับบทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
3. ข้อมูลจากแบบสอบถามของท่านไม่มีผลเสียหายต่อวัดหรือสถานที่ท่านปฏิบัติงานของท่านแต่อย่างใด
4. ข้อมูลจากแบบสอบถามของท่าน ผู้วิจัยจะเก็บเป็นความลับและนำไปใช้ในการวิจัยในครั้งนี้นี้เท่านั้น
5. เมื่อท่านตอบแบบสอบถามเสร็จกรุณาตรวจสอบดูอีกครั้งว่าท่านตอบครบทุกข้อแล้วหรือไม่ แบบสอบถามที่ตอบทุกข้อเท่านั้น จะเป็นแบบสอบถามที่สมบูรณ์และนำมาวิจัยในครั้งนี้ได้

ขอขอบพระคุณอย่างสูงสำหรับความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถาม

พระอุดมธรรมคณี

ตอนที่ 1

สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ตามความเป็นจริง

สำหรับผู้วิจัย

1. วุฒิการศึกษา
 - ต่ำกว่าปริญญาตรี [] 1
 - ปริญญาตรีหรือสูงกว่าปริญญาตรี
2. สมศักดิ์/วุฒิทางธรรม
 - ชั้นนักธรรม (ตรี – โท – เอก) [] 2
 - ชั้นเปรียญธรรม
3. ตำแหน่งพระสงฆ์/ฆราวาส
 - เจ้าอาวาส [] 3
 - เจ้าคณะตำบล
 - เจ้าคณะอำเภอ/เจ้าคณะจังหวัด

ตอนที่ 2

ปัญหาการศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

คำชี้แจง

แบบสอบถามตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามบทบาทของพระสังฆาธิการกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากการจัดกาเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้ง 3 ด้าน การปฏิบัติอยู่ในระดับใดให้ทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง □ ตรงกับระดับการปฏิบัติตามสถานภาพที่เป็นจริงโดยพิจารณาตามเกณฑ์ดังนี้

5	หมายถึง	มีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด
4	หมายถึง	มีการปฏิบัติในระดับมาก
3	หมายถึง	มีการปฏิบัติในระดับปานกลาง
2	หมายถึง	มีการปฏิบัติในระดับน้อย
1	หมายถึง	มีการปฏิบัติในระดับน้อยที่สุด

ตัวอย่าง

ข้อที่	บทบาทและวิธีการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระ สังฆาธิการในสามจังหวัด ชายแดนภาคใต้	ระดับการปฏิบัติ					สำหรับ ผู้วิจัย
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด	
		5	4	3	2	1	
0	ชุมชนให้การช่วยเหลือ โรงเรียน			✓			[] 1

ตอนที่ 3

ข้อเสนอแนะการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ
ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

คำชี้แจง

กรุณาให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

บทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของ พระสังฆาธิการ	ข้อเสนอแนะ
บทบาทการเผยแพร่ด้านเป็นผู้นำ ทางจิตวิญญาณของมนุษย์
บทบาทการเผยแพร่ด้านศึกษาแก่ประชาชน
บทบาทการเผยแพร่ด้านการพัฒนาชุมชนและ ท้องถิ่น

ขอขอบพระคุณอย่างสูงที่ท่านให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัยใน
ครั้งนี้

(พระอุดมธรรมคณิ)
ผู้วิจัย

